

KUR'ÂN-I KERİM'E DİLSEL YAKLAŞIMLAR:

Yeni Bir Kur'ân-ı Kerim Sözlüğünün

Gerçekleştirilmesine Katkı *

Salih Akdemir*

Ankara Üniversitesi

Ankara/TÜRKİYE

Son dönemlerde özellikle Batı ülkelerinde gerçekleştirilen sempozyumlarda Kur'ân'da yabancı kaynak arama yerine Kur'ân'ın dil yönünden incelenmesinin daha önemli ve yararlı olacağının vurgulanması son derece sevindirici bir husustur. Bu uluslararası sempozyumlardan ilki, 1993 yılının Kasım ayında Berlin Üniversitesinde “*Qur'an as Text*” başlığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyuma sunulan tebliğler, güncelleştirilmiş bir şekilde, Stefan Wild tarafından, 1996 yılında Brill yayınları arasında “Qur'an as Text” başlığıyla yayınlanmıştır. Brill yayınları, eseri yayınlamaktaki amacını şöyle ifade etmektedir.”Amaç; büyük ölçüde bitmiş görünse de XIX yüzyıldan beri Batı'da yayınlanan İslamî Araştırmalara hala egemen olan Kur'ân'da yabancı etkiler arama saplantısına son vermektir. Bu yüzden eser, Kur'ân Metninin, edebî, intertextual ve receptional yönlerine ağırlık vermektedir. Edebî tarih, metin lengüistiği ve estetik yöntemlerine dayanan çağdaş Hermenötik'in verileri ışığında İslam'ın Kutsal Kitabı olan Kur'ân'a yönelik olan bu yeni yaklaşım, Kur'ân'ın daha çağdaş ve daha uygun bir biçimde anlaşılmasına, İslam Dini için taşıdığı önemin kavranmasına ve bugün dünya dinleri tarihindeki müstesna yerinin tanınmasına yol açabilir.¹”

Bu uluslararası sempozyumu 2004 yılının Ocak ayında Berlin'de gerçekleşen yeni bir uluslararası sempozyum izlemiştir. Bu toplantının başlığı şöyledir: *Historische Sondierungen und methodische*

* Bu araştırmamı, yetişmemiz için hiçbir fedakârlığı esirgemeyen ve varlığıyla hayatlarımızı anlamlandırmaya devam eden canımdan çok sevdiğim canım Annem Meliha AKDEMİR'e ithaf ediyorum.

* İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Bu araştırmanın tashihiinde çok değerli emekleri geçen sevgili doktora öğrencilerim Orhan KANAN, Mursal ATAMOV, Yusuf TOPYAY ve Mustafa HARPUR beyefendilere en içten teşekkürlerimi, sevgilerimi ve saygılarımı sunmayı burada yerine getirilmesi gereken bir borç bilirim.

¹ http://books.google.com/books/about/The_Qu%CA%BERan_as_text.html?id=SsKzNCowVvC

Relexionen zur Korangenes: Wege zur Rekonstruktion des vorkanonischen Koran.” Konferansa sunulan araştırmalar 2010 yılında Nicolai Sinai And Angelika Neuwirth ve Michael Marks tarafından Brill yayınları arasında **“The Qur'an in Context: Historical and Literary Investigations into the Qur'anic Milieu”** başlığıyla yayınlanmıştır. Nicolai Sinai And Angelika Neuwirth yazdıkları girişte, esere bu başlığı, yayınladıkları eserin, Stefan Wild, tarafından, 1996 yılında yine Brill yayınları arasında **“Qur'an as text”** başlığıyla yayınlanan eseri tamamlayıcı bir eser olduğunu belirtmek için verdiklerini vurgulamaya özen göstermişlerdir². Gerçekten de bu araştırmada, İslam ile ilgili, geçmişe oranla, daha olumlu bir imaj sunulmaya büyük bir özen gösterilmektedir.

Kur'ân ile ilgili uluslar arası çok önemli bir başka sempozyum da 2005 yılında Amerika'da Notre Dame Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Gabriel Said Reynolds, sempozyumda sunulan tebliğleri 2008 yılında, **“The Qur'an In Its Historical Context”** başlığıyla yayınlamıştır.³ Gabriel Said Reynolds, giriş bölümünde yayınladığı eserin önemini vurgulamak üzere, şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: “Konu ile ilgili eser yazarların çoğu, Kur'ân'a retrospektiv açıdan yaklaşımlarını sürdürmektedirler. Kur'ân'a Ortaçağ'da yaşamış olan İslam âlimlerinin bakış açısı ile bakmaktadırlar. Başka bir deyişle, Kur'ân araştırmaları ile Tefsîr araştırmalarını birbirine karıştırmaktadırlar. Bu eğilim, giderek güçlenir görünmektedir. Son zamanlarda Kur'ân'a yazılan girişlerde de kendini belirgin bir biçimde göstermektedir.⁴ Yine, Kur'ân araştırmalarında lisansüstü tezler yapacak olan öğrencilerden, eski dilleri ya da Sami dilleri öğrenmeleri istenmeden Kur'ân'ı sadece Arapça ile incelemelerinin istenmesi de bu yaklaşımın

² *The Qur'an in Context: Historical and Literary Investigations into the Qur'anic Milieu*, Leiden-Boston, 2010, s.12-13.

³ *The Qur'an In Its Historical Context*, London-New York, Routledge, 2008.

⁴ Son zamanlarda Kur'ân'a yazılan girişlere bkz: N. Robinson, *Discovering the Qur'an*, Washington, DC: Georgetown University Press, 2004; M. Abu-Hamdiyya, *The Qur'an: an Introduction*, London: Routledge, 2000; M. Sells, *Approaching the Qur'an*, Ashland, OR: White Cloud, 1999; M. Abdel Halem, *Understanding the Qur'an*, London: Tauris, 1999; Cf. the approach of Michael Cook: *The Koran: a Very Short Introduction*, London: Oxford University Press, 2000.

bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ Ona göre, 2005 yılında gerçekleşen sempozyum, Kur'ân'ı yeni yaklaşımlarla incelemede öncülük yapmayı amaçlamaktadır. Böylece Sempozyum bir yandan, Revizyonist bilim adamları tarafından ortaya atılan Kur'ân ile ilgili konuların, bu bilim adamlarının sözüm ona gündemlerine göre değil, fakat ileri sürdükleri teorilerini ve delillerini göz önünde bulundurmamak suretiyle eleştirel bir değerlendirmeye göre incelenmesini istemekte, diğer yandan da bilim adamlarını, Kur'ân ile ilgili araştırmalarını, retrospektif değil de, bağlamsal bir bakış açısı ile yapmaları, başka bir deyişle, Kur'ân'a indiği dönemdeki bağlamı dikkate alarak yaklaşımları konusunda cesaretlendirmektedir. Aslında sempozyumun amacı da Kur'ân Araştırmalarında yaşanan “umutsuz kargaşa” ile yüzleşebilmek için uyumlu ve gelecek vaat eden bir hareket gerçekleştirmektir.⁶

Araştırmacıların, dilsel incelemelerinin yanında, metnin anlamını ortaya koyabilmek için bağlama odaklanmaları son derece önemli ve sevindirici bir gelişmedir. Özellikle dini metinler söz konusu olduğunda bağlam daha da büyük bir önem arz etmektedir. Metin kendi başına anlamı verebilir mi? Metnin anlamı nerede yatmaktadır. Anlam metinde mi yoksa metni yazanın kastında mı yatmaktadır? Dale Martin'e göre tefsir, metnin anlamını vermek değildir; tefsir, metin yazarının kastını belirlemektir.⁷ O halde dini metinleri anlamak demek bir bakıma metin yazarının kastını ortaya koymak demektir. Metin yazarının kastını ortaya koymak ise ancak bağlamı, yani, metnin, ayetin, nerede, niçin indiğini ortaya koymakla mümkün olur. Eğer ayetlerin inişine neden olan tarihi arka plan belirlenmeyecek, yani tarihi bağlam kurulamayacak olursa, salt Arapça bilgisi ile inen ayetleri doğru olarak anlayabilmek asla söz konusu olamaz. Mantık ve Dil Felsefesi konularında yaptığı çalışmalarla günümüz felsefesine çok büyük katkılarda

⁵ Gabriel Said Reynolds, *a.g.e.*, s. 17: “They look back at the Qur'an from the perspective of medieval Islamic scholars. To put it in another manner, Qur'an studies and tafsir studies have gotten all mixed up. This trend, it seems, is increasing. It is salient in recent introductions to the Qur'an, and is evident from the amazing fact that most graduate students in Qur'anic Studies are taught to study the Qur'an with Arabic alone; no longer are they expected to study classical or other Semitic languages.”

⁶ Gabriel Said Reynolds, *a.g.e.*, s. 18.

⁷ Yazarın kastı konusu özellikle eş-Şâtîbî'nin *el-Muvâfakât* adlı eserinin “*Makâsîdu's-Şerîâ*” başlığı altında çok ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

bulunmuş olan Avusturyalı büyük düşünür Ludwig Wittgenstein “Anlam bağlamdır” derken bu gerçeğe işaret etmektedir. Biz bu araştırmamızda, bağlam konusu üzerinde durmayacak, fakat Kur'ân'ın dilsel yönü üzerinde yoğunlaşacağız; çünkü Kur'ân'ın dil açısından derinlemesine incelenmesi içerik incelenmesinden önce gelmelidir. Arthur Jeffery'nin, yıllar önce bu konu ile ilgili yapmış olduğu tespitler, özellikle yeni bir Kur'ân sözlüğünün hazırlanmasının gerekliliğine doğrudan vurgu yapması bakımından son derece dikkat çekicidir:

“Kur'ân ilk Arapça Kitaptır; gerçi ondan önce Cahili dönemi şiiri de vardı, ama çok sonraları yazıya geçirilmişti. Bu yüzden yazıya geçirilen şiirlerin sıhhati konusunda bazı şüpheler gündeme gelmiştir. Bu ilk Arapça Kitabın tefsiri için son zamanlara kadar, klasik tefsirlere başvurmakla yetiniyorduk; ancak müfessirlerin eğilimi Kitabı, kendi zamanlarındaki Arap dilinin ışığında tefsir etmektir. Çok titiz çalışma ürünü olan filolojik çalışmaları, bir kaç istisna dışında, sözcüklerin Hz. Peygamber ve onun sözlerini işitenler için sahip olması gereken anlamları ortaya koymaktan çok, Kur'ân hakkındaki Müslüman düşüncesinin gelişmesinin incelenmesi bakımından ilgi çekicidir.

Kim bilir belki de bir gün, Kur'ân'ın sözcük hazinesinin ayrıntılı bir biçimde incelenmesi için, içinde her türlü filoloji, epigrafi ve metinsel eleştirinin kullanılacağı, **TANAK** ve Yeni Ahid için sahip olduğumuz Büyük Sözlük “The Great Wörterbücher” ile karşılaştırılabilir bir Kur'ân sözlüğüne sahip olacağız. Şimdilik bu araştırma, Kur'ân'ın sözcük hazinesindeki Arapça olmayan birçok unsuru incelemek suretiyle bu konuya küçük bir katkıda bulunmaya çabalamaktadır.⁸”

Jeffery, 1937 yılında, Kur'ân'daki sözcükleri, Hz. Peygamberin ve onun güzide arkadaşlarının anladığı gibi anlaşılmasını sağlayan bir Kur'ân sözlüğüne gereksinme duymaktadır. Çünkü tefsirlerin bize sözcüklerin Hz. Peygamber zamanında sahip oldukları anlamları vermediklerini açık bir biçimde ifade etmektedir. O, önemini vurguladığı bu sözlüğü gerçekleştirmek için çabalamak yerine, Kur'ân'da geçen sözüm ona Yabancı Kelimeler üzerinde durmayı yeğlemiştir; çünkü amacı, Kur'ân'ın bu sözcükleri, özellikle Yahudilik ve Hristiyanlıktan

⁸ A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary Of The the Qur'ân*, Brill, Leiden-Boston, 2007, s. XIII.

aldığını kanıtlamaktır. Aslında, birkaç istisna dışında hemen bütün İslâm âlimleri böyle bir düşünceye haklı olarak karşı çıkmışlardır. Birazdan açık olarak göstereceğimiz üzere, Sami Dilleri içinde en gelişmiş olan bir dilin, kendisine göre son derece fakir olan İbranice ve Aramice'den alıntıda bulunması anlamsızdır. Bununla birlikte A. Jeffery'nin, tefsirlerin, Hz. Peygamber zamanındaki Arapçayı veremedikleri görüşüne ve Hz. Peygamber zamanındaki Arap dilini veren bir sözlüğe duyulan özlemine tamamen katılıyoruz.

Kur'ân-ı Kerim, 610 ila 632 yıllarında Arap Yarımadasında inmiş olan ilahî bir Kitap'tır. Ama O, ilahî bir kitap olmasının yanında Arap dilinde yazılmış olan bir Kitap'tır. Arap dili de diğer bütün diller gibi, geçmişten günümüze dek, çeşitli nedenlerin etkisinde kalarak anlam konusunda birçok değişikliğe uğramıştır ve uğramaya da devam edecektir. Nitekim Kur'ân, inmesiyle birlikte, Arapça sözcüklere daha önce taşımadıkları yeni anlamlar yüklemiştir. Kur'ân, aradan çok fazla bir zaman geçmeden, insanlığın tanıdığı olduğu en büyük uygarlıklardan birini gerçekleştirmiştir. Bu dönemde de sözcükler, yeniden anlam değişikliklerine uğramışlardır. Burada önemle vurgulanması gereken husus şudur: Kur'ân Arap dilinde inmiş ilahî bir Kitap'tır. Ama hangi Arap dilinde inmiştir? Hiç kuşkusuz ki, Hz. Peygamber (a.s.) zamanındaki Arap dilinde inmiştir. Bu gerçeğin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekir. Yine burada çok önemli bir sorun gündeme gelmektedir. Arap dili, sürekli bir değişim içinde olduğuna göre, bu durumda, Kur'ân'ı Hz Peygamber'in ve onun güzide Sahabesinin anladığı gibi anlama imkânımız var mıdır? Hayatî bir önem taşıyan bu soruya verilecek cevap, ne yazık ki, olumsuzdur; ***çünkü elimizdeki Arapça sözlükler, bu amacı gerçekleştirmekten uzaktır. Üzücü olan, şu ana kadar İslam dünyasında bu boşluğu dolduracak hiçbir çalışmanın yapılamamış olmasıdır. Ama daha da üzücü olan, birkaç araştırmacı⁹ dışında böyle bir sorunun varlığından haberdar bile olunamamasıdır.***

İslam dünyasında soruna ilk defa dikkatleri çeken, Mısırlı büyük tefsir alimi Emin el-Hûlî olmuştur. el-Hûlî, bu sorunu, tefsir konusundaki yeni yöntemini açıklarken ele almıştır. Ona göre, müfessirler,

⁹ Bu konuda bkz. Düccane Cündüoğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul, 1999, s. 58-59.

Kur'ân'ın açıklanmasında yetersiz kalmışlardır; çünkü onu, her şeyden önce bir hidayet rehberi olarak görmüşlerdir. Ancak, asıl amacın, hedefin bu olmadığını vurgulayan el-Hûlî, bu yaklaşımı şöyle eleştirmektedir: “Fakat bu hedef hakkında, şöyle bir yorumda bulunmamız da aşırı bir görüş olarak kabul edilmemelidir. *Şüphesiz ki, bu hedef, tefsirden murat edilen ilk hedef olmadığı gibi, öncelikle ilgilenilen ve gaye itti-haz edinilen bir hedef de değildir. Bilakis, bütün bunlardan önce, onları aşan bir gaye ve daha uzun boyutlu bir maksat vardır ki, bütün bu hedefler ondan kaynaklanır ve diğer muhtelif hedefler onun üzerine kurulur. Böyle olunca, diğer herhangi bir gayeyi gerçekleştirmeden önce, asıl bu hedefin hakkını vermek gerekir. O diğer hedefler, ilmi yahut dinî ve yahut da dünyevî olsun bu böyle yapılmalıdır...* Bu öncelikli hedef ve uzun boyutlu gaye ise, Kur'ân'a, onun Arapçanın en büyük kitabı oluşu ve Arapçadaki büyük edebî tesiri yönünden bakmaktır. Çünkü Kur'ân, Arapçayı ebedileştiren, varlığını koruyan, kendini de onunla birlikte edebileştiren ve Arapçanın medarı iftihar ve kültür mirasının süsü olan bir kitaptır¹⁰.”

Emin el-Hûlî'nin, Kur'ân'ın dil yönünü ön plana çıkarması son derece önemlidir. Ancak, biz, Kur'ân'ın öncelikle asıl gayesinin insanları hidayete kavuşturmak, doğru yola ulaştırmak olduğu konusunda hiçbir kuşku duymamaktayız. Elbette ki, Kur'ân, Arap dilinin en büyük eseridir ve mesajı doğru anlayabilmek için dil son derece önemlidir. Ama dil, ne kadar güçlü olursa olsun, amacı, Kur'ân'ın asıl amacını gerçekleştirmektir: İnsanları doğru yola ulaştırmak... Bununla birlikte biz, yine de el- Hûlî'nin dile vurgu yapmasını son derece olumlu bulduğumuzu ifade etmek isteriz; çünkü Arap dili gerektiği gibi bilinmeden, Kur'ân'ın mesajını anlamak asla mümkün değildir. Sonuç olarak, ona göre, gerçek *tefsir, programı doğru, her bakımdan eksiksiz ve planlaması uyumlu edebî bir araştırma ve inceleme demektir. Ve bugün tefsirin asıl hedefi sadece ve sadece edebî olmalıdır. Bunun ötesinde herhangi bir maksat ve değerlendirmeden asla etkilenmemelidir. Çünkü bundan başka arzu edilen her türlü hedefin gerçekleşmesi, öncelikle buna bağlıdır... İşte bizim bugün tefsire bakışımız ve*

¹⁰ Emin el- Hûlî, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, Çev: Mevlüt Güngör, Ankara, 2001, 2. b., s. 73-74.

ondan kastımız da budur¹¹.” Açıkça görüleceği üzere, el-Hûlî, gerçek bir tefsirin, ancak edebî bir tefsir olacağını vurgulamaktadır. Kur'ân'ın edebî yönden tefsiri yapıldıktan sonradır ki, onun, inanç, hukuk, ahlak vb.. konularda yorumuna geçilebilir. Ancak edebî tefsirin, Kur'ân'ı parça parça değil, fakat konulara göre ele alması gerekir.

Emin el-Hûlî'ye göre, edebî tefsir yönteminde en önemli konu, Kur'ân'daki sözcüklerin anlamlarının belirlenmesidir. Araştırmacının bu sırada, kelimelerin manalarının zaman içinde gösterdiği değişimleri göz önünde bulundurması gerekir; çünkü amaç, Kur'ân'ı Hz. Peygamberin (a.s.) ve onun güzide Ashabının (r.a.) anladığı gibi anlamaya çalışmaktır. Bu yüzden araştırmacının, bu kelimelerin ilk olarak ortaya çıktıkları sırada ve onların ilk okuyucusu olan Resûlullah (a.s.) tarafından okunduğunda, onun etrafında bulunan kimselerin onlardan ne anladıklarını tespit etmeye bilhassa dikkat etmesi gerekir. Kur'ân kelimelerinin manalarının anlaşılmasında birinci esas bu olunca, mevcut lügatlerimiz de bu işe kolaylık sağlayıcı ve yardım edici bir durumda olmadıklarına göre, bu zor şartlar altında, kim bu sahada çalışmayı göze alabilir? Nitekim bu sahada sahip olduğumuz en büyük lügatlerden, İbn Manzûr el-Mısırî'nin “Lisânu'l-Arab”ı bile, çağdaş lügatçilerin dediği gibi, zaman itibarıyla birbirine uygunluk arz etmeyen bilgilerin bir araya getirilmesiyle yazılmış olan bir eserdir. Bu sebeple, eserde, birbirlerinden birkaç asır farklı devirlerde yaşamış olan kimselerin metinleri yan yana zikredilmiştir. Mesela, dördüncü hicrî asrın başlarında yaşamış olan İbn Dureyd (ö.h.321) ile hicrî yedinci asrın başlarında yaşamış olan İbnü'l-Esr (ö.h. 606) yan yana zikredilerek, birincinin dil ile ilgili sözleri ile ikincinin dinî sözleri mezc edilmeye çalışılmıştır. Yine mesela, “el-Kâmûsu'l- Muhîr” bildiğimiz gibi, birbiriyle uyumlu olmayan, ayrı ayrı ve bir birine zıt kültürlere ait bilgilerin bir özeti... **Görüldüğü gibi, lafızların zaman içinde gösterdikleri değişiklikler konusunda, sabit olan bu gerçeğin tahkik edilmesi için, lügatlerimiz, hiç bir surette yardımcı olacak bir halde değildirler... Bu durumda, bir Kur'ân müfessirinin önünde, Kur'ân kelimelerinin**

¹¹ a.g.e., s.77.

birisinin ilk manasını öğrenmek istediği zaman, bunun için, bizzat kendisinin bir araştırma yapmasından başka bir çare yoktur¹².”

Emin el-Hûlî'nin ortaya koymuş olduğu bu gerçek düşündürücü olduğu kadar dehşet vericidir de. Düşündürücüdür; çünkü Kur'ân'ı anlamama söz konusudur. Dehşet vericidir; çünkü Kur'ân'ı Hz. Peygamber (as)'in anladığı gibi anlamak için elimizde başvurabileceğimiz güvenilir hiçbir kaynak bulunmamaktadır. Burada birçok kimse, el-Hûlî'nin tespitini abartılı bulabilir. Ancak biz, onun bu tespitine yürekten katılmaktayız. Yine burada üzerinde ısrarla durulması gereken bir başka husus da el-Hûlî'nin sorunu çözme konusunda sunmuş olduğu çözüm yolunun son derece yetersizliğidir. Kur'ân'ı yorumlayan araştırmacı, kaynaklar hiç bir şekilde kendine yardımcı olmadığı için, gerçek anlamı bulmak için sadece bireysel araştırmalarına dayanmak zorunda kalacaktır. Çünkü bizzat el-Hûlî'nin ifadelerine göre, “bu çalışma kısa veya uzun, ne kadar zamana mal olursa olsun, bu gün için mümkün olan sadece budur. ***Kelimelerin iştikâkını ve onlarda tedrici olarak meydana gelen değişiklikleri ihtiva eden, lügavî manalar kendine ait bir tertip üzerine, ıstılahî manalar da ortaya çıkışlarına göre gruplara ayrılmış olan bir lügate sahip oluncaya kadar da bu böyle devam edecektir¹³.***”

Şu ana dek elimizde böyle kapsamlı bir lügat olmadığına göre, “bu durumda müfessirin tefsirini yapmak istediği kelimeyi dil açısından incelemekten başka yapacağı bir şey yoktur. Tabiatıyla, o bunu lügavî manaları, diğerlerinden ayırt etmek için yapacaktır. Sonra da lügavî manaların zaman içindeki değişimine bakarak, zannı galibine göre bunları bir tertibe sokacak ***ve en eskiyi eskinin önüne almak suretiyle bir sıraya koyacaktır. Bu çalışma, kelimenin lügavî manası hakkında bir tercihe varıncaya kadar, yani o mananın Kur'ân'ın o ayetini Arabın ilk duyduğu zamanki bilinen manası olduğuna kanaat getirinceye kadar, - gücü yettiğince - devam edecektir.***

¹² a.g.e., s. 93-95.

¹³ a.g.e., s. 95.

Müfessir bu inceleme ve ayırımı yaparken dillerin kökleri ve birbirleriyle olan ilişkileri hakkındaki yeni araştırmalardan da – imkân nispetinde – haberdar olmak zorundadır...¹⁴

Emin el-Hûlî, sözcüğün ilk anlamlarının tespiti konusundaki yürüttüğü lügavî araştırmalarını tamamlamasından sonra, müfessirin, söz konusu sözcüğün Kur'ân'da kullanılmış olan anlamlarını bulması gerektiğini vurgular. “Böylece müfessir, sözcüğün Kur'ân'da geçtiği yerlerdeki manalarını araştırır. Böylece o, kelimenin Kur'ân'da kullanıldığı manalar hakkında bir neticeye vararak bakar: acaba o kelime çeşitli tarihlerde ve çeşitli münasebetlerde aynı manada mı kullanılmıştır; eğer durum böyle değilse, Kur'ân'ın muhtelif yerlerinde kullanıldığı manalar nelerdir?

İşte müfessir bu suretle, bir kelimenin lügavî manasından veya manalarından, Kur'ân'da kullanıldığı mana veya manalara ulaşır. Ve işte bütün bu araştırmalar neticesinde, o kelimenin ayet içinde ne manaya geldiğini ***gayet emin bir şekilde*** tespit ederek tefsirini yapmış olur¹⁵.”

Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, el-Hûlî, Râğıb el-İsfahânî'nin de yaklaşık olarak bin yıl önce, Kur'ân kelimelerinin anlamlarını, hazırlamış olduğu “*Mufredâtu'l-Kur'ân*” adlı lügatinde kendi yöntemine benzer bir biçimde bulmaya gayret ettiğini belirtir; ancak o, yine de el-İsfahânî'nin eserinin yetersiz olduğunu vurgulamaktan da geri kalmaz. O, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Râğıb el-İsfahânî, yaklaşık bin sene önce, Kur'ân kelimelerinin manalarını hazırladığı özel bir lügatte vermeye çalışmış ve bu eserinde yukarıda bizim anlatmaya gayret ettiğimize benzer veya aslî fikir bakımından ona biraz yakın bir itina göstermiştir. ***Buna rağmen yine de o, lügavî takibi tam yapmamış, Kur'ân'la ilgili araştırmanın hakkını tam vermemiştir. Bütün bunlarla birlikte o, çeşitli diller ve bu diller arasındaki karşılıklı ilişkiler hakkında onun zamanından bugüne kadar yapılmış olan araştırmalardan da tabiatıyla mahrumdur. Ancak, yine de onun bu eseri, sonradan gelenleri utandıran bir ilk çekirdek çalışmadır. Elleri eksik, hatta iptidai olan bu Kur'ân lügatinden***

¹⁴ a.g.e., s. 96.

¹⁵ a.g.e., s. 96-97.

başka bir lügatleri bulunmaması, özellikle bu asrın iddialı ilim adamlarını utandırmalı ve üzmelidir... İnşallah ileride, bu edebî tefsir metoduna bağlı kalmak suretiyle, en büyük Arapça kitap olan Kur'ân'ın yeniden hayat bulması için gerekli olan bu lügat daha da geliştirilir ve başka yeni lügatler yazılır¹⁶.

Dikkat edilecek olursa, A. Jeffery ile Emin el-Hûlî'nin, elimizdeki kaynakların bize, Hz. Peygamber zamanındaki Arapçayı veremedikleri ve bu yüzden o dönemin Arapçasını veren yeni bir Kur'ân sözlüğüne gereksinme duyduğumuz konusunda görüş birliğine vardıkları kolayca görülür. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Jeffrey Kur'ân sözlüğünün hazırlanması konusunda yöntemsel hiçbir bilgi vermez iken, Emin el-Hûlî, Anlambilimin en önemli konularından biri olan Anlam değişimleri ve Anlam değişimlerini zaman içinde izleyebilmek için kullanılan Art-Süremli Semantik üzerinde durmuştur. Ona göre sözlüklerin başarısız olmalarının temelinde anlam değişimlerini dikkate almama olgusu yatmaktadır. Emin el-Hûlî 1967 yılında vefat etmiştir. O dönemde, Semantik, Dilbilim içinde yer alıyordu ve henüz bağımsız bilim olma statüsüne kavuşmamıştı. O günden günümüze epey zaman geçmiştir. Bu arada yeni Kur'ân sözlükleri yapılmıştır. Ancak birazdan detaylı olarak göreceğimiz üzere, bu sözlükler, bilimsel yöntemlerden uzak bir biçimde hazırlanmış olan ve geçmiş dönem birikimini büyük ölçüde aynen yansıtan sözlüklerdir.

Emin el-Hûlî'nin Arapça sözlükler ile ilgili görüşüne, Arap dil bilimcileri de katılmaktadırlar¹⁷. Onlara göre de elimizdeki, sözlükler, Kur'ân'ın indiği dönemdeki Arap dilini verememektedir. Ancak onların da çözüm konusundaki önerileri o dönemle ilgili metin okumalarını önermekten öte gitmemektedir. Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in anladığı gibi anlayabilmek için, bu öneriler, pek fazla bir anlam ifade etmemektedir; çünkü geçmişteki metinleri okuyacak ve değerlendirecek olanlar, bilinçleri günümüzün diliyle ve kültürüyle belirlenmiş olan araştırma-

¹⁶ a.g.e., s. 97.

¹⁷ İbrahim, Enis, *Delâletü'l-Elfâz*, 1992, Kâhire, s. 248-251. Ayrıca bkz, Celalettin Divlekci, Muhammed es-Seyyid Ali Belâsî'den yapmış olduğu "*Arap Dili Semantiği*" başlıklı çevirinin dipnotunda, s.271. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, Sayı:4.

cılar olacaklardır. Belirlenmiş bilinçleriyle geçmişî doğru olarak anlamaları bize olası görünmemektedir.

Kur'ân Sözlüklerinin Durumu:

Emin el-Hûlî'nin vefatından bu yana yaklaşık 46 sene geçmiş bulunuyor. Acaba beklentilerini karşılayacak bir Kur'ân Sözlüğü hazırlanabilmiş midir? Bu soruyu yanıtlamadan önce geçmişten günümüze bu alanda yapılan çalışmalardan kısaca söz etmek gerekir. Râğıb el-İsfahânî'ye (ö. 503H./1108M.) gelinceye dek, Kur'ân'ın bütün sözcüklerini içeren bir Kur'ân sözlüğüne rastlamamaktayız. Bunun en önemli nedeni, Kur'ân ile ilgili tefsirlerin, Ma'ânî'l- Kur'ân, Gâribu'l-Kur'ân tarzında yazılmış eserlerin ve Arapça sözlüklerin bu iş için yeterli hissedilmesidir. Râğıb el-İsfahânî'yi 253 yıl sonra el- Halebî olarak tanıyan Ahmed İbn Yûsuf (ö. 756 H./1355M.) izlemiştir. El-Halebî eserini 'Umdetu'l-Huffâz fî Tefsîri-Eşrefi'l-Elfâz" olarak adlandırmıştır. Ancak, bu eser, Râğıb el-İsfahânî'nin eseri kadar etkin olamamıştır. 1953-1970 yılları arasında Mısır Arap Dili Akademisi tarafından gerçekleştirilen ve 1989 yılında tekrar basılan *Mu'cemu'l-elfâzi'il-Kur'âni'l-Kerîm*, konu ile ilgili çok az bir gelişme sağlamıştır.¹⁸ Nihayet 2008 yılında Brill Yayınları arasında neşredilen yeni bir Kur'ân sözlüğü ile karşılaşyoruz. Bu sözlük, Mısırlı iki bilim adamı olan ElSaid M. Badawi ve Muhammad Abdel Haleem tarafından "*Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*" unvanıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sözlüğün değerlendirilmesine geçmeden önce, Batı'da Kur'ân sözlüğü ile ilgili çalışmalara bir göz atalım. Batı'da da 1873 yılına kadar yayınlanmış bir Kur'ân sözlüğü görmüyoruz. Buna karşılık önemli Arapça sözlüklere tanık oluyoruz. Bunlardan ilki, Jacobus Golius tarafından hazırlanan ve *Lexicon Arabico-Latinum* unvanıyla 1653 yılında Leiden'de neşredilen Arapça-Latince sözlüktür. Bu sözlüğü, Georg Wilhelm Friedrich Freytag'ın *Lexicon Arabico-Latinum* (Halle 1830-1837) başlıklı sözlüğü izlemiştir. Bu arada burada Edward William Lane'nin (ö. 1876) *The Arabic-English Lexicon* ile Reinhart Dozy'nin *Supplément Aux Dictionnaires Arabes*'ı (1877-1881, 2c.) da zikretmiş oluyoruz. Batı'da ilk Kur'ân sözlüğü John Penrice tarafından, 1873

¹⁸ El-Said M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Brill, Leiden-Boston, 2008, s.XV.

yılında gerçekleştirilmiştir.¹⁹ Bu sözlük, daha sonraları birçok kez Batı'da ve İslam dünyasında aynen basılmıştır. Bu sözlüğün 2010 yılında Ömer Aydın tarafından Türkçeye çevrildiğini görüyoruz.²⁰ Günümüzde kronolojik sırayla Abdu'l-Kerîm Parekh²¹, Arne Ambros, Stephan Prochazka²², Abdul Mannan Omar²³ ve Malik Ghulam Farid M.A.²⁴, Kur'ân sözlükleri hazırlamışlardır. Bu sözlükler, Kees Versteegh'in de haklı olarak belirttiği gibi, bilimsel olmaktan uzak halka yönelik çalışmalardır.²⁵ Bu yüzden Kees Versteegh, boşluğun doldurulması için ElSaid M. Badawi ve Muhammad Abdel Haleem tarafından yapılan Kur'ân sözlüğünün ayırt edici özelliklerinden ve onu hazırlayanların yetkinliğinden söz eder.²⁶

Dünyada Kur'ân Sözlükleri ile ilgili olarak sunduğumuz öz bilgiden sonra, şimdi, en son Brill yayınları arasında 2008 yılında yayınlanmış olan Kur'ân sözlüğü üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmak istiyorum: *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*.

El-Said M. Badawi ve Muhammad Abdel Haleem, kendilerinden önceki sözlüklerin değerlendirmelerini gerçekçi bir biçimde yaptıktan ve amaçlarının bu alandaki boşluğu doldurmak olduğunu belirttikten sonra, Kur'ân sözlüğünü hazırlarlarken göz önünde bulundurdıkları ilkelerden söz eder. Bu ilkelerden ve bu ilkelerin eleştirmesine geçmeden önce eserle ilgili şu değerlendirmede bulunmak bir bilimsel zorunluluktur. XXVI+1069 sayfadaki oluşan bu çalışma gerçekten bu alanda tek olma özelliğini, yenisi yapılmadığı takdirde, uzun yıllar sürdürecektir. Gösterdikleri bu üstün çabalardan ve uzun yıllar ihmal edilmiş olan Kur'ân sözlüğü alanında böylesine güzel bir çalışmayı ilk kez sunduklarından dolayı kendilerini yürekten kutlarım.

¹⁹ John Penrice, *Dictionary and Glossary of The Koran*, London, 1873.

²⁰ John Penrice, *Kur'ân Sözlüğü*, Çeviren: Prof. Dr. Ömer Aydın, İşaret Yayınları, 2010.

²¹ Abdu'l-Kerîm Parekh, *Complete Easy Dictionary of the Qur'an*, Kuala Lumpur, Noorden, 2003. Bu sözlük Türkçeye de çevrilmiştir.

²² Arne Ambros, Stephan Prochazka, *A Concise Dictionary of Koranic Arabic*, Wiesbaden: L. Reichert, 2004.

²³ Abdul Mannan Omar, *Dictionary of The Holy Qur'an*, Rheinfelden: Noor Foundation International, 3b., 2005.

²⁴ Malik Ghulam Farid M.A., *Dictionary of The Holy Quran, With References and Explanation of The Text*, U.K., 2006.

²⁵ ElSaid M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage*, Brill, Leiden-Boston, 2008, s. XI.

²⁶ ElSaid M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem, *a.g.e.*, s. XI-XII.

Şimdi zaman El-Said M. Badawi ve Muhammad Abdel Haleem'in sözlüklerinde esas aldıkları ilkeleri sunma zamanıdır:

1. Kur'an sözlüğü alanındaki boşluğu doldurmaya çabalayan bu çalışma, Âsım tarikiyle gelen Hafs Kiraatini esas almak üzere, Klasik dönem müfessirlerinin yorumlarına dayanmaktadır²⁷. Zamanla ilgili engellemelerden dolayı, istisnâ olarak diğer Kiraatlere yer verilmiştir²⁸.

2. Yapısal analizin önemi genel olarak yazın metnlerinin, özel olarak Kur'ân metninin yorumlanmasında gözardı edilemez²⁹; çünkü Arap dili, Montgomery Watt'ın³⁰ belirttiği gibi, öylesine bir dildir ki, bir cümleyi farklı biçimlerde ele alma imkanı vardır ve bu yollar hiç değilse az da olsa farklı anlamlara imkan verirler... Böylesi durumlar Kur'ân Arapçasında çok sık ortaya çıkar; ortaya çıkan bu farklı durumların herbiri için çoğunlukla bir şeyler söylenebilir.

3. Muhtemelen Arap kökenli olmayan sözcüklere ve köklere gelince, onlara, Arap dilbilimciler tarafından sunulan bilgiler dışında, pek fazla önem atfedilmemiştir; çünkü biz, 'anlamı açık olmayan Kur'ân sözcüklerinin yabancı kökenli olduğu iddiasının onların anlaşılmasına nasıl katkı sağladığını anlamamanın çok daha zor olduğunu' söyleyen Wersteegh'in³¹ görüşüne katılıyoruz. Ayrıca konu ile ilgili en yeni çalışma Arapçanın, Süryanicenin, İbranicenin ve Habeşçenin ortak bir köken paylaştıkları konusuna yeterince önem vermemeye yö-

²⁷ a.g.e., p.XVI: This present Dictionary of Qur'anic Usage attempts to fill this gap. The work is based upon the interpretations by classical Qur'anic commentators....according to the widespread reading of Hafs (Kiraat-i Hafs-ö. 180-190A.H./796-805A.D.) through 'âsim (an 'âsim-ö. 127A.H./744A.D.) as rendered in the Egyptian printed text of the Qur'an.

²⁸ a.g.e., p.XXI: Considerations of time have prevented the authors from including the various Readings (K.ırâât), save for a few instances.

²⁹ a.g.e., p.XXI: "The role of structural analysis in interpreting literary texts in general, and Qur'anic text in particular, cannot be overestimated."

³⁰ Montgomery Watt, *Companion to the Qur'an*, pp.10-11: As Montgomery Watt has noted, 'the Arabic language is such that there are often several different ways of "taking" a sentence, and these ways yield at least slightly different meanings... This kind of thing occur much more frequently in Qur'anic Arabic, and there is often something to be said for each of several possibilities'

³¹ C.H. M., Versteegh, *Arabic Grammar and Qur'anic Exegesis in Early Islam*, E.J. Brill, 1993, p. 99.

nelmektedir; tabii ki bu durum, ödünç alma durumları ile benzer gelişme durumlarını birbirinden ayırmayı güçleştirecektir³².

4. Sözlük, sözcük diziminde yerinde olarak kök sistemini benimsemiştir. Semantik alanının belirlenmesi için kökün içerdiği temel kavramlar öncelikle verilmiştir. Yine kökten türeyen sözcüklerin, Kur'ân-ı Kerim'de kaç kez geçtiğinin gösterilmesine özen gösterilmiştir. Elbetteki sözcüklerin anlamlarının açıklanması için, ayetler, İngilizce çevirileri ile birlikte sunulmuştur.³³

Kur'ân sözlüğünün yöntemi konusunda verdiğimiz bu açıklamalardan sonra, eleştirilerimize geçebiliriz. Öyle görünüyor ki, sözlük yazarları, ya Emin el-Hûlî'nin ve Arap dilbilimcilerinin eleştirilerinden habersizdirler ya da onları ciddiye almamaktadırlar. Bize göre, Kur'ân sözlüğünün öncelikle doğrudan doğruya Klasik Dönem müfessirlerin yorumlarına dayandırılması, bilimsel bir yaklaşım değildir. Elbetteki ayetlerin doğru olarak anlaşılabilmesi için, yorumlardan yararlanmak gerekir. Müfessirler, birçok ayetin bağlamını belirledikleri için, bu yorumları dikkate almak zorunlu hale gelir. Yanlış olan, yorumların mutlaklaştırılmasıdır. Bu bağlamda Emin el-Hûlî'nin Klasik dönem müfessirleri yerine, müfessirin bireysel içtihadına dayanması gerektiğini vurgulamasını hatırlatmak çok büyük bir önem taşır. Diğer taraftan ilk dönem sözlüklerini de öncelikle değerlendirme konusu yapmamaları doğru değildir. Oysa, Emîn el-Hûlî dışında, ilk dönem sözlükleri ile ilgili çok önemli tespitlerde bulunan dilbilimciler de olmuştur. Bu dilbilimciler arasında özellikle İbrahim Enîs'in ilk dönem sözlükleri ile ilgili mutlaka dikkate alınması gereken tespitleri olmuştur. İbrahim Enîs³⁴, şahsi değerlendirmelerinden söz etmeden önce, Klasik Arapça ve Sami

³² ElSaid M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem, a.g.e., s.XX-XXI: "With regard to those words and roots of potentially non Arabic origin, little attention, beyond what provided by Arab philologists, has here given to the etymology of Qur'anic words, largely because we agree with Versteegh that 'It is much more difficult to understand how the assumption of a foreign origin for obscure Qur'anic words can contribute to their understanding.' Contemporary research in the subject, furthermore, tends to give enough consideration to the fact that Arabic, Syriac, Hebrew and Ethiopic all share a common origin, a fact that will undoubtedly often make it difficult to distinguish between cases of borrowing and cases of parallel development."

³³ a.g.e., s. XIX-XX.

³⁴ İbrahim, Enis, age., 1992, Kâhire, s. 249. Metnin çevirisi: Celalettin Divlekci, Muhammed es-Seyyid Ali Belâsî'den yapmış olduğu "Arap Dili Semantiği" başlıklı çevirinin dipnotunda, s.271. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, Sayı: 4.

Dilleri uzmanı olan büyük Alman müsteşriki August Fischer'in (1865-1949) ilk dönem sözlüklerin değerlendirmesi ile ilgili olarak Arap Dil Akademisine “Mecmau'l-Lugati'l-Ara-biyye” sunduğu rapordan şu alıntılarda bulunur:

a) Kâdîm Sözlükler izahlarında yeterince açık olmayıp, ince tanım ve açıklamalardan yoksundurlar.

b) Açıklamalarda, metin çözümlemelerinde ciddi yanlış anlamalara sebebiyet verecek bazı ihtilaflara düşmüşlerdir.

c) Hicri III. asra gelinceye kadar - ki bu asırdan sonraki kullanımların linguistik bir değeri yoktur - kelimelerin tarihi, geçirmiş olduğu evrimi ve ilk defa ya da son olarak hangi şair ve yazarlar tarafından kullanıldığı vs. hususlara yer verilmemiştir.

d) Sözlükler, kelimelerin sahip olduğu çeşitli anlamların birbirleriyle olan ilgilerini, nasıl türediklerini, bir mantık örgüsü içerisinde, kronolojik bir sıralama ile vermekten çok uzaktırlar.

e) Anlamların sınırlandırılması çok titiz ve hassas bir şekilde yapılmalıdır. Kâdîm Sözlüklerde bu husus ihmal edilmiştir.

İbrahim Enîs, Fisher'in ilk dönem sözlükleri ile ilgili tespitlerine katıldığını belirttiikten sonra, onun görüşlerini doğrulayacak örnekler sunmaya özen gösterir. O, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder:

“Gerçekten de sözlüklerdeki pek çok kelime yeterince açıklanmamış ve birbiriyle ilintisiz, kopuk bir görünüm arz etmektedir. Böylece sözlüklerimiz iyi bir sözlükte bulunması gereken en önemli vasıflardan birisi olan hassasiyet ve titizlikten yoksundurlar.

Sözlük bilimcilerin devirlerine göre, “anlamı açıktır” diye belirttikleri pek çok kelime, bugün bizim için kapalı ve anlaşılması güçtür. Öte yandan kimi koleksiyon sahipleri, izahlarında; “bir çeşit çöl bitkisidir”, “bir çeşit kuş”, “bir yer ismi” gibi hemen hemen hiçbir şey ifade etmeyen, muhtasar ve yüzeysel olmaktan öteye geçmeyen basma kalıp ifadeler kullanmışlardır.

Daha sonra gelen sözlük bilimcilerin çalışmalarına baktığımız zaman, bunların daha önceki gayretlerin bir devamı olduğunu görürüz. Yapmış oldukları ilaveler ise, nadirattan diyebileceğimiz metinlerden tesadüfen buldukları ya da tesadüfen çöl sakinlerinden duydukları şeylerden ibarettir. Bu yüzden elimizdeki sözlüklerin büyük

çoğunluğu, yapmış olduğu açıklama ve yorumlar itibariyle birbirlerinden farklı değildirler. Bu hususu, gelişi güzel seçmiş olduğumuz bir örnek üzerinde, sözlüklerin açıklamalarını kronolojik bir sıra içerisinde vermek suretiyle göstermek istiyoruz. Söz konusu örnek kelime “الرعاؑ”dır.

1. El-Cemhere, (İbn Düreyd, V, 321): “الرعاؑ” kan demektir. Asıl anlamı ilerlemek, önde olmaktır ki, “فرس رعاؑ” sözü bu kabildendir. “Yürük at” demektir. Sanki kan bir at gibi öne geçmiş ve ilerlemiştir.

2. Tehzîbu'l-Luga, (el-Ezherî, V, 370): Burundan çıkan kana burun direğini geçmesinden dolayı “الرعاؑ” denmiştir. el-Leys, kelimenin dağın buruna benzeyen kısmı için kullanıldığını, çoğunun ise “الرواؑ” geldiğini söylemiştir. “الرعاؑ” burun ucu demektir. Ebû Ubeyd ve el-Esmâî kelimenin “منع” ve “نصر” kalıbında olduğunu söylemişlerdir. (...)

3. es-Sihâh, (Cevherî, V, 400): “الرعاؑ” burundan çıkan (...) “الراعاؑ” rahvan at. “الرعاؑ” burun ucu, dağın burun tarzındaki çıkıntısı.

4. Lisânu'l-Arab, (İbnu Manzûr, V, 711): “الرعاؑ” geçmek demektir. (...) “الرعاؑ” burundan çıkan kan anlamına gelir. (...) “الراعاؑ” rahvan at, burun ucu, dağın burna benzeyen kısmı.

5. el-Kâmusu'l-Muhîr, (Fîruzâbâdî, V, 817): “الرعاؑ” kan demektir. Burun ucu, dağın burna benzeyen çıkıntısı ve rahvan at gibi anlamlara gelir.

Görüldüğü üzere anlambilimle ilgili çalışmalarda kadîm sözlüklere müracaat etmenin zannedildiği gibi bir faydası yoktur. Bu yüzden, anlam bilim üzerine çalışan araştırmacının, klasik edebî metinlere yönelmesi ve çalışmasını onların verileri doğrultusunda yapması gerekmektedir³⁵. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Enîs, Câhiliye dönemi şiirlerine dayanarak yeni bir sözlük çalışması gerçekleştirmekte olduğunu müjdelemektedir³⁶. Bildiğimiz kadarıyla,

³⁵ İbrahim, Enis, *a.g.e.*, 1992, Kâhire, s. 249-251. Metnin çevirisi: Celalettin Divlekci, Muhammed es-Seyyid Ali Belâsî'den yapmış olduğu “*Arap Dili Semantiği*” başlıklı çevirinin dipnotunda, s.271. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, Sayı: 4.

³⁶ *a.g.e.*, s. 251.

Enîs'in şu ana dek bu sözlüğü tamamladığına dair elimizde bir bilgi yoktur.

Yazarlar, yazdıkları girişte sadece el-Halîl ibn Ahmed'in "Kitâbu'l-'Ayn"ından, Râğıb el-İsfahânî'nin "Mufredâtul-Kur'ân"ından, El-Halebî'nin 'Umdetu'l-Huffâz fî Tefsîri-eşrefi'l-Elfâz"dan ve İbn Manzûr'un "Lisânu'l-'Arab"ından çok kısa söz etmekle yetinmişlerdir. Kanaatimizce, Eski Sözlüklerin, Emîn el-Hûlî'nin yaptığı gibi, art-süremli semantik açıdan değerlendirmeleri gerekirdi. Kaynak zikretmeden, yeni bir araştırmaya dayanarak, Sami Dilleri ile ilgili bilimsel olmayan bir değerlendirmeye girişmeleri affedilebilir bir hata değildir. Birazdan bu değerlendirmenin ne kadar temelsiz olduğunu kanıtlayacağız. Sözlükler hazırlanırken, sözcüklerin uğradığı anlam değişimleri mutlaka Art-Süremli bir yaklaşımla derinlemesine inceleme konusu yapılmalıdır. Sözlük yazarları, öyle görünüyor ki, Kur'ân'ın Sami Kültürün, Sami Dinlerin nihaî bir sentezi olduğunu göz ardı ediyorlar. Gerçekten de Kur'ân, öğretisinin önceliklerinin kitaplarında olduğunu açıkça vurgulamaktadır³⁷. Bu yüzden O'nun kendinden önceki vahiyleri onaylamak için geldiğini birçok yerde bildirmesine şaşmamak gerekir³⁸. Ancak bu onaylama şuursuz bir onaylama değildir. Tahrif edilen yerlere doğrudan vurgu yaparak onları koruma altına aldığını da açıkça ifade etmektedir³⁹. İşte Kur'ân'ın bu ikili görevine "Musaddiklik-Muheyminlik" görevi diyoruz. Samimi kanaatimiz odur ki, Kur'ân öncesi vahiyler, dikkate alınmadan, onu doğru olarak anlamak olası değildir. Ancak geçmişte olduğu gibi bugün de bu gerçekleştirilemediği için, birçok Kur'ân ayeti yanlış yorumlanmıştır ve yorumlanmaya da daha çok uzun süre devam edecek görünmektedir. Şimdi söylediklerimize delil olmak üzere burada çarpıcı bir örnek sunmak istiyoruz.

Şu ana kadar doğru olarak anlaşılamamış ve dolayısıyla bütün dünya dillerine yanlış çevrilmiş olan ayetlerden biri de şu ayettir:

{ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَسْمِعُوا قُلُوبًا سَمِيعًا
وَعَصَيْنَا وَأَشْرَيْنَا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ يَسْمَأُ بِأَمْرِكُمْ بِهِ إِيْمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ }

³⁷ 26 eş-Suârâ, 192-197. Aynı şekilde bkz., 16 en-Nahl, 123.

³⁸ 5el-Mâide, 48; Ayrıca bkz., 2el-Bakara, 41, 91, 97; 3 Al-i İmrân, 3, 50; 4 en-Nisâ, 47; 35 Fâtır, 31; 46 el-Ahkâf, 30; 61 es-Saff, 6.

³⁹ 5el-Mâide, 48

“Bir zaman üzerinize Tur (dağın)ı kaldırıp sizden kesin söz almıştık: “Size verdiğimiz şeyi kuvvetle tutun, dinleyin!” (demiştik). “Dinledik ve isyan ettik” dediler. İnkârlarıyla kalplerine buzağı sevgisi içerildi. De ki: “Eğer mü’min iseniz, imanınız size ne kötü şey emre-diyor!”⁴⁰

Biz ise söz konusu ayeti şöyle çevirmenin doğru olacağını düşün-
üyoruz:

“**Hani Biz, sizden kesin söz almış, Tur’u üzerinize kaldırmış, “Size verdiğimiz kuvvetlice sarılın ve (onu) dinleyin” (demiştik). On-
lar da: “Biz (onları) işittik ve dolayısıyla (onları) uygulayacağız!”
demişlerdi. İnkârları yüzünden buzağı sevgisi, kalplerine işlemişti.
(Onlara): “Eğer (gerçekten) inanıyorsanız, imanınızın size söyledik-
leri ne kadar kötüdür! de.”**”

Bilindiği gibi, Yüce Allah, Mısır çıkışında, İsrailoğulları kesin bir söz almıştı. Açıkça görüleceği üzere, ayet, bu olaya atıfta bulunarak, Allah’ın İsrailoğullarından ahit almasını ve onlardan emirlerine ve yasaklarına uymalarını istemesini ve İsrailoğullarının da onlara uya-caklarına dair söz vermelerini anlatmaktadır. Ancak üzümlere belirtelim ki, söz konusu ayet, ayette geçen bir eylem nedeniyle, bugüne dek yanlış anlaşılmıştır. Söz konusu eylem, “‘*Asaynâ*”dır. Yanlışlık, söz konusu eylemin, “sin” harfi ile yazılacağı yerde “sad” ile yazılmasın-dan kaynaklanmaktadır. Olayı daha iyi anlayabilmek için, öncelikle Tevrat metnini gözden geçirmek isabetli olacaktır:

כג קרב אתה ושמע, את כל-אשר

יאמר יהוה אלהינו; ואת תדבר אלינו, את
כל-אשר ידבר יהוה אלהינו אליך--
ושמענו ונשינו.

27 Sen git, Tanrımız
RAB`bin söyleyeceklerini dinle.
Sonra Tanrımız RAB`bin bütün
söylediklerini bize anlat. **Biz de**
kulak verip uyacağız.⁴¹

Nihayet, bizim için son derece önemli olan ibareye gelmiş bulu-nuyoruz: “ושמענו ונשינו” Söz konusu ibareyi şu şekilde transkribe ede-

⁴⁰ el-Bakara, 2/93.

⁴¹Yasanın Tekrarı, V: 27.

biliriz: “*VeŞâma‘nû ve ‘Asînû*”. Öyle görünüyor ki, Kur’ân, bu ifade şeklini aynen aktarmak istemiştir: *Semi‘‘nâ ve ‘Asaynâ*. Ancak, İbranicede ‘yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek’ anlamlarına gelen ve ‘Sîn’ ile yazılan ‘*Asînû*’ eylemi Arapça’ya ‘Sâd’ harfi ile aktarılmıştır. Bu durumda da eylemin anlamı, İbranicedeki anlamına tamamen ters düşmektedir. Aslında böyle bir anlam hem Kur’ân’a hem de tarihi gerçeklere aykırı düşmektedir. Tarihi gerçeklere aykırı düşmektedir; çünkü Allah ile bir anlaşma yapılırken, Yahudilerin böyle bir anlaşmaya alenen ve doğrudan doğruya karşı çıkmaları beklenemez. Yahudilerin, Allah’ın emirlerine ve yasaklarına karşı çıkmaları, anlaşmadan sonra gerçekleşmiştir. Nitekim bu gerçeği Kur’ân da söz konusu olaydan söz ederken açık bir şekilde vurgulamaktadır:

{ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمْ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ } * { ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ }

“*Hani sizden kesin söz almış, üzerinize, Tûr’u kaldırmış ve (size): “Size verdiğimiz kuvvetle sarılın ve içindekini hatırlayın ki, içinizde Allah bilinci canlı kalabilsin“ demiştik. Ancak siz bunun ardından yine sözünüzden dönmüştünüz. Allah’ın size lütfu ve sevgisi olmasaydı, (bu davranışınızdan dolayı) hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.*”⁴²

Üzülerek ifade edelim ki, hemen bütün tefsirler ve onları izleyen bütün dünyadaki çeviriler, bu çelişkiyi görememişler ve ‘yapmak, yerine getirmek’ anlamına gelen sözcüğe, ‘isyan etmek’ anlamı yüklemişlerdir⁴³. Burada yeri gelmişken sevinerek belirtelim ki, değerli Kur’ân araştırmacısı Muhammed Esed, tefsirlerdeki ve çevirilerdeki bu açık çelişkiyi görebilmiştir. Esed, söz konusu ayetle ilgili olarak verdiği dip notta çelişkiyi şöyle gidermeye çalışmaktadır:

“Açıktır ki, onlar, gerçekte bu sözleri söylememişlerdir; ancak *daha sonraki davranışları* yukarıdaki mecâzî ifadeyi doğrulamakta-

⁴² el-Bakara, 2/63-64.

⁴³ Değerli araştırmacı Abdülaziz Bayındır, *Kur’ân Işığında Doğru bildiğimiz Yanlışlar*, s. 130-134, 2. Baskı, İstanbul 2007 adlı eserinde, “*asayna*” eyleminin (*asâ*); hem isyan, hem de değneği tutar gibi sıkı tutma anlamına geldiğine dikkat çekerek ayetteki anlamının “Allah’ın ayetlerine asayı tutar gibi sınıksız sarılmak” olduğunu vurgulamıştır.

dır”⁴⁴. Esed, haklı olarak, Yahudilerin, antlaşma esnasında söz konusu sözü söylemediklerini açıkça vurgulamaktadır. Bununla birlikte Esed'in **TANAK** 'i çok iyi bilen birisi olmasına rağmen, yukarıdaki zikrettiğimiz İbranice metne dikkat çekmemiş olması düşündürücüdür.

Sözleşme, Çıkış bölümünde de geçmektedir:

ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית, וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי
כל אשר-דבר יהוה
נעשה ונשמע.
7 And he took the book of
the covenant, and read in the
hearing of the people; and they
said: '**All that the LORD hath
spoken will we do, and obey.**'

ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם, וַיִּזְרֹק עַל-
הָעָם; וַיֹּאמֶר, הִנֵּה דַם-הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת
יְהוָה עִמָּכֶם, עַל כָּל-הַדְּבָרִים, הָאֵלֶּה.
8 And Moses took the blood,
and sprinkled it on the people, and
said: 'Behold the blood of the
covenant, which the LORD hath
made with you in agreement with
all these words.'⁴⁵

Dikkat edilecek olursa, bu metinde yapmak anlamına gelen, fiil, gelecek zaman olarak kullanılmıştır. Öyle görülüyor ki, Kur'ân, Tesniye bölümünde geçen kullanımı esas almıştır. Burada yeri gelmiş-ken hemen belirtelim ki, Kutsal Kitap İbranicesi, “ו” bağlacını kullanarak, bağlama bağlı olarak, geçmiş zamandaki bir fiile “וַיַּעַשׂ” örneğinde olduğu gibi gelecek zaman ya da emir, gelecek zamana da geçmiş zaman anlamı verebilmektedir. Yahudi Kutsal Kitabında çok sıkça kullanılan bu üsluba, Kutsal Kitap İbranicesine aşina olmayanların, yanlış anlamalara düşmemeleri için bu üslubu mutlaka öğrenmeleri gerekir. Modern İbranicede kullanılmayan bu üslubu Kur'ân'ın da kullandığına tanık oluyoruz:

{ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَفَعَيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَآيَيْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا
تَقْتُلُونَ }

⁴⁴ Muhammad Asad, *The Message of The Qur'ân*, Gibraltar, tarihsiz, s.20, dip not:77, çev., I, 27: “It is obvious that they did not actually utter these words; their subsequent behavior, however, justifies the above metonymical expression.”

⁴⁵ Çıkış, 24: 1-8

“And olsun ki, Biz, Musa’ya Kitabı vermiş, arkasından da elçiler göndermiştik; Meryem oğlu İsa’ya da apaçık deliller vermiş ve onu Rûhu’l-Kudus ile desteklemiştik. Her ne zaman, bir elçi, size, nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirmiş idiye, kibirlenmiştiniz ve bu yüzden de, kimilerini yalanlamıştınız kimilerini de öldürmüştünüz.”⁴⁶

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, sorunun temelinde, bir eylemin ‘sîn’ ya da ‘sâd’ ile yazılması yatmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Peygamberin yanında bulunanlar, eylemin ‘sîn’ ile kullanılmasına aşına görünmemektedirler. Bu yüzden eylemin ‘sâd’ ile söylenildiğini düşünmüşlerdir. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Yahudiler, Hz. Peygamber ile alay etmek ve İslâm dinini yermek için, dil oyunlarına başvurmaktan kaçınmıyorlardı. Nitekim bu durum Kur’ân ayetlerinin inmesine bile neden olabilmıştır:

{ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَآسَمَعُ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَأَيْنَا بَالِسِتِّهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَآسَمَعُ وَأَنْظَرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا }

“Yahudiler içinde, sözleri bağlamlarından koparan ve dillerini eğip bükerek ve dini yererek: **“Biz (onlara) uyacağız ve (onları) uygulayacağız, sana söz söylemek haddimize değil ama lütfen dinle ve bizi de gözet”** diyenler vardır. Şayet onlar: **“İşittik ve itaat ettik, dinle ve bizi de gözet demiş olsalardı, bu, onlar için, daha iyi ve daha doğru olurdu. Ancak Allah, küfürlerinden dolayı, onları lanetlemiştir. Bu yüzden onlar, sadece pek az şeye inanırlar.”**⁴⁷

Ancak, Hz. Peygamber’in arkadaşları, koyu italik olarak yazılan ibareleri **“İşittik ve isyan ettik, dinle, söz dinlemez adam ve bizim çobanımız bizi gör”**⁴⁸ olarak anladıkları için, Yahudiler ile aralarında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Yahudiler, kendilerini savunarak, Hz. Peygambere hakaret içeren söz konusu anlamları kastetmediklerini ifade etmişlerdir. Öyle görünüyor ki, onların savunmaları Sahabe nezdinde pek etkili olmamıştır. Bunun üzerine durum bizzat Hz. Peygamber’e ulaştırılmıştır. Bunun üzerine Yüce Allah da olaya bizzat katılarak

⁴⁶ el-Bakara, 2/87. Yine bkz., el-Mâide, 5/70.

⁴⁷ en-Nisâ, 4/46.

⁴⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, c. II, s. 1363, (Nisa 46. âyetin tefsiri).

Yahudilerin savunmalarını desteklemiştir. Bununla birlikte Yahudilere de bir daha aynı yanlış anlamaya yol açmamaları için, Sahabe’nin aşı- na olmadığı İbranice bir ifade yerine onların anlayabilecekleri Arapça bir ifade kullanmalarını önermiştir: *Şayet onlar: “İşittik ve itaat ettik, dinle ve bizi de gözet demiş olsalardı, bu, onlar için, daha iyi ve daha doğru olurdu.”* Eğer, Yüce Allah, Yahudilerin savunmalarını kabul etmemiş olsaydı, onları doğrudan yalanlardı. Bununla birlikte Kur’ân, Yahudiler içinde dini yermek ve eleştirmek ve inananlar ile alay etmek için söz konusu ibareleri kötü anlamda kullananların bulunduğunu da vurgulamaya özen göstermiştir. Bu yüzden Yüce Allah, farklı anlamlara yol açacak ibareleri kullanmamaları konusunda inananları da uyarmaktan geri kalmamıştır:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا آنظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ }

“Ey inananlar! (Allah elçisine), “râinâ/bizi gözet“ demeyin; “unzurnâ/bize bak- bizi de gözet” deyin ve (onu) dinleyin. Nankörler için çok acı veren bir azap olacaktır.”⁴⁹

Burada *Lisânu’l- Arab*’da “ ‘Asâ” köküyle ilgili olarak yaptığımız araştırmada, bu kökteki bazı sözcüklerin ‘sîn’ harfi ile de yazılabileceği ifade edilmektedir⁵⁰. Aynı şekilde, Kur’ân’da ‘Sâd’ ile söylenen birçok sözcük ya da eylem, ‘Sîn’ ile de söylenmektedir. Biz burada örnek olarak, “*Bastaten, Musaytir ve Sirat*” sözcüklerini zikretmekle yetinmek istiyoruz.

Konu ile ilgili değerlendirmeler ne olursa olsun, şurası bir gerçektir ki, Kur’ân, İsrailoğulları ile yapılan anlaşma ile ilgili ifade şeklini aynen benimsemiştir. Bize göre bunun anlamı şudur: Mademki, Kur’ân bu sözcüğü aynen kullanmıştır, o halde yaygın olmasa bile bu sözcüğün Kur’ân indiği dönemde Arap dilinde de mutlaka ‘ yapmak, gerçekleştirmek, yerine getirmek’ anlamları da olmuş olmalıdır; aksi halde Kur’ân böyle bir ifadeyi kullanmazdı. Şu halde, el-Bakara Suresinin 93. ayetinde geçen “**‘Asaynâ = isyan ettik**” ibaresini nasıl açıklayabiliriz. Burada şu gerçeği açıkça vurgulamak gerekir: el-Bakara Suresinin 93. ayeti, doğrudan doğruya geçmişte Allah’ın İsrailoğulları ile yapmış olduğu anlaşmayı ve daha sonraları İsrailoğullarının sergi-

⁴⁹ el-Bakara, 2/104.

⁵⁰ Bkz, İbnu’l- Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Beyrut, tarihsiz, XV, 67.

lemiş oldukları isyankâr davranışlarını anlatmaktadır. Bu yüzdendir ki, Yüce Allah burada İsrailoğullarının Allah ile yapmış oldukları anlaşmayı tıpkı Tevrat'ta geçtiği şekliyle vermiştir. Ancak, en-Nisâ Suresinin 46 ayeti ise, Hz. Peygamber zamanındaki Yahudiler ile Müslümanların yaşadıkları ortak olguyu anlatmaktadır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Hz. Peygamber'in arkadaşları, Yahudilerin 'Sin' harfi ile söyledikleri “ ‘*Asaynâ*” ibaresine aşına olmadıkları için, söz konusu ibareyi, ‘*Sad*’ harfi ile“ ‘*Asaynâ* “ yazılmış olarak anlamışlardır. Bize öyle geliyor ki, Hz. Peygamberin arkadaşlarının bu anlayış şekilleri, Kur'ân'ı yazan Kâtipleri de etkilemiştir. Ancak, öyle görünüyor ki, Kur'ân'ın bağlamı böyle bir yazılışa uygun değildir; çünkü bizzat Kur'ân'ın bildirdiği açık gerçeğe aykırıdır. O gerçek de el-Bakara Suresinin 63. ayetinde açıkça ifade edildiği üzere, Yahudilerin, ancak ve ancak söz vermelerinden sonra, sözlerinden dönmeleri ve isyankâr tavırlarını sergilemeleridir.

Yukarıda verdiğimiz örnek, Yahudî Kutsal Kitabının Kur'ân'ın anlaşılmasında ne denli önemli olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Aynı durum Yeni Ahid için de geçerlidir. Başka bir deyişle İslam öncesi vahiyler, içerik olarak, Kur'ân'ın doğru bir biçimde anlaşılmasına çok önemli katkılar sağlayacaktır. İnceleme konumuz şu an Kur'ân'a dilsel yaklaşımlar olduğu için, biz burada İslam öncesi vahiylerin dilsel açıdan Kur'ân'ın anlaşılmasına katkıları üzerinde yoğunlaşacağız. Amacımız, Kur'ân'ı Kerimde geçen fiil köklerinin gerçek anlamlarının art-süremleri semantik incelemeler ile belirlenmesidir. Bildiğimiz kadarıyla, şu ana kadar bizim dışımızda gerek Batı'da ve gerekse Doğu'da bu alanda ciddi hiçbir çalışmaya tanık olmadık. Bu yüzden Kur'ân'daki birçok kökün aslî anlamlarının bulunmasında, Yahudî Kutsal Kitabında ve Yeni Ahid'de yapılacak olan art-süremleri semantik çalışmaların çok büyük katkıları olacaktır. Türkiye'de semantik çalışmalar, özellikle seksenli yıllarda, Toshihiko İzutsu'nun Kur'ân semantiği ile ilgili çalışmaları sayesinde belli bir ivme kazanmıştı. Ancak hemen belirtelim ki, İzutsu'nun çalışmaları, semantik incelemeleri kök düzeyinde ele almamaktadır. O, daha çok Kur'ân'ın dünya görüşünden hareket ederek onda geçen Anahtar terimler, odak sözcükler ve bu sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde yoğunlaşmak-

tadır⁵¹. İzutsu'nun anahtar terimlerin ve odak sözcüklerin belirlenmesinde göreceli davrandığını söyleyen araştırmacılar da vardır⁵². Diğer taraftan İzutsu'nun Eski Arapça sözlükler ile ilgili hiçbir değerlendirmede bulunmadığını belirtmekte yarar vardır. Biz, İzutsu'nun Kur'an ile ilgili yürüttüğü çalışmaların son derece yararlı olduğunu düşünüyoruz. **Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, önemli olan öncelikleri belirlemektir. Tıpkı bütün Sami dillerinde olduğu gibi, Arapçada da öncelik kök anlamın belirlenmesi olmalıdır; çünkü anlamın ya da anlamların başladığı yer köklerdir. Kök anlamları doğru olarak belirlenmeden, bir dil içinde başarılı semantik inceleme yapmak olası değildir; çünkü kökler, zaman içinde çeşitli nedenlerle anlam değişmelerine maruz kalmışlardır; öyle ki türev anlamlar zamanla kök anlamlarının yerini almışlardır. Sonuç ortadadır. Kur'an'a Hz. Peygamberin ve güzide Ashabının anladıklarından farklı anlamlar yüklenmiştir. Sorun, daha önce de belirttiğimiz gibi, bazı istisnalar dışında, hala sorunun farkında olunamamasıdır.**

İşte bu bağlamda Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmaları, bize Arap dilindeki köklerde meydana gelen anlam değişmelerinin belirlenmesinde çok önemli bir katkı sağlayabilir; çünkü Sami Dilleri, birazdan kanıtlayacağımız üzere, Arapçadan çıkmış olan dillerdir. Ancak Arap dili ile ilgili olarak elimizde, belli sayıda kitabede yer alan birkaç belge dışında Kur'an'dan başka yazılı belge yoktur. Oysa Akkadça belgeler M.Ö. 2600 yıllarına kadar uzanabilmektedir. Başta Akkadça, İbranice, Aramice ve Habeşçe olmak üzere, bütün bu Sami Dilleri, bize, Arapçada zamanla kaybolmuş olan asıl kök anlamlarının belirlenmesinde çok önemli katkı sağlayabilirler. Biz bu amaçla, Fakültemizde, Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerimizi görevlendirmiş bulunuyoruz. Şu ana kadar, “EMR⁵³”, “QRE⁵⁴”,

⁵¹ İzutsu hakkında genel bir değerlendirme için bkz., İslami Araştırmalar Dergisi İzutsu Özel Sayısı, C.18, S.1, Ankara, 2005.

⁵² İsmail Albayrak, *Doğulu Bir Oryantalist: Toshihiko İzutsu ve Kavram Çalışmaları (Küfür Kavramı Üzerinde)*, İslami Araştırmalar, C.18, S.1, Ankara, 2005, s.108-121.

⁵³ Aliye Abdurrahman, *Vahiy Geleneğinde EMR Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

⁵⁴ F. Betül Çipiloğlu, *Vahiy Geleneğinde QRE Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

“ŞHD⁵⁵”, “ABD⁵⁶”, “VSY⁵⁷”, “BRK, SBH, KDS⁵⁸” ve “HNF⁵⁹” kökleri ile “ÂLEM⁶⁰” ve “HAK⁶¹” sözcükleri ilgili Eski Ahit’de, İncil’lerde ve Kur’ân’da yürütülen art süremlî çalışmalar başarı ile sonuçlandırılmış bulunmaktadır. “HSB⁶²”, “ZKY-SDK⁶³” ve “KFR-EMN⁶⁴” kökleri ile “Rûh ve Nefs⁶⁵” sözcükleri ile ilgili art süremlî çalışmalar ise devam etmekte ve sonuçlanma aşamasına yaklaşmış bulunmaktadır. Bu araştırmalar şu gerçekleri ortaya koymuştur:

1. “EMR” kökünün kök anlamı “emretmek” değil, “söylemek, anlatmak”tır.
2. “QRE” kökünün kök anlamı, “okumak” değil, “çağırma”tır.
3. “ABD” kökünün kök anlamı, “kul olmak” değil, “yapmak, yaratmak, gerçekleştirmek, üretmek, çalışmak”tır.
4. “VSY” kökünün kök anlamı, “tavsiye etmek, önermek” değil, “emretmektir.
5. “ŞHD, BRK, SBH, QDS” kökleri kök anlamlarını günümüze dek değişmeden sürdürebilmişlerdir.
6. “HNF” kökünün kök anlamı, tıpkı “SBE” kökü gibi “yoldan çıkmak, sapmak, haktan batıla meyletmek”tir. Tabii ki bu betimleme, müşriklerin, Peygamberleri ve inananları, inançsız ve dinsiz görme-lerine dayanmaktadır.

Bildiğimiz kadarıyla bu tür çalışmalar, gerek Batı’da gerekse İslam Dünyasında, hiçbir şekilde inceleme konusu olmamıştır. **Samî**

⁵⁵ Hatice Korkmaz, *Vahiy Geleneğinde ŞHD Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

⁵⁶ Nermin Akça, *Vahiy Geleneğinde ABD Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

⁵⁷ Ömer Müftüoğlu, *Eski Ahit Ahit ve Kur’ân’da VSY” Kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

⁵⁸ Mutlu Türkmen, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kitâb- Mukaddes’te “BRK”, “SBH” ve “KDS” Köklerinin Semantik İncelemesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

⁵⁹ Elif Arslan, *Vahiy Sürecinde HNF kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

⁶⁰ Muhammet Karaosman, *Vahiy Sürecinde Alem Kelimesinin Semantik Tahlili*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

⁶¹ Mustafa Kumru, *Vahiy sürecinde hak kökünün semantik açıdan incelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

⁶² Saida Saipova, *Vahiy Sürecinde HSB kökünün Semantik Açından İncelenmesi*, dok.tz.

⁶³ Mustafa Harput, *Vahiy Sürecinde ZKY ve SDK köklerinin Semantik Açından İncelenmesi*, dok.tz.

⁶⁴ Hatice Nuray Şahin, *Vahiy Sürecinde EMN ve KFR köklerinin Semantik Açından İncelenmesi*, Y.Lisans Tz.

⁶⁵ Yusuf Topyay, *Vahiy Sürecinde “Rûh ve Nefs” sözcüklerinin Semantik Açından İncelenmesi*, dok.tz.

dilleri sadece dil bakımından ilgimizi çekmemektedir. Daha da önemlisi, hemen bilinen bütün vahiy sürecinin, Kur'ân da dahil olmak üzere, Sami dilleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle, biz, vahiy sürecini bir bütün olarak almaya özellikle özen gösteriyoruz. Şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, TANAK ve İnciller, inceleme konusu yapılmadan Kur'ân'ı doğru olarak anlamak asla söz konusu olamaz. Bunun nedeni, Kurân'ın sürekli bir biçimde kendinden önceki vahiylerle atıfta bulunması ve daha da önemlisi onları onaylamak için geldiğini açıkça bildirmesidir. Kur'ân'ı doğru anlamak konusunda önceki vahiyleri bilmek nedenli önemli ise onu Hz. Peygamber'in ve onun güzide Ashabının anladığı gibi anlayabilmek için de onda geçen fiil köklerinin kök anlamlarını doğru bir biçimde belirlemek de son derece önemlidir. Şu halde Kur'ân'ı anlamada art süremlili semantik araştırmalar kaçınılmazdır. Kur'ân metnini anlamada bu yöntem bizim için olmazsa olmaz bir yöntem olmuştur. Bu yöntem sayesinde ki, Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in anladığı gibi anlama imkanı gündeme gelebilmiştir. Böyle bir endişe taşınmadığı takdirde, köklere, Peygamber zamanındaki taşımadıkları anlamları yüklemek kaçınılmaz olacaktır. Ancak Tefsir Usulü konusundaki eserlerimiz, hâlâ semantik konularına gereken ilgiyi göstermekten uzaktır. Müfessirlerimiz de yaptıkları tefsirlerde, dil konularına ağırlık verseler de arzu edilen gelişmeleri gerçekleştirmekten uzak bulunmaktadırlar. Bu yüzden Sami Dillerinde yapılan ve yapılacak olan art süremlili semantik araştırmalar, Kur'ân'da geçen 1505 kökün⁶⁶, kök anlamlarını doğru biçimde tespit etmek bakımından zorunluluk arz etmektedirler. Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmaları, prototipe en yakın dilin Arapça olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. O halde Ülkemizde ve Dünyada pekiyi bilinmeyen bu konunun bilimsel bir biçimde açıklığa kavuşturulması çok büyük bir önem taşır. Yakında yayınlanacak olan “*Kur'ân Semantiği*” konulu araştırmamızdan bir takım olmazsa olmaz, zorunlu sonuçlar çıkmaktadır. Bu sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sami dilleri içinde Proto-Semitik'i en iyi bir biçimde yansıtan Arapçadır; bu noktada Akkadça'dan bile eski sayılabilir.

⁶⁶ Bkz, Muhammed, Tasa, *Kur'ân'da Cümle Yapısı*, Konya, 2005.

2. Arapça dışındaki Sami dilleri, kolaylık ilkesi gereği, Arap diline nazaran her bakımdan kolaylaşmış olan dillerdir. Bu durum, morfoloji, sentaks ve sözcük hazinesi bakımından da geçerlidir.
3. Arapça dışındaki Sami dillerde, harflerle ilgili olarak meydana gelmiş olan değişim kuralları öğrenilecek olursa, Sami dillerdeki hemen bütün sözcüklerin Arapça'da var olduğu kolaylıkla görülür.
4. Sami dillerin en önemli özelliği genelde üç harften oluşan köklerden oluşmasıdır. Kökler aynı zamanda anlamları da içerirler. Bu bakımdan kök anlamlarının doğru olarak belirlenmesi çok hayati bir önem arz eder. İşte bu bağlamda Karşılaştırmalı Sami dilleri araştırmaları, özellikle Arapça'da kaybolmuş olan kök anlamlarının belirlenmesinde çok önemli katkılar sağlayabilir. Her ne kadar Arapça, Sami dilleri içinde Proto-Semitik'e en yakın dil olsa da Arapça ile ilgili olarak elimizde, belli sayıda kitabe dışında, Kur'ân-ı Kerim'den başka yazılı belge yoktur. Oysaki diğer Sami dilleri için aynı durum söz konusu değildir. Örneğin Akkadça söz konusu olduğunda, M.Ö. 2600 yıllarının gerisine bile gidilebilmektedir.
5. Mademki Arapça, Sami dilleri içinde Proto-Semitik'e en yakın ve en eski olan dildir, o halde, bu dillerde var olan kök anlamlarını da içermek durumundadır.
6. Kur'ân içinde biraz dikkatli yapılan okumalar bile, son derece sık kullanılan birçok kökün, kök anlamlarının kaybolduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.
7. Kur'ân'ın doğru anlaşılabilmesi, yani Hz Peygamber ve Onun güzide arkadaşlarının onu anladıkları gibi anlaşılabilmesi için, kaybolmuş olan kök anlamların mutlaka belirlenmesi gerekir. Bunun da tek yolu, Sami dillerinde yapılacak olan art süremlili semantik çalışmalardır.

Şimdi bize düşen, vereceğimiz **E-M-R** ve **R-H-M** kökleri ile ilgili iki örnek vasıtasıyla söylediklerimizi kanıtlamaktır. Ulaştığımız

sonuçların daha iyi anlaşılabilmesi bakımından burada öncelikle Sami dilleri ile ilgili bazı temel bilgiler vermek yararlı olacaktır.

Genellikle Afrika'nın kuzeyinde ve Ortadoğu'da konuşulan Sami dillerini ise başlıca dört ana öbeğe ayırabiliriz⁶⁷:

- 1) **Akad, Babil ve Asur** dillerini içeren **Kuzey Çevre ya da Kuzeydoğu öbeği**,
- 2) Eski **Kenan, Amori (Amurru), Ugarit, Fenike** ve **Pön** dilleriyle **Aramcayı**, eski ve çağdaş **Süryanice** ve **İbraniceyi** içeren **Kuzey Orta ya da Kuzeybatı öbeği**,
- 3) **Arapça** ve **Malta** dilini içeren **Güney Orta öbeği**,
- 4) **Güney Arapçasını** ve **Etiyopya'nın** kuzeyinde konuşulan dilleri içeren **(Ge'ez) Güney Çevre öbeği**.

Sami dillerindeki ses sisteminin temel özelliği; ağzın arka bölümünde ve gırtlakta oluşturulan ünsüzlerin çokluğudur. Bu dillerde sözcükler, ünsüzlerden oluşan ve sözcüğün temel anlamını sağlayan bir kökle, ünsüzler arasındaki sıralanışlarına göre temel anlamda değişiklikler yaratan bir ünlüler dizisinden türetilir.

Sami Dilleri ve Proto-tip sorunu

Proto-tip sorunu hemen bütün dilleri ilgilendiren ve art süremlili semantik araştırmaları bakımından da son derece büyük bir önem arz eden bir sorundur. Her dil, kendinden çıkmış olduğu kaynak bir dili tanımak ister. Ancak bu kaynak dilin proto-tipinin belirlenmesi dilin hangi dönemine kadar olasıdır? Bu bağlamda Sami Dilleri en şanslı bir konumda görünmektedirler; çünkü bu dillerle ilgili yazılı belgeler M.Ö. 2600 yıllarına kadar ulaşmaktadır. Sami Dillerin bu tarihten önce var oldukları da bir vakiyadır. Ancak şu anda daha gerilere gitmek olası görülmemektedir. Arap dili ile ilgili olarak elimizdeki, belli sayıda kitabe dışında, en eski yazılı belgenin, inişi 632 yılında tamamlanmış olan Kur'ân olduğu düşünülecek olursa, Sami Dillerin önemi daha iyi anlaşılır.

Hollandalı Sami Dilleri uzmanı Albert Schultens, 1706 yılında savunmuş olduğu “Dissertatio theologico-philosophica de utilitate

⁶⁷ *Ana Britannica*, İst., 1990, XIX, 28.

linguae arabicae in interpretanda sacra lingua” başlıklı doktora tezinde Kutsal Kitabın yorumlanmasında Arap dilinden yararlanılması gerektiğine vurgu yapıyordu; çünkü o, Arapça’nın en eski Sami Dilinin gerçek temsilcisi olduğunu kabul ediyordu. Daha sonraları Eberhard Schrader, 1873 yılında yayınlanmış olan bir araştırmasında, Sami Dillerin ilk doğduğu yerin Arabistan olduğunu ifade etmişti⁶⁸. Bu yüzden, Arap dilinin, ilk ortak dilin tüm özelliklerini taşımasına şaşmamak gerekir. Arabistan’ı Sami Dillerin en eski barınağı yapan bu görüş, kısa bir sürede hemen herkes tarafından genel bir kabul gören klasik bir görüş haline gelmiştir⁶⁹. Bu görüşün, savunucuları arasında, G. Contenau⁷⁰, Winckler, Tiele, Jacques de Morgan gibi araştırmacıların isimlerini zikredebiliriz. İtalyan tarihçi L. Caetani, bu görüşü benimsemekle kalmamış ve aynı zamanda onu geliştirmiştir⁷¹. Ona göre, ilk dönemlerde Arabistan en azından üç büyük akarsu ile sulanan çok verimli bir bölge idi. Bölgenin zamanla sürekli bir biçimde kuraklığa maruz kalması, halkı göç etmeye zorlamıştır. Alanın önemli isimlerinden olan, Sabatini Moscati de 1957 yılında yayınlamış olduğu “**Ancient Semitic Civilizations**” başlıklı eserinde, Sami Dillerini açıklayabilmek için Ortak Bir Sami kökenin zorunluluğundan söz ediyordu:

“Sami halklar, bir grup olarak, diğer halklardan kendilerine özgü bir takım ortak özelliklere sahip olmakla ayrılmaktadırlar. Bu özellikler, öncelikle dilsel olan özelliklerdir. Sami Dilleri, fonolojilerinde, morfolojilerinde, sentakslarında ve sözcük hazinelerinde o kadar çok ortak özelliklere sahiplerdir ki, aralarındaki benzerlikler, tarihin belli bir zamanında gerçekleştirilmiş olan iktibaslarla açıklanamaz; fakat sadece ve sadece ortak bir menşe varsayımı ile açıklanabilir⁷²”

⁶⁸ Bu konuda bkz., Z.D.M.G., XXVI, 417, 1873. Zikreden: Henri Fleisch, *Introduction à L'étude des Langues Sémitiques*, s. 24. Paris, 1947.

⁶⁹ Henri Fleisch, *a.g.e.*, s.24.

⁷⁰ G. Contenau, *Manuel d'Archéologie Orientale*, I,123. Zikreden: Henri Fleisch, *a.g.e.*, s.24

⁷¹ L., Caetani, *Studi di Storia Orientali*, I, Milan, 1911, s.63vd. Zikreden: Henri Fleisch, *a.g.e.*, s.24-25.

⁷² Sabatini Moscati, *Ancient Semitic Civilizations*, s. 25, 2000, London: Elek Books: “The Semitic peoples are distinguished, as a group, from others by the possession of certain common characteristics of their own. These are mainly linguistic ones. Semitic languages have so much in common in their phonology, morphology, syntax and vocabulary, that their similarity can not

Son zamanlarda, Karşılaştırmalı Sami Dilleri araştırmalarında, klasik görüşün çürütölmeye çalışıldığına tanık olmaktadır. Klasik görüşün çok güçlü savunucularından olan Sabatini Moscati'nin de içinde bulunduğu bir grup araştırmacı, ortak yayınlamış oldukları konuyla ilgili araştırmalarında sorunu şöyle gündeme getirmektedirler: "Arapça'nın ilk Sami dilin ya proto-tipi ya da gerçek imajı olarak uzun zamandan beri işgal etmiş olduğu merkezi konum, son zamanlarda tartışma konusu edilmeye başlanmıştır. Çünkü Arapça'nın çok zengin olan fonetik yapısı, şimdi, Ugaritçe ve Güney Arabistan Arapçası ile karşılaştırılabilmekte ve çok gelişmiş olan fiil sistemi ise eskilik konusundan çok bir sistemleştirme çabasının sonucu olarak görölmektedir. Akkadça, bazı Kuzey-Batı Sami Dilleri, modern Habeşçe, Güney Arabistan dilleri ve benzerleri hakkında sahip olduğumuz daha derin bilgiler, Proto-Semitik ve ona çok benzediği iddia edilen klasik diller hakkındaki fikirlerimizi belli bir ölçüde değiştirmişlerdir⁷³." Bu yazarların da açıkça ifade ettikleri gibi, Arapça'yı artık Sami Dilleri ana kaynağı olarak görmek istemeyen bu görüşün son zamanlarda, özellikle İsrail devletinin kurulmasından sonra çıkmış olması oldukça düşündürücüdür. Bu yazarların söz konusu ettikleri gelişmeler, aslında durumu hiçbir şekilde etkileyecek durumda değildirler. Diğer taraftan, Arapça'nın son derece zengin olan fiil sistemini, eskilik konusu olmaktan çok bir sistemleştirme çabası olarak görmeleri, son derece anlamsızdır; çünkü o zaman şu soruyu yanıtlamaları kaçınılmazdır: "Arapça'da var olan bu zengin fiil sistemini kimler ya da hangi kurumlar geliştirmişlerdir?" Her ne kadar onlar, bu soruya yanıt veremezlerse de aslında bu soruya verilecek yanıt kolaydır; yeter ki, soruna ön yargılarla yaklaşılmassın! Söz konusu ettikleri Akkadça ve Ge'ez dilleri de tıpkı Arapça gibi çok zengin bir fiil sistemine sahiptir ve yazmış oldukları kitapta sunmuş olduğu fiil bapları ile ilgili şemalar, bu gerçeği açıkça gözler önüne sermektedirler⁷⁴. Bu söylediklerimizin anlamı şudur:

be accounted for by borrowings in historic times, but only on the hypothesis of a common origin."

⁷³ Sabatini Moscati, Anton Spialer, Edward Ullendorff, Wolfram von Soden, *An Introduction to The Comparative Grammar of The Semitic Languages: Phonology Ad Morphology*, 3.b., Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1980, s.16.

⁷⁴ Bkz., a.g.e., s.137-158.

Sami Dilleri, *Tarihin çok eski dönemlerinde, henüz belirlenmemiş olan nedenlerden dolayı çok gelişmiş bir yapıya sahip bulunmaktaydılar. Özellikle, Arapça ve Akkadça, bu gerçeği açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Buna karşılık, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan İbranice ve Aramice, birazdan açık bir biçimde gözler önüne sereceğimiz üzere, fonotik, sözcük hazinesi ve fiil sistemi bakımından bu gelişmeyi ve zenginliği göstermekten uzak bulunmaktadır. Bu iki dil, bir bakıma Arapça'nın adeta kolaylaştırılmış uzantılarından ibarettir; öyle ki, Arapça bilen biri, harflerdeki değişim kurallarını bildiği takdirde, bu iki dili bir ayda kolayca öğrenebilir. Öncelikle Arapça'daki 28 harf, İbranice'de ve Aramice'de 22 harfe düşmüştür. Arapça'da 15 olan fiil babı, İbranice'de 5'e, Aramice'de ise 3'e kadar düşebilmiştir. Belki de daha önemlisi, **TANAK**'da kullanılmış olan kök sayısının az olmasıdır. Kur'ân'ın en az üç katı olan, **TANAK** sadece 500 kökten oluşmaktadır⁷⁵. Bu köklerin büyük bir kısmının Arapça'da da kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Kur'ân'da kullanılmış olan kök sayısının 1505 olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, Arapça'nın İbranice'ye ve hatta Aramice'ye göre ne denli zengin olduğu kolayca anlaşılır⁷⁶. Hele hele, **TANAK** 'ın bin yıldan daha fazla bir zamanda oluştuğu gözden kaçırılmayacak olursa, konu daha da açıklığa kavuşmuş olur. Belki de bazı Batılı araştırmacıları rahatsız eden bu gerçektir. Diğer taraftan, herkes şu gerçeği kesin olarak bilmektedir ki, Kur'ân'ın inmesinden önce, Arap dilini geliştirmeye yönelik hiçbir kurum söz konusu olmamıştır. Söz konusu olan zengin fiil sistemi ise Kur'ân'da da aynen mevcut bulunmaktadır. Bu bağlamda, Arap dilinin tek yazılı kaynağının Kur'ân olduğunu söylemek asla bir abartı değildir. Yine bu ve diğer bazı araştırmacılar, bize göre ideolojik olarak, Sami Dilleri grubunu Afrika dilleri içinde mütalaa etmeye yönelmişler ve bu araştırmaları için "Hamito-Semitic-Hami- Sami" başlığını uy-*

⁷⁵ Bu konuda bkz., Mireille Hadas-Lebel, *L'hébreu: 3000 ans d'histoire*, Paris, 1992, s.34.

⁷⁶ Bkz, Muhammed, Tasa, *Kur'ân'da Cümle Yapısı*, Ankara, 2005. Danışmanlığını yürüttüğüm bu tez, bilimsel bir araştırmadır. Değerli araştırmacı Muhammed Tasa, Türkiye'de ilk kez, Kur'ân'da geçen fiil kökleri ile ilgili iki fihrist düzenlemiştir. Birinci fihrist, kökleri kullanım sıklığına göre düzenlerken, ikinci fihrist ise, onları alfabetik sıraya göre düzenlemiştir. Türkiye'de ilk olması nedeniyle bu ve diğer katkılarından dolayı değerli araştırmacıya teşekkürlerimizi sunmayı yerine getirilmesi gerekli olan bir ödev olarak görüyoruz.

gun görmüşlerdir. Biz, aslında konunun kapsamlı tutulmasına hiçbir şekilde karşı değiliz; nitekim bir yazımızda Sami diller ile ilgili ayırmalardan söz ederken bu yaklaşıma yer vermiştik. Ancak böyle bir yaklaşım, bizi, ister istemez, Sami Dilleri gerçeğinden uzaklaştırmaktadır. “Kapalı olan daha kapalı olanla açıklanamaz” şeklinde ifadesini bulan ve herkes tarafından benimsenen bir belâgat kuralı burada geçerliliğini korumaktadır. Şu halde araştırmacılar, araştırmalarında, ideolojik yaklaşım sergilemekten kesinlikle kaçınmalıdırlar.

Bu ideolojik yaklaşımın günümüzde de sürdürüldüğüne tanık oluyoruz. “**A comparative lexical study of Qur'anic Arabic** “ başlıklı çalışmanın yazarı Martin R. Zammit bu yaklaşımla ilgili görüşlerini “**Kur'ân Sözlüğünde Ortak Samî Unsur**” bölümünde şu şekilde ifade etmektedir:

“Renan, Levi Della Vida, Smith, Nielsen ve Moscati gibi Sami Dillerinde uzman olan gözde araştırmacılar Ortak bir Sami dönemin varlığını gerekli görmüşlerdi. Örneğin Moscati'ye göre, Sami Dilleri temayüz ettiren ortak fonolojik, morfolojik, sentaktik ve sözlüksel özellikler, tarihin belli bir zamanında gerçekleştirilmiş olan iktibaslarla açıklanamaz; fakat sadece ve sadece ortak bir menşe varsayımı ile açıklanabilir⁷⁷. Bu görüş, LaSor tarafından da gündeme getirilmiştir. O, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:“...Bu denli yaygın temel sözcük hazinesine sahip olan Sami Dillerinin kolaylık olsun diye Proto-Semitic olarak adlandırdığımız ortak bir dilden, bir proto-tip'den gelişmiş olmaları gerekir.”⁷⁸”

Garbini ise, Ortak Semitic Sözlüğün varlığı konusunda son derece olumsuz bir tavır sergilemektedir. Her ne kadar o, bütün Sami Dillerde ortak olan beşyüz civarında sözcüğün varlığını inkâr etmese de o bu olguyu, Sami Dilleri tarafından tarihin bir döneminde yaşanmış olan ve dolayısıyla ikinci derecede bir süreç olarak karşımıza çıkan

⁷⁷ Sabatini Moscati, *Ancient Semitic Civilizations*, s. 25.

⁷⁸ W.S. LaSor, “Proto-Semitic: is the concept no longer valid?”, s.192. Sopher Mahir Northwest Semitic studies presented to Stanislav Segert, ed. by E.M. Cook, 189-205. Ayrıca o, (s. 193-205) Ortak Sami Dili Sözlüğünün, sayılar, vücudun kısımları, aile ya da kabile üyeleri, aile ile ilgili faaliyetler, zamanla ilgili süreler, fiziksel fenomenler, ortak faaliyetler, faunalar, hayvan yetiştirme, tarım, din, kült, yönetim ile ilgili sözcükleri, ortak zamirleri, prepozisyonları, zamirsel soneklere, bağlaçları ve edatları içerdiğini ifade etmektedir. Zikreden: Martin R. Zammit, a.g.e, 2002, Brill: Leiden. Boston. Köln, s. 573-574.

sözlüksel birlikteliğe isnad etmektedir⁷⁹. O, vardığı sonucu şöyle bir sava dayandırmaktadır: Mademki Ortak Bir Sami Grammer diye bir şey yoktur, o halde Ortak bir Sami Sözlüğünün, en azından geniş bir ölçekte gerçekten varolduğunu söylemek olası değildir⁸⁰. Pratik bir tutum ise Saenz-Badillos tarafından benimsenmiştir. Ona göre Proto-Semitik "...tarihsel olarak gözlemlenebilen ve en erken dönemlerinde bu dialekt grubu tarafından paylaşılan ortak özellikleri-isoglosses- içerir. Bu yüzden Proto-Semitik bir postulat ya da dilsel bir uzlaşma olmaktan çok tanınabilen bir grup tarafından konuşulan eski bir dildir.⁸¹"

Açıkça görülmektedir ki, Sami Dilleri, Proto-Semitik'ten yani çıkmış oldukları ortak menşeden bilinçli bir biçimde koparılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımın bilimsel olmadığı o kadar açıktır ki, eleştirilmeye bile gerek duyulmamaktadır. Biz, burada yeri gelmişken, R. Martin Zammit'in "*A comparative lexical study of Qur'anic Arabic*" başlıklı çalışmasını değerlendirmek istiyoruz. Yazarın araştırmasını Sami Dilleri esas alarak gerçekleştirmesi son derece takdire şayan bir husustur. Ancak yazar çalışmasını eski metinler üzerinde art-süremli bir yöntem kullanarak gerçekleştireceği yerde, çalışmasını mevcut sözlükler üzerinden gerçekleştirmeyi yeğlemiştir. Sonuç olarak, Sami Dillerindeki köklerin anlamları yanlış verilmiştir. Yazar, Kur'ân'da geçen 1505 kökü esas alarak çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu arada ZKY kökünü atladığını da belirtmemiz gerekir. Yazar, vereceğimiz iki örnekte açıkça göreceğimiz üzere, Arapça dışında sekiz Sami Dili esas almıştır. Burada örnek olarak EMR ve RHM köklerini sunmak istiyoruz; çünkü Kur'ân ile ilgili sözlük denememize örnek olarak biz de bu iki kök üzerinde duracağız.

⁷⁹G. Garbini, "Linguistica semitica 1969-1971". AION 23: 81-92; 263-76, s.167.

⁸⁰G. Garbini, *Le lingue semitiche*, s.16, Studi de storia linguistica. Istituto orientale di Napoli. Pubblicazioni del Seminario di Semitistica. Ricerche 9. Napoli: Istituto orientale 1994.

⁸¹Angel Sáenz-Badillos, *A History of the Hebrew Language*, s.16, Trans. John Elwolde. Cambridge: Cambridge University Press,1993.

Zammit, iki kökle ilgili olarak verdiği kök anlamları, iki istisna dışında tamamen yanlış vermiştir. Bunun nedeni, çalışmasını hazırlarken, eski metinler, özellikle Kutsal Metinler üzerinde derinlemesine art-süremlili bir araştırma yapmamasıdır. Eğer böyle bir araştırma yapmış olsaydı, dayandığı sözlüklerin büyük bir kısmının ne denli yetersiz olduğunu görürdü. Ancak, burada Zammit'in en çok eleştirilmesi gere-

'MR	'amara	'to command, order, enjoin'
Arab.		
Ge.	'ammara	'monstrare, ostendere; notum facere; demonstrare'
ESA	'mr	'to proclaim'; 'mr 'command (of a god), oracle'
Syr.	'emar	'to say; speak'; 'amīrā 'praefectus'
Aram.	'amar	BA 'to say, tell; command'
Heb	'āmār	'to utter, say'; ma'amār 'word, command' (late)
Ph.	'mr	'to say'
Ug.	'amr	'saying, command'; 'amr 'sichtbar sein, sehen'
Akk.	amāru	'sehen'

RHM	rahima	'to be merciful' ('ar-riqqa wa-l-'atf wa-r-ra'fa)
Arab.		
Ge.	mehra	'misereri, misericordem esse'
ESA	rhm	tp. 'to have mercy'
Syr.	r'hem	'to delight in, desire'; etpa. 'to have mercy'
Aram.	rhm	Sf. 'friend'; rah'mīm BA 'compassion'
Heb.	rāham	'to love'; pi. 'to have compassion'
Ph.		
Ug.	rhm	'to be kind'
Akk.	rēmu	'sich erbarmen, Mitleid haben'

ken yönü, çalışmasında, alanında en ciddi kaynak olarak gördüğümüz Asurca sözlüğü referansları arasında zikrettiği halde, sözlüğünde hiçbir şekilde dikkate almamasıdır. Oysa söz konusu sözlük, 90 yıl boyunca, yüzlerce uzman tarafından gerçekleştirilmiş olan bilimsel bir sözlüktür.

Sözlüğün en önemli özelliği anlamları metinler bağlamında belirlemesidir.

Şikago Üniversitesine bağlı Şark Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “*The Assyrian Dictionary*” başlıklı sözlüğe 1920 yılında başlanmıştı. 21+3 ciltten oluşan bu dev eser ile ilgili olarak Şark Enstitüsü şu bilgileri vermektedir:” Şikago Üniversitesinin gerçekleştirdiği Asurca Sözlük, sadece sözlüksel bilgi vermekten, Akkadça ve İngilizce sözcüklerin birebir anlamını sunmaktan çok daha fazlası için tasarlanmıştır. Herbir sözcüğü anlamlı bir bağlam içinde ve genel olarak tam ve deyimse bir çeviri sunmak suretiyle, sözlük o dönemin kültürel ortamını yeniden oluşturmakta ve böylece birçok bakımdan bir ansiklopedi görevini üstlenmektedir. Yararlandığı kaynaklar, M.Ö. 3000’den M.S. 100 yılına kadar uzanmakta ve coğrafi alan olarak da Batı’da Akdeniz’den Doğu’da Zagros Dağlarına kadar olan alanı kapsamaktadır.”

Zammit, Akkadça için sadece W. V Soden’in⁸² eserini esas almaktadır. **R-H-M** kökü ile ilgili olarak, bize şu anlamları vermektedir:” rēmu 'sich erbarmen, Mitleid haben-Acımak, merhamet etmek'.” Oysa kaynak olarak zikrettiği halde başvurmadığı Asurca sözlüğe başvurmuş olsaydı, **R-H-M**’nin kök anlamının ‘acımak, merhamet etmek’ değilde ‘sevmek’ olduğunu kolaylıkla görürdü. Gerçekten de Asurca Sözlük⁸³, sözcükler ile ilgili örnekler de sunmak suretiyle köke şu beş anlamı vermektedir:

1. Sevmek.
2. Birbirini sevmek.
3. Birine yaltaklanmak, dalkavukluk etmek.
4. Birbirini okşamak, kucaklamak, sevmek.
5. Sevilmek.

Açıkça görüleceği üzere **R-H-M**’in kök anlamı bütün Sami Dillerde başlangıçtan bu yana ‘sevmek’ tir. Köke verilmek istenen ‘acı-

⁸² W. von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch*. 3C., 1965-1974, s. 970, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

⁸³ *The Assyrian Dictionary*, XIV,137. Yine bkz., Jeremy Black- Andrew George, Nicholas Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*, s.297-298., Harrossowitz Verlag. Wiesbaden, 2000, 2.b.

mak, merhamet etmek' anlamı köke sonradan sokulmuş olan bir anlamdır.

Aynı şekilde **E-M-R** kökünün anlamı bütün Sami Dillerde 'söylemek'tir. Kur'ân'ın bütün ayetlerinde kök 'söylemek' anlamında kullanılmıştır. Ancak, köke özellikle 'emretmek'anlamının yüklenmesi Kur'ân Arapçasına aykırı bir durumdur. Sami dilleri içinde en eskilerinden biri olan Akkadça'da **E-M-R** kökü, diğer Sami dillerinden çok farklı bir anlam taşımaktadır: Görmek, anlamak, incelemek... Bu kökün, Akkadça'da 'söylemek' ile hiçbir bağının olmaması son derece düşündürüdür. Böyle bir durumda insanın aklına, ister istemez, söz konusu kökle ilgili metinlerin okunması konusundaki başarılilik derecesi gelmektedir; çünkü 'söylemek' anlamının bir şekilde de olsa, Akkadça'da da bulunmasının zorunlu olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bu dilin, daha sonraki dönemlerde lehçesi durumunda olan Asurca'da 'söylemek' anlamının bulunması görüşümüzü doğrulamaktadır⁸⁴.

Şimdi, Arapça'nın Sami Dilleri içinde niçin Proto-tip olarak kabul edildiğini açıkça gözler önüne sermek büyük bir önem arz etmektedir. Biz, konuyu, yerimiz sınırlı olduğu için, özellikle, Sesbilim, Fiil sistemi açısından ele alacağız.

1) Arapça'nın Proto-tipliği: Sesbilim bakımından

Hemen bütün araştırmacılar, Sami Dillerinin Proto-tipinde 29 harf bulunduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Yine aralarında J. Huchnergard da olmak üzere birçok araştırmacı söz konusu 29 harfin klasik dönem Arapça'sında ve Güney-Doğu Arapça'sında mevcut olduğunu söylemektedir. Gerek Kur'ân'daki Arapça'da gerekse bugünkü modern Arapça'da 28 harf bulunmaktadır. Var olduğu söylenen harf “ش” ile “س” harfleri arasında bir sestir ve “š” ile gösterilmektedir. Ancak yeri gelmişken hemen belirtelim ki, bu sesin pratikte hiçbir anlamı yoktur; çünkü sesin kullanıldığı hiçbir örnek zikredilmemektedir. Nitekim aynı durum İbranice'deki “ש” “שׁ” harfleri içinde söz **TANAK** 'ı ve Yeni Ahid'i Latince'ye çeviren Saint Jerome,

⁸⁴ Bkz. Bu konuda William Gesenius'un, Edward Robinson tarafından çevrilmiş ve bir komisyon tarafından gözden geçirilmiş olan Sözlüğüne bakınız, *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testament, With an appendix containing The Biblical Aramaic*, Oxford, tarihsiz., s. 55-56.

“š” sesini tanımadığını açıkça ifade etmiştir. “š” harfi ile ilgili bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra, şimdi Sami Dillerindeki sessiz harfleri gözden geçirebiliriz.

a) Sami Dillerinde Sessiz Harfler:

Proto-Semitik’te, biraz önce 29 harf olduğunu söylemiştik. Bu harflerden ikisi, birazdan göreceğimiz üzere yarı sessizdirler. Bu yüzden onları burada zikretmeyeceğiz.

Sami Dillerindeki Sessiz Harflere Snotik Bakış

Vahiy süreci açısından bizi özellikle İbranice ve Aramice-Süryanice ilgilendirmektedir. Biz, konunun daha rahat izlenebilmesi için, karşılaştırmamızı Arapça, Akkadça, İbranice ve Aramice-Süryanice ile sınırlı tutmayı uygun görmekteyiz. Diğer taraftan biz, aşağıda sunacağımız tabloda sessiz harfleri, Türk okuruna daha kolay bir karşılaştırma imkânı sağlayabilmek için, Arapça’daki dizilişine ve kendi dillerindeki yazılışlarına göre sunmanın daha yararlı olacağını düşünmekteyiz:

Sami Dillerindeki Sessiz Harflere Arapça Alfabesindeki Konumlarına Göre Snotik Bakış

Proto-Semitik	Akkadça	Arapça	İbranice	Aramice-Süryanice
א	’	א	א	א
ב	b	ב	ב	ב
ג	t	ג	ג	ג
ד	-	ד	-	-
ה	g	ה	ה	ה
ו	h	ו	ו	ו
ז	-	ז	-	-
ח	d	ח	ח	ח
ט	-	ט	-	-
י	r	י	י	י
כ	z	כ	כ	כ

س	s	س	ס	ס
Š	-	-	-	-
ش	š	ش	ש	ש
ص	š	ص	צ	צ
ض	-	ض	-	-
ط	ṭ	ط	ט	ט
ظ	-	ظ	-	-
ع	‘	ع	ע	ע
غ	h, ’	غ	-	-
ف	p	ف	פ	פ
ق	q	ق	ק	ק
ك	k	ك	כ	כ
ل	l	ل	ל	ל
م	m	م	מ	מ
ن	n	ن	נ	נ
ه	h	ه	ה	ה

Yukarıdaki tablo bize, başta Akkadça’da olmak üzere, İbranice’de ve Aramice’de önemli harf kaybının meydana geldiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Bu harf kaybının özellikle Akkadça’da hem de çok erken bir dönemde ortaya çıkmış olması, bu dilin Sami bir dil olmayan Sümerce’den çok derin bir biçimde etkilenmesi ile açıklanabilir. Arapça’nın telaffuzu en zor harflerinden olan ع, غ ve ح harflerinin “ ’ ” dönüşmüş olması bu bağlamda son derece dikkat çekici bir gelişmedir. غ harfinin İbranice’de ve Aramice’de ise yerini ע harfine bıraktığına tanık oluyoruz. Sonuç olarak Akkadça’da 7, İbranice’de ve Aramice’de ise 6 harfin mevcut olmadığını söylememiz gerekmektedir. Bu durumda söz konusu diller, ث harfini genelde š ya da t harfi ile karışılmaktadırlar. Arapça’daki “تور” sözcüğü Akkadça’da “šûru”, İbranice’de “שור-šôr” Aramice’de ise “טַוּרָא-tavrâ” olarak karşılanmaktadır. Arapça’da, ص, ض ve ظ harfleri ile ayrı ayrı yazılan sözcükleri Akkadça’da ve İbranice’de, tek bir צ harf ile karşılanmaktadır. Örneğin, Arapça’daki gölge anlamına gelen “ظل” sözcüğü Akkadça’da “šillu”, İbranice’de ise “צל-tsel” şeklinde yazılmaktadır.

Arapça'daki “ارض” sözcüğü, Akkadça'da “*eršetü*”, İbranice'de ise “ארץ-*erets*” olarak ifade edilmektedir. Yine Arabça'da “صادق” olarak ifade edilen söz İbranice'de “צודק-*tsôdeq*” olarak ifade edilmektedir. Aramice, Arabça'daki ح- harfini ile karşılamaktadır. Örneğin, Arapça'daki “ارض” sözcüğünü “ar ‘â” şeklinde ifade etmektedir. ح harfini ise “ه” harfi ile karşılamaktadır. Arapça'da “gözetmek/korumak” anlamına gelen “نظر” fiil kökü Aramice'de “נ-*nîâr*” şeklinde ifade edilmektedir. Örnekleri çoğalmak mümkündür; ancak, biz, yerimizin kısıtlı olması nedeniyle bu kadarıyla yetinmek istiyoruz.

Açıkça görülmektedir ki, Arapça, kullandığı harf sayısı bakımından Proto-tipe en uygun dildir. Arapça dışındaki diller, zamanla önemli ölçüde harf kaybına uğramışlardır. Ancak, ses değişim kuralları, yukarıda belirtildiği üzere, göz önünde bulundurulacak olursa, söz konusu sözcüklerin hemen hepsinin Arapça'dan çıktığı ya da Arap dilinde var olduğu kolaylıkla görülür. Bu durum, “aynı enerji ile bütün bu dilleri kolayca öğrenmek mümkündür” yolundaki görüşümüzü doğrulamaktadır.

b) Yarı Sessiz Harfler

Araştırmacılar, Proto-Semitik'te iki adet yarı sessiz harf olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır: و ve ی yani v ve y.

Sami Dillerin her biri bu yarı sessizlere sahiptir. Ancak, bu iki harf, her bir dilin özelliğine göre, bir takım değişimlere maruz kalmıştır. Akkadça'da y harfi zamanla i harfine dönüşmüştür: ya>i. Örneğin, *yigmûr* fiili *igmûr* olarak yazılmıştır. Aynı şekilde Kuzey-Batı Semitik dillerinde de v y' ye dönüşmüştür: v>y. Örneğin Arapça'daki *veled* sözcüğü İbranice'de ve Süryanice'de *yeled* olarak söylenmektedir⁸⁵.

c) Sesliler

Araştırmacılar, Proto-Semitik'in üç kısa, üç de uzun ses'e sahip olduğu konusunda da görüş birliğine varmışlardır. Kısa sesliler, a,i,u, uzun sesliler ise, â,î,û seslileridir. Sami Dilleri içinde sadece Arapça,

⁸⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz., Sabatini Moscati, Anton Spialer, Edward Ullendorff ve Wolfram von Soden, *a.g.e.*, s.45-46;61-62.

Proto-Semitik'te mevcut olan bu seslileri tam olarak yansıtmaktadır. Araştırmacılar, bu gerçeği vurgulamaktan geri kalmamışlardır⁸⁶.

Akkadça da Proto-Semitik'in ses düzenini korumaktadır. Bununla birlikte, çift sesliler söz konusu olduğunda, Akkadça'nın Proto-Semitik'ten ayrıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin, *ev* ve *ey* çift seslileri, *û* ve *î* 'ye dönüşmüşlerdir. Proto-Semitik'teki ve Arapça'daki “يوم—yevm” ve “موت—mevt” sözcükleri, Akkadça'da, “ûm” ve “mûl” şekline dönüşmüşlerdir. Yine Proto-Semitik'te ve Arapça'daki “عين—‘ayn” sözcüğü Akkadça'da “‘aynu>‘înu’ya dönüşmüştür.

Kuzey-Batı Sami Dillerinden olan İbranice ve Aramice dillerinden seslilerin biraz daha farklı bir gelişim gösterdiklerini gözlemliyoruz. Her iki dilde de *a,i,u* kısa seslilerin varlıklarını koruduklarına tanık oluyoruz. Bu kısa seslilerin yanında bir de *e* sesi yoğun bir biçimde kendini göstermektedir. Bu kısa seslilerin, bir de uzun olan karşılıkları da vardır. Uzun seslilerde Proto-Semitik'e göre, meydana gelmiş olan en önemli değişiklik, *â* seslisinin *ô*’ya dönüşmesidir. Örneğin Arapça'da *ki*, “عالم—‘âlem; لسان—lisân” sözcükleri İbranice'de “עולם—‘ôlam; לשון—lešôn” olarak telaffuz edilmektedir. Bu durumda İbranice'nin seslilerini, kısa ve uzun olmak üzere, aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

i/î e/ê a â/o o/ô u/û

İbranice'de çift seslilerden olan *ev* ve *ey*'in ise karşılıklı olarak, *ô* ve *ê*'ye dönüştüğüne tanık oluyoruz. Örneğin biraz önce gördüğümüz *yevm* sözcüğü İbranice'de *yôm*, “ayn” sözcüğü ise “ên” olarak telaffuz edilmektedir.

Aramice'ye gelince, bu dille ilgili gelişmeleri Doğu ve Batı

— — — — — — — —

Aramice'si olmak üzere iki ana başlık altında incelemek gerekir. Özellikle Batı Aramice'sinin, İbranice'ye benzer değişimlere konu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Aramice'deki ses sistemini belirlemek için genelde iki yöntem kullanılmaktadır: Özellikle Nasturî Hristiyanlar

⁸⁶ Bu konuda bkz., *a.g.e.*, s.47: “The Proto-Semitic vowel system has an exact reflection in that of Arabic whose full network of graphic symbols mirrors the phonemic position”. Yine bkz., *a.g.e.*, s.52.

tarafından kullanılan Batı yöntemi ve Yunan sesli sistemine dayanan ve Monofizit Hristiyanlar tarafından kullanılan Doğu yöntemi.

Batı yöntemi: با: *ba/bâ*; بو: *bo/bô*; به: *be/bê*; بی: *bi/bî*; بُ: *bu/bû*

Doğu yöntemi: با: *ba*; بآ: *bâ*; به: *be*; بے: *bê*; بی: *bi/bî*; بُو: *bû*; بَو: *bô*

Doğu Aramice'si, Proto-Semitik'e daha yakın bir ses yapısı içermektedir. Bu bağlamda â seslilerin varlıklarını koruduklarına tanık oluyoruz. Bununla birlikte Batı Aramice'sinde, tıpkı İbranice'de olduğu gibi, â>ô dönüşümü gerçekleşmiştir. Örneğin, Doğu Aramice'sinde, baş anlamına gelen “*rêšâ*” sözcüğü ile kurtarıcı anlamına gelen “*pârôqâ*” sözcüğü Batı Aramice'sinde sırasıyla, “*rîšô*” ve “*pôrûqô*” olarak telaffuz edilmektedir.

Sonuç:

Şu ana kadar anlattıklarımızda açıkça görülmektedir ki, Arapça, sesbilim bakımından *Proto-Semitik*'e en uygun düşen dildir. Diğer Sami dillerde meydana gelen ses değişimleri Arapça'da hiçbir şekilde gerçekleşmemiştir. Şu halde Arap dilinde yapılacak olan derinliğine araştırmalar, *Proto-Semitik* ile bilgilerimizin gelişmesine katkıda bulacaktır.

2. Arapça'nın Proto-Tipliği: Fiil Sistemi Açısından

Sami Dillerin en önemli özelliği, genelde üç harften oluşan fiil köklerinden oluşmalarıdır. Bu kökler aynı zamanda oluşturdukları fillerin anlamlarını da belirlerler. Yine bu kök anlamları, köklere verilen seslerle ya da ilave edilen harflerle çok zengin anlam ağları oluştururlar. Örneğin, Arapça'da “ق د س”, İbranice'de “ק ד ש” ve Aramice'de “ܩ ܕ ܫ” olarak var olan üçlü fiil kökleri “arınmışlık, temizlik, *kutsallık*” anlamı taşır. Bu anlam, bu kökten türemiş olan hemen bütün sözcüklerde bulunur. Örneğin Arapça'da “*mukaddes, takdîs, kuddûs, makdis vb*” sözcükler hep “ق د س” kökünden türemiş olan sözcüklerdir. Burada sözcük girmiş olduğu kalıba göre yeni anlamlar kazanır. ***Ama şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, bu kökten türemiş olan bütün sözcükler, bir şekilde kökün anlamını bünyelerinde barındırırlar. Bu bakımdan fillerin kök anlamlarının***

doğru olarak belirlenmesi hayati bir önem taşır; çünkü birçok fiilin asli, gerçek kök anlamı, bugün, zaman içinde meydana gelmiş olan anlam değişimleri yüzünden,-ne yazık ki- kaybolmuştur. Bu anlam değişmelerinin en önemli nedeni, kök anlamdan çıkmış olan türev anlamların, zamanla kök anlamların yerlerini almalarıdır. İşte Karşılaştırmalı Sami Dilleri araştırmaları, bu bağlamda fillerin kaybolmuş olan gerçek kök anlamlarını yeniden bulmada bize çok önemli katkılar sağlayabilirler. Örneğin, yukarıda zikrettiğimiz İbranice ve Aramice kökler ile Arapça kök arasındaki fark sadece telaffuz bakımındandır. İbranice ve Aramice, Arapça'daki "س" harfini "š" harfine dönüştürmüştür.

a) Sami Dillerinde Fiil Kalıpları

Sami Dillerinde, üçlü köke harf ilaveleri yapmak suretiyle fiilin anlamlarını zenginleştirmek son derece kolaydır. Bu bağlamda *Proto-Semitik*'te kaç tane fiil kalıbı mevcut olduğunu bilmiyoruz. Ancak bu sayının Arapça'da on beş olduğunu biliyoruz⁸⁷. Söz konusu fiil kalıplarını şöyle sıralayabiliriz:

فعل-fa'ale	فعل-fa'ale	فاعل-fā'ale
افعل-ef'ale	تفعل-tefa'ale	تفاعل-tefā'ale
انفعل-infa'ale	افتعل-ifta'ale	افعل-if'alle
استفعل-istef'ale	افعال-if'alle	افعوعل-if'avâle
افعل-if'avvele	افعلن-if'anlele	افعلن-if'anlâ

Arapça'da zengin olan fiil kalıplarının, onbire kadar varan sayısı, belli bir ölçüde Akkadça'da varlığını sürdürdüğünü görüyoruz⁸⁸. Söz konusu kalıplar, aşağıdaki şekilde oluşturulmaktadır:

Asıl kök: qbr

İkinci kök harfinin tekrarlanması: qubbur/uqabbar /uqabbir

⁸⁷ Bu konuda bkz., W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 3.b., London, 1967, s.29.

⁸⁸ Bu konuda bkz., John Huehnergard, *A Grammar of Akkadian*, Atlanta, Georgia, 1997, s. 253vd.

Köke š ön takısının eklenmesi: *şuqbur/uşaqbar/uşaqbir*

Köke n ön takısının eklenmesi: *naqbur/iqabbar/iqabbir*

Kökün içine t takısının eklenmesi: *qitbur/iqtabbar/iqtabar*

**Kökün ikinci harfinin t takısı ile tekrarlanması:
*uqtabbar/uqtabbir***

Köke št takısının eklenmesi: *şutaqbur/uštaqbar /uštaqbir*

Yukarıda zikrettiğimiz yedi kalıp en çok kullanılan kalıplardandır. Bunlardan başka, fiilin köküne *tn*, *ştn*, *ntn*, takıları koymak suretiyle dört kalıp daha elde edilmektedir⁸⁹ ve böylece on bir kalıba ulaşılmış olmaktadır.

İbranice ve Aramice'ye gelince, bu diller, fiil kalıbı yönünden oldukça yoksun sayılırlar. Fiil kalıbı sayısı, İbranice'de beşe, hatta Aramice'de üçe kadar düşmüştür. Gerçi İbrani dilinde yazılmış olan dilbilgisi kitapları bu sayının yedi olduğunu vurgulamaktadırlar, ama söz konusu iki ilave, "*piel*" ve "*hiphil*" kalıplarının mechûl sığalarından başka bir şey değildir. Eğer kalıp sayısına mechûl fillerin kalıpları da dahil edilecek olursa, bu takdirde biraz önce Arapça ile ilgili olarak verdiğimiz sayının otuz olarak kabul edilmesi gerekir.

İbranice ve Aramice Dillerindeki Fiil Kalıplarına Snotik Bakış

Arabça	Ketebe كتب	Kettebe كتب	Ektebe اكتب	İnktebe انكتب	-
İbranice	Kâtav כתב Yazdı	Kîttev כיתב Yazdırdı	Hiktîv הכתیب Yazdırdı	Nikhtav נכתב Yazıldı	Hitkattev התכתב Yazıştı
Aramice	Ktav ܟܬܒ Yazdı	Kattev ܟܬܒ Yazdırdı	Aktev ܐܟܬܒ Yazdırdı	-	-
	Ektev ܐܬܬܬܬܒ Yazıldı	Etkattav ܐܬܬܬܬܒ Yazdırıldı	Ettaktav ܐܬܬܬܬܒ Yazdırıldı	-	-

⁸⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., *a.g.e.*, s.409-436.

Şimdi yukarıdaki şema ile ilgili bir takım bilgiler vermek ve değerlendirmelerde bulunmak büyük bir önem taşımaktadır. Dikkat edilecek olursa, özellikle üç fiil kalıbı hemen bütün dillerde varlığını korumaktadır. Yalnız İbranice, *if'âl* kalıbının başındaki [ʾ] harfini [ʔ] harfine dönüştürmüştür. Aynı duruma bugün bile bazı Arap lehçelerinde de tanık oluyoruz.⁹⁰ Burada “*hitpael*” kalıbı ile ilgili açıklamada bulunmak da yararlı olacaktır. İbranice, bu kalıp ile hem müşareket hem de dönüşüm anlamlarını karşılamaktadır. Örneğin, הִתְרַאָה/*hitrââ* fiili, birbirini görmek ya da görünmek anlamlarına gelmektedir. Bu kalıp, kök anlamının, işi yapan kişinin üzerinde gerçekleşmesine de delalet eder. Örneğin, yok olmak, helak olmak anlamına gelen אָבַד/*âvad* kökü הִתְאַבַּד/*hitâbbbed* kalıbında “intihar etmek”, yani “kendini yok etmek” anlamına gelmektedir.

Aramice’de öncelikle, İbranice’deki *nif'âl* kalıbının olmadığına hemen belirtelim. Aramice, öncelikle ilk üç kalıbı esas kabul eder; “*et*” takısı ile başlayan diğer üç kalıp ise sırası ile diğer üç kalıbın edilgen kalıplarıdır. İbranice’de ve Aramice’de fiil kalıplarının Arapça’ya nispetle azalmış olmasının nedeni, diğer kalıplara günlük hayatta sık sık gereksinme duyulmaması ve her fiil kökünün, genel olarak, her kalıpta kullanılmamasıdır. Arapça’yı çok iyi bilenlerin bile on beş fiil kalıbını ezbere söyleyebilmeleri oldukça güçtür. Sonuçta kolaylık kuralının, bu konuda da hükmünü icra ettiğini söyleyebiliriz.

b. Sami Dillerinde Zaman

Genel olarak Sami Dillerinde fiillerin sadece, geçmiş, gelecek ve emir kipleri bulunmaktadır. Bu durum istisnasız bütün Sami Dilleri için geçerlidir. Fiil çekimi ise, birazdan görüleceği üzere hemen hemen bütün dillerde aynıdır. Fark, sadece bazı harflerin farklı okunmalarındadır. Sami Dillerinde fiil çekimleri söz konusu olduğunda başlangıç noktası her zaman geçmiş zaman kipinin üçüncü eril tekil şahsıdır. Bu durum aynı zamanda bütün Sami Dilleri ile ilgili sözlükler için de söz konusudur. Başka bir deyişle, Sami Dilleri ile ilgili bütün sözlükler, kelimelere öncelikle, geçmiş zamanın üçüncü eril tekil şahsı ile başlar. Örneğin, Arapça’da kütüphane anlamına gelen “المكتبة” sözcüğünü bir

⁹⁰ W. Wright, *a.g.e.*, s.36. Yazar, ’erâha, ’erâde, ’erâqa, ve enâra fiillerinin sırasıyla “herâha, herâde, herâqa ve henâra” olarak kullanıldıklarına işaret etmektedir.

Arapça sözlükte bulabilmek için, “كتب” köküne başvurmak gerekir. Vahiy süreci açısından bizi özellikle, Arapça, İbranice ve Aramice ilgilendirdiği için, biz, çekimleri bu dillerle sınırlı tutmanın daha yararlı olacağını düşünüyoruz. Arapça, İbranice ve Aramice dillerinde, genel olarak geçmiş ve gelecek olmak üzere iki zaman söz konusudur. Arapça şimdiki zaman kipini de genelde gelecek zaman kipiyle karşı-larken, İbranice ve Aramice, şimdiki zamanı *ismu' l-fâ' il* kalıbı ile karşı-lamaktadır. Gerçi Arapça da şimdiki zamanı ifade etmek için ara sıra *ismu' l-fâ' il* kalıbını kullanmaktadır; ama bu genel bir kullanım şekli değildir.

Şimdi yazmak anlamına gelen “كتب” kökünün öncelikle geçmiş zamanını çekelim;

Geçmiş Zaman Çekimi

Arapça	İbranice	Aramice
كتب Ketebtu	כתבתי Kâtavtî	ܟܬܒܬ Ketbet
كتب Ketebte	כתבת Kâtavtâ	ܟܬܒܬ Ktavt
كتب Ketebti	כתבת Kâtavatt	ܟܬܒܬ Ktavt
كتب Ketebe	כתב Kâtav	ܟܬܒ Ktav
كتب Ketebet	כתבה Kâtavâ	ܟܬܒܬ Ketbat
كتبنا Ketebnâ	כתבנו Kâtavnû	ܟܬܒܢ Ktavnan
كتبتم Ketebtum	כתבתם Ktavtem	ܟܬܒܬܡ Ktavtôn
كتبتم Ketebtunne	כתבתן Ktavten	ܟܬܒܬܡ Ktavtên
كتبوا Ketebû	כתבו Kâtavû	ܟܬܒܘ/ܟܬܒܬ Ktav/Ktavun
كتب Ketebe	כתבו Kâtavû	ܟܬܒ/ܟܬܒܬ/ܟܬܒܢ Ktav/ Ktavên

Yukarıdaki şema dikkatle izlenecek olursa, üç dil arasında telafuz sorunu dışında pek fazla fark yoktur. Aynı durum gelecek zaman içinde söz konusudur. Bununla birlikte burada yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Arabça'daki altı gelecek zaman sığası İbranice ve Aramice'de ikiye inmiştir. Buna göre Arapça'daki “*kete-be/Yektubu*” sığası, İbranice'de “*kâtav/ yıktôv*”, Aramice'de ise “*Ktâv/niqtôv*”; ve yine aynı şekilde “*faale/yefalu*” sığası da İbranice'de “*lâmad/yilmâd*”, Aramice'de ise “*qreb/neqrab*” olarak karşılanmaktadır. Aramice'de y olan gelecek zaman harfi Süryanice'de n'ye dönüşmüştür. Şimdi gelecek zamanı yine şema şeklinde sunalım:

Gelecek Zaman Çekimi

Arapça	İbranice	Aramice
اكتب Ektubu	אכתוב Aktôv	ܐܚܬܒ Aqtôv
تكتب Tektubu	תכתוב Tiktôv	ܬܬܝܬܒ Tektvôv
تكتبين Tektubîne	תכתבי Tiktevî	ܬܬܝܬܒܝ Tekbîn
يكتب Yektubu	יכתוב Yiktôv	ܝܬܬܒ Nektôv
تكتب Tektubu	תכתוב Tiktôv	ܬܬܝܬܒ Tektvôv
نكتب Nektubu	נכתוב Niktôv	ܢܬܝܬܒ Nektôv
تكتبون Tektubûne	תכתובו Tiktôvû	ܬܬܝܬܒܘ Tektvûn
تكتبن Tektubne	תכתובנה Tiktôvnâ	ܬܬܝܬܒܢ Tektvân
يكتوب Yektubûne	יכתובו Yiktôvû	ܝܬܬܒܘ Nektvûn
يكتبن Yektubne	תכתובנה Tiktôvnâ	ܝܬܬܒܢ Nektvân

Açıkça görüleceği üzere, Aramice'nin Hz İsa sonrası dönemlerini yansıtan Süryanice'de *y* harfi *n*'ye dönüşmüş bulunmaktadır. Bununla birlikte, Aramice'de *y* harfinin *y* olarak kaldığını belirtmekte yarar vardır. Diğer taraftan *b* harfi *v* olarak telaffuz edilmektedir. O halde önemsiz bazı değişiklikler dışında, üç dilde de fiil çekiminin hemen hemen aynı olduklarını kolayca söylemek mümkündür. Burada önemli olan, çekim harflerinin aynen korunmuş olmasıdır. Şimdi İbranice'de ve Aramice'de yaygın olan şimdiki zaman çekimini sunmak istiyoruz:

Şimdiki Zaman Çekimi

Arapça	İbranice	Aramice*
انا كاتب Ene Katibun	אני כותב Anî kôtev	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtev-nâ
انا كاتبة Ene kâtibetun	אני כותבת Anî kôtevet	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtvâ-nâ
انت كاتب Ente kâtibun	אתה כותב Atâ kôtev	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtev-att
انت كاتبة Enti kâtibetun	את כותבת Att kôtevet	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtvâ-att
هو كاتب Huve kâtibun	הוא כותב Hû kôtev	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtev
هي كاتبة Hiye kâtibetun	היא כותבת Hî kôtevet	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtvâ
نحن كاتبون Nahnu kâtibûne	אנחנו כותבים Anahnû Kôtvîm	ܠܬܝܬܝܢܐ Kâtvîn-nan

نحن كاتبات Nahnu kâtibâtun	אנחנו כותבות Anahnû Kôtvôt	ܚܠܝܢܐ Kâtân-nan
انتم كاتبون Entum kâtibûne	אתם כותבים Atem Kôtvîm	ܚܠܝܬܝܢܐ Kâtî-tton
انتن كاتبات Entunne kâtibâtun	אתן כותבות Aten Kôtvôt	ܚܠܝܬܝܢܐ Kâtî-tten
هم كاتبون Hem kâtibûne	הם כותבים Hem Kôtvîm	ܚܠܝܬܝܢܐ Kâtî-n-ennôn
هن كاتبات Hunne Kâtibâtun	הן כותבות Hen Kôtvôt	ܚܠܝܬܝܢܐ Kâtî-n-ennên

*Şimdiki zaman Aramice çekimlerini doğu diyalektiğine göre verdiğimiz belirtmek isteriz.

Açıkça görülmektedir ki, şimdiki zaman da aslında yapı olarak Arapça'dan farklı değildir; ancak fark, Arapça'nın, genelde şimdiki zaman için gelecek zamanı daha yoğun kullanmasıdır.

Emir sığasına gelince, o, gelecek zamanın “ن, ا, ت, ي” harflerinden oluşan ön eklerin fiilin başından kaldırılmasıyla gerçekleşir. Ancak Arapça'da sözcük ya da fiil sessiz harfle başlayamadığı için, fiilin başına bir “ا” getirilir. Özellikle emir sığasında söz konusu olduğunda Aramice'de birçok harfin okunmaması söz konusudur. Bu durum, dişil, eril ve çoğul durumlarında da emir sığasının aynı şekilde telaffuz edilmesini gerektirmektedir. Örneğin “*Ktôv*” okunuşu dört durum içinde geçerli olabilir. Metinde farkların açık olmasına rağmen, sözlü dilde böyle bir farkın olmaması kargaşaya yol açabilir. Bu gibi durumlarda anlamı belirleyecek olan bağlamdır.

EMİR KİPİ

Arapça	İbranice	Aramice
اكتب Uktub	כתוב Ktôv	ܟܬܘܒ Ktôv
اكتبني Uktubî	כתבי Kitvî	ܟܬܘܒܝ Ktôv
اكتبوا Uktubû	כתבו Kitvû	ܟܬܘܒܗܘܢ Ktôv(ûn)
اكتبن Uktubne	כתובנה Ktôvnâ	ܟܬܘܒܗܘܢ Ktôv(ên)

Yukarıda, Arapça, İbranice ve Aramice dillerinde, geçmiş, gelecek, şimdiki zaman ve emir kipi ile ilgili çekim örneklerini sunduk. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, bu çekimler, diğer kalıplar içinde geçerlidir. Burada yine, İbranice’de ve Aramice’de, Arapça’nın ve Akkadça’nın aksine, irabın yani çekimin kalktığını özellikle belirtmek gerekir.

Açıkça görülmektedir ki, Arapça dışındaki bütün Sami Diller, Arapçanın kolaylaştırılmış şekilleridir. Bu yüzden Vahiy Süreci ile ilgilenenlerin mutlaka öğrenmeleri gerekir. Bundan sonraki düzenlenecek Sempozyumlarda, “Kur’ânın anlaşılmasında Sami Dillerinin Önemi” konusunun ele alınması büyük bir önem taşır. O halde bütün gayretler Son Çağrı Kur’an da dâhil olmak üzere bütün Vahiy Sürecinin doğru bir biçimde anlaşılmasına yönelik olmalıdır.

Şimdi zaman **E-M-R** ve **R-H-M** kökleri ile ilgili çalışmamızı burada, yer sınırlılığından dolayı özet olarak sunma zamanıdır.

1.Vahiy Sürecinde E-M-R Kökünün Art Süremli Semantik Araştırması:

E-M-R / אמר Kökünün TANAK'daki Kullanımları

Günlük yaşantımızda, kimi sözcükler kimilerine göre daha çok kullanılırlar; kimileri ise çok nadiren kullanılırlar. Bu durum, sosyal yaşantının doğal bir sonucudur. Bu bağlamda 'söylemek, anlatmak' eylemleri hemen bütün dillerde en çok kullanılan sözcükler arasındadır. Aynı durum, dini metinler için de geçerlidir. Gerçekten de, 'söylemek, anlatmak' ile ilgili sözcükler Kutsal Metinlerde de en çok kullanılan sözcüklerdendir. Örneğin, İbranice'de söylemek anlamına gelen 'אמר/'amar' kökü **TANAK**'ın en çok kullanılan sözcükleri arasındadır. Bu kök **TANAK** 'da 5308 kez kullanılırken, aynı anlamı ifade etmek için daha yoğun olarak 'قول/ qavele' kökünü kullanan Kur'an ise, söz konusu kökü 1758 kez kullanmıştır⁹¹. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, bu kök, aynı zamanda Kur'an'da en çok kullanılan köktür. Aslında 'qavele' kökü de **TANAK**'da azımsanmayacak bir şekilde, yani, 436 kez, 'ses, söz ve gürültü' anlamlarında kullanılmıştır. Yine Aramice olarak yazılmış olan Daniel kitabında da söz konusu kök 7 kez kullanılmıştır. Bu kökün, **TANAK**'da sadece isim olarak kullanılması son derece dikkat çekicidir. Yine bu kökten yapılmış özel isim olarak, yani 'קוֹלֵי־יָהּ/qôlYah=Yahve'nin Sesi' şeklinde terkip olarak iki kez kullanıldığına da işaret edelim⁹². **E-M-R** kökünün Kur'an'da kullanımına gelince, bu kök, Kur'an'da 246 kez kullanılmıştır ve kullanılmada sıklık bakımından 32 sırayı işgal etmiştir. Bize göre, bu kökün de Kur'an'daki asıl anlamı 'söylemek'tir.

Sami dilleri içinde en eskilerinden biri olan Akkadça'da **E-M-R** kökü, diğer Sami dillerinden çok farklı bir anlam taşımaktadır: Görmek, anlamak, incelemek.... Bu kökün, Akkadça'da 'söylemek' ile hiçbir bağının olmaması son derece düşündürüdür. Böyle bir durumda insanın aklına, ister istemez, söz konusu kökle ilgili metinlerin okunması konusundaki başarılilik derecesi gelmektedir; çünkü 'söylemek' anlamının bir şekilde de olsa, Akkadça'da da bulunmasının zorunlu olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bu dilin, daha sonraki dönemlerde

⁹¹ Bu konuda bkz, Muhammed Tasa, *a.g.e.*, s.137.

⁹² Nehemya 11: 7; Yeremya 29:21.

lehçesi durumunda olan Asurca'da 'söylemek' anlamının bulunması görüşümüzü doğrulamaktadır⁹³.

E-M-R kökünün **TANAK**'da incelemesine geçmeden evvel hemen belirtelim ki, kök, "söylemek" anlamını çağdaş İbranice'de de sürdürmektedir⁹⁴.

E-M-R / אמר Kökünün TANAK' daki Anlamları.

TANAK 'da geçen sözcükler ile ilgili bir sözlüğe başvurduğumuzda karşımıza şu anlamlar çıkmaktadır:

אמר: Söylemek, içinden geçirmek, söz vermek, emretmek;

נאמר: Söylenmek, anlatılmak;

האמר: İlan etmek, ikrar, itiraf etmek;

התאמר: Övünmek, gururla hareket etmek⁹⁵.

TANAK 'da 5308 kez kullanılmış olan bu kökün, anlam dağılımı şöyledir:

Söylemek: 4874;

Konuşmak: 179;

Yanıt vermek: 99;

Emretmek: 30;

Anlatmak: 29;

Çağırarak: 7;

Söz vermek: 6;

Farklı anlamlarda: 84.

Dikkat edilecek olursa, 4874 kez kullanılmak suretiyle, kök anlamı, varlığını güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Aslında, diğer kullanımlar da, doğrudan kökün anlamını taşımaktadırlar. Biz bu farklı kullanımlar üzerinde burada durmak istemiyoruz⁹⁶. Bizi burada ilgilendiren, sözcüğün 'emretmek' anlamında kullanıldığı iddia edilen metinleri incelemek ve böylece onların da gerçekte de böyle bir anlam taşıyıp taşımadıklarını gözler önüne sermektir. Gerçekten de kökün 30 yerde "emretmek" anlamında kullanıldığı iddia edilen metinler incelendiğin-

⁹³ Bu konuda William Gesenius'un, Edward Robinson tarafından çevrilmiş ve bir komisyon tarafından gözden geçirilmiş olan Sözlüğüne bakınız, *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testament, With an appendix containing The Biblicak Aramaic*, Oxford, tarihsiz., s. 55-56.

⁹⁴ Bu konuda bkz., Ben Iehuda, Elieser, *Thesaurus Totius Hebraicitatis et Veteris et Recentioris*, Tel-Aviv, tsz., I, 291-299; Shachter, Haim, *The New Universal Hebrew- English dictionary*, Tel-Aviv, tsz., I, 30; M. Cohn, Marc, *Français-Hebrew/Hebrew-Français Lexique*, Achiasaf Publishing House, Tel-Aviv, 1997.

⁹⁵ Bu konuda William Gesenius'un, Edward Robinson tarafından çevrilmiş ve bir komisyon tarafından gözden geçirilmiş olan Sözlüğüne bakınız, *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testament, With an appendix containing The Biblicak Aramaic*, Oxford, tarihsiz., s.55-56; yine bu konuda bkz., Marcus Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, New York, tarihsiz., I, 78-79.

⁹⁶ Kökün farklı kullanım şekilleri hakkında geniş bilgi için, bkz., Aliye Abdurrahman, *a.g.t.*

de, kökün burada da “söylemek” anlamında kullanıldığı açıkça görülür. Biz burada, yer sorunu nedeniyle, sadece bir örnek üzerinde duracağız:

י ביום, השביעי, קטוב לב Yedinci gün, şarabın etkisiyle
המלך, ביום--אמר keyiflenen Kral Ahaşveroş, hizme-
תרבונו בגתא ואבגתא, זתר וכרפס, tindeki yedi haremağasına -
שבעת הפרסים, המשרחים את פני Mehuman, Bizta, Harvona, , Avagta,
המלך אחשוורוש. Zetar ve Karkas'a -

יא להביא את ושמתי המלכה, 11 Kraliçe Vaşti'yi başında ta-
לפני המלך--בכתר מלכות: להראות cıyla huzuruna getirmelerini **buyur-**
העמים והשחרים את יפיה, כי טובת **du**. Kraliçe Vaşti güzeldi. Kral halka
מראה היא. ve önderlere onun ne kadar güzel
olduğunu göstermek istiyordu⁹⁷.

Yukarıdaki metinde, kralın sözünü, Kutsal Kitap çevirilerinin aksine, ‘söyledi’ diyerek çevirecek olursak, anlamda hiçbir değişme olmadığı gibi metni de doğru çevirmiş oluruz. Nitekim **TANAK**’ın en eski çevirisi olan *Yetmişler* çevirisi, metinde geçen אמר eylemine ‘**εἶπε** /**söyledi**’ anlamı vermiştir:

“Εν δε τη ημερα τη εβδομη ηδεως γενομενος ο βασιλευς **εἶπε** τω αμαν και Βζαν και Θαρρα και Βωραζη και Ζαθολθα και Αβαταζα και Θαραβα τοις επταν ευνουκοις τοις διακονοις του βασιλεως αρταξερξοις....”

M.Ö. III. Yüzyılda yapılmış olan bu çeviri, söz konusu eylemin, o tarihlerde, tıpkı İbranice’de olduğu gibi ‘dedi’ olarak anlaşıldığını gözler önüne sermektedir. Ancak sonraları durumun değiştiğine tanık oluyoruz. M.S. 405 yılında tamamlanan Latince çeviri söz konusu eylemi ‘**preasepit/emretti**’ şeklinde çevirerek, kökün yeni bir anlam kazanmasına yol açmış bulunmaktadır:

“Itaque die septimo cum rex esset hilarior et post nimiam potio-
nem incoluisset mero **praecepit** Mauman et Bazatha et Abrana et Baga-
tha et Abgatha et Zarath et Charchas septem eunuchis qui in conspectu
eius mini strabant....”

⁹⁷ Ester 1: 10-11

Vulgate olarak bilinen Latince çeviri, günümüzdeki bir çok çeviriye kaynaklık etmiş bulunmaktadır. Bu yüzden bir çok çeviri, Latince çeviriyi kaynak kabul ederek, אָמַר eylemine ‘emr etmek’ anlamını yüklemişlerdir. Bununla birlikte, אָמַר köküne İbranice metni ve belki de Yunanca çeviriyi dikkate alarak, ‘söylemek’ anlamı veren çeviriler de eksik değildir. Bunlar içinde en eski ve önemlilerden biri, hiç kuşkusuz, Robert, Joung’un 1862 tarihli çevirisidir. Gerçekten de Joung, yukarıdaki metni İngilizce’ye şöyle çevirmiştir:

“On the seventh day, as the heart of the king is glad with wine, *he hath said* to Mehuman, Biztha, Harbona, Bigtha, and Abagtha, Zethar, and Carcas, the seven eunuchs who are ministering in the presence of the king Ahasuerus,...⁹⁸”

Açıkça görülmektedir ki, çeviriler, çevirilerini yaparlarken, kökün anlamını esas alacakları yerde, bağlamı dikkate almışlardır: Eğer sözü söyleyen, Tanrı ya da Kral ise, onların sözleri, artık bir emir, buyruk konumundadır. Kanımızca bu yaklaşım doğru değildir. Özellikle dini metinler söz konusu olduğunda, kök anlamlarına esas almak çok büyük bir önem taşır. Aksi halde, Kutsal metinlerin, ulvi bir amaç için de olsa, bilmeden, tahrifine katkıda bulunulmuş olunabilir. Bu gerçeğin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekir.

Sonuç:

TANAK ile ilgili olarak yapmış olduğumuz araştırmalardan şu sonuçlara ulaşmış bulunuyoruz:

1. **TANAK**’da en çok kullanılan köklerden biri olan אָמַר kökü, ‘söylemek’ anlamına gelen kök anlamını, bütün **TANAK** boyunca korumuştur. Bu kökün anlam genişlemesi olarak algılayabileceğimiz, ‘söz vermek, bildirmek, ilan etmek, kendinden söz etmek, övünmek’ gibi anlamlara gelince, onlar da, kökün asıl anlamı olan ‘söylemek’ anlamı içinde değerlendirilebilir.

2. Köke isnad edilen, ‘emretmek’ anlamına gelince, bu anlam, köke din adamlarınca zorlanarak yüklenmiş olan bir anlamdır. Aslında **TANAK** metinleri, bu zorlanma olmaksızın, anlamlarını daha iyi ifade edebilmektedir. Bunun en büyük kanıtı, *Yetmişler* çevirisidir. אָמַר kö-

⁹⁸ Bkz., http://www.blueletterbible.org/tmp_dir/version.

küne, din adamlarının zorlamaları sonucu sokulan ve kökle doğrudan hiçbir bağı bulunmayan 'emretmek' anlamı, üzülererek ifade edelim ki, sonraları Arapça'da, مر ¹/emera kökünün kök anlamı haline gelecektir. Aslında gerek Arapça'da gerek diğer bütün Sami dillerde bu kökün anlamı 'söylemek'tir. Emretmek anlamına gelince, bu anlamı ifade etmek için kullanılan kök وصى/VSY/ וצה köküdür. Kaderin şu cilvesine bakın ki, bugün Arapça, asıl emir ifade eden kökü 'tavsiye, öneri' için kullanırken, öneri ifade eden kökü de 'emir' için kullanmaktadır. Kesin olan şudur ki, Kur'an indiği dönemde, kökteki anlam değişimleri asla söz konusu değildi. Şu halde Kur'an'ın doğru olarak anlaşılması, bu anlam değişimlerinin göz önünde bulundurulmasına bağlıdır. Bu gerçeğin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekir.

אמר KÖKÜNÜN ESKİ AHİD'DEKİ KULLANIMLARI İÇİN SÖZLÜK DENEMESİ:

TANAK 'de yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda אמר kökü ile ilgili olarak şöyle bir sözlük sunabiliriz:

אמר : Söylemek, içinden geçirmek, söz vermek;

נאמר : Söylenmek, anlatılmak;

האמר : Söyletmek, ilan etmek, ikrar etmek, itiraf etmek;

התאמר : Kendinden söz etmek, övünmek, gururla hareket etmek.

ܐܡܪ/ Emr Kökünün Yeni Ahid'de Kullanımı

Aramice, İslam devletinin kurulmasıyla birlikte, giderek önemi ni yitirmeye ve hatta yerini Arapça'ya terk etmeye mahkum olmuştur. Bundan böyle Aramice, varlığını Kutsal Kitaplarda ve Ritüellerde sürdürecektir. Bununla birlikte, özellikle son zamanlarda, Aramice'yi tekrar canlı bir dil haline getirme çabalarına tanık olmaktayız. Bu çabaların en önemli ürünlerinden biri de Simon Otto tarafından hazırlanan ve 1992 yıllarında ikinci baskısı yapılan, Süryanice-Türkçe sözlüktür. ܐܡܪ/ E-M-R kökü, geçmişte olduğu gibi bugünde 'söylemek' anlamını koruyabilmiştir. Şimdi öncelikle, Süryanice-Türkçe sözlükte yer alan ܐܡܪ kökünün anlamlarını zikretmek istiyoruz:

ܐܡܪ : Söylemek, demek, bahsetmek, belirtmek, anlatmak,

beyan etmek, bildirmek, konuşmak;

ܕܐܡܪ : Kuzu.

size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin, ama onların yaptıklarını yapmayın. Çünkü söyledikleri şeyleri kendileri yapmazlar.⁹⁹”

Hız. İsa'nın sözleri, bizlere Bakara suresinin 44. Ayetini çağrıştırmaktadır:

{ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ }

“Şimdi siz, kendinizi unutup da başkalarına mı erdemli olmayı, iyilik yapmayı **söylüyorsunuz**? Hem de Kitabı okuduğunuz halde! Siz hiç akıllanmayacak mısınız?”

Burada önemle vurgulanması gereken husus, Hem İncil hem Kur'an metninde **E-M-R** kökünün çok açık bir biçimde “söylemek” anlamında kullanılmış olmasıdır. Ancak, gerek King James çevirisi gerekse hemen bütün Kur'an çevirileri **E-M-R** köküne “emretmek” anlamı vermektedirler.

Sonuç:

Araştırmamızdan şu iki sonuca ulaşmış bulunmaktayız:

1. Aramice, ܡܪܝܬ kökünün, kök anlamı olan ‘söylemek’ anlamını korumuştur.
2. Köke, yüklenmeye çalışılan ‘emretmek’ anlamı kökle asla bağdaşmayan zoraki bir anlamdır.

مر // E-M-R Kökünün Kur'an'ı-Kerim'de Kullanımları

Son çağrı Kur'an, “söylemek” eylemini ifade etmek için QVL kökünü kullanmayı yeğlemiştir. Bu kök Kur'an'da 1758 kez kullanılırken¹⁰⁰, EMR kökü ise sadece 246 kez kullanılmıştır. Arapça sözlükler, eski ya da yeni olsunlar, köke “emretmek” anlamı verme konusunda görüş birliğine varmışlardır. Kur'an içinde yapılacak ciddi bir semantik araştırma, kökün anlamının “söylemek” olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir¹⁰¹. Biz burada, yerimizin sınırlı olmasından dolayı, sınırlı sayıda örnek üzerinde duracağız. “EMR” kökü, Kur'an'da kök anlamını tamamen korumuş ve bize göre hiçbir şekilde anlam değişikliğine uğramamıştır. Kökün, kök anlamını koruduğunun en açık delili, bizzat

⁹⁹ Matta 23; 1-3.

¹⁰⁰ Bu konuda bkz., Muhammed Tasa, *a.g.e.*, s.137.

¹⁰¹ Bu konuda geniş bilgi için, bkz., Aliye Abdurrahman, *a.g.t.*

Yüce Allah'ın "EMR" köküne eş anlamlı olarak 'QVL' kökünü göstermesidir:

{ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ }

"O, bir şeyin olmasını dilediğinde, ona sözü, "ol" demesidir. O da hemen olur¹⁰²."

Söz konusu ayet, birinci çoğul şahış olarak, Nahl suresinde de tekrarlanmaktadır:

{ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ }

"Biz, bir şeyin olmasını diledimizde, ona Sözüümüz: "ol" dememizdir. O da hemen olur¹⁰³."

"EMR" kökü, hem Mekkî hem de Medenî surelerde kullanılmıştır. Burada, öncelikle, kökün, Mekkî surelerin birinde geçen ve kesinlikle 'söylemek, demek' anlamına gelen kullanımını zikretmek istiyoruz:

{ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ }

"O, sihriyle bizi yurdumuzdandan çıkarmak istiyor. O halde **ne diyeceksiniz?**"¹⁰⁴."

Açıkça görüleceği üzere, Tanrılığını ilan etmiş olan Firavun, Musa karşısında takınmaları gereken tavır konusunda yanındaki insanlardan görüşlerini açıklamalarını istemektedir. Yanındaki insanların, Firavun'a emretmeleri söz konusu olamayacağına göre, burada kökün anlamının 'söylemek, demek' olacağı açıktır. Yakın zamana kadar Türkçe Kur'ân çevirileri, ayetteki eyleme "ne emredersiniz?" anlamı veriyorlardı. Yabancı dillerdeki çevirilerde de durumun pek parlak olduğu sanılmamalıdır. En son çevirilerden biri olan T. B. Irving, ayeti köke, 'emretmek' anlamı vererek çevirmektedir:

"He told the councilmen around him: "This is some clever magician ** who wants to drive you out of your land through his magic. **What do you order?**"

Aynı hatayı Rudi Paret ile Régis Blacher'in de işlediklerini görüyoruz:

¹⁰² Yasin, 36/82.

¹⁰³ en-Nahl, 16/40.

¹⁰⁴ eş-Şuara, 26/35.

“*Er will euch mit seiner Zauberei aus eurem Land vertreiben. Was **gebietet ihr nun** (dass man tun soll)?*”

“*qui veut vous expulser de votre tere, par sa magie! **Que pres-crivez-vous?***”

Ancak, yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Esed, linguistik bir yaklaşım sergilemekten çok, ancak bağlamı göz önünde bulundurmak suretiyle ayeti doğru bir biçimde çevirebilmiştir:

“*....who wants to drive you out of your land by his sorcery. **What, then, do you advise?***”

Okurlarımızın dikkatlerine, bir başka Mekki ayeti daha sunalım:

{ وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا

{ تَدْمِيرًا

“*Biz bir kenti yok etmek isteyecek olursak (öncelikle) o kentin zevkine düşkün zenginlerini **söz sahibi kılarız**. Bunun üzerine onlar da orada kötü işler yaparak yoldan çıkarlar. Böylece o kentin yok olmasıyla ilgili şart gerçekleşmiş olur. İşte o zaman biz de onu yerle bir ederiz¹⁰⁵.*”

Genel olarak mütercimlerin, Türkçe ya da Batı dillerinde olsunlar, çevirilerinde başarılı olamadıklarını üzümlere müşahade ediyoruz. Gerçekten de Irving, ayeti köke ‘emretmek’ anlamı vererek çevirmiştir:

“*We have never acted as punishers until We have despatched some messenger: * yet whenever We want to wipe out some town, **We order its high-livers** so they act depraved in it; thus the Sentence about it is proven to be right and We utterly annihilate it.*”

Yine Rudit Paret ile Régis Blacher, köke, ‘emretmek’ anlamı verdikleri için, bu ayetin çevirisinde de hataya düşmekten kurtulamamışlardır:

“*Und wenn wir eine Stadt zugrunde gehen lassen wollen, **befehlen wir** denen aus ihr, die ein Wohlleben führen, in ihr zu freveln...*”

“*Quand Nous voulons faire périr une cité, **Nous ordonnons** aux riches...*”

¹⁰⁵ el-İsrâ, 17/16.

Bazı mütercimler, anlamsız bir çeviri yapmamak için, ayeti, durumu kurtaracak ama aslında ayetin anlamını bozacak şekilde çevirmekten kendilerini alamamışlardır. Bunlar arasında özellikle Esed ile Yusuf Ali'yi burada özellikle zikretmek isteriz. Esed, gerçekten de akıl almaz bir biçimde, ayeti şöyle çevirmiştir:

“...**We convey, Our last warning** to those of its people who have lost themselves entirely in the pursuit of pleasures;...”

Söz konusu İngilizce çeviri, Türkçeye şu şekilde aktarılmıştır:

“...o toplumun rahata gömülmüş seçkinlerine **Son uyarılarımızı iletiriz...**”

Böyle bir çeviri, metnin tahrifinden başka bir şey değildir. Bazen anlamı kurtarmak isterken, tam bir anlamsızlığın içine düşmek her halde bu olsa gerektir. Aynı durum, Yusuf Ali'nin çevirisi için de söz konusudur:

“When We decide to destroy a population, **We (first) send a definite order** to those among them who are given the good things of this life and yet transgress; so that the word is proved true against them: then (it is) We destroy them utterly.”

Köke ‘söylemek’ anlamı verilmediğinde ortaya çıkan çelişkiler ve sorunlar açıkça görülmektedir. Şimdi biz, Yüce Allah’ın, söylemek anlamına gelen ‘**Q-V-L**’ ve ‘**E-M-R**’ köklerini birlikte kullandığı son bir örnek üzerinde durmak istiyoruz:

{ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (116) مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ }

“Allâh (kıyamet gününde, İsa’ya): “Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, sen mi “beni ve annemi Allâh dışında iki tanrı edinin” demiştin” diye sorduğunda, o: “Seni tenzih ederim, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer söylemiş isem, kuşkusuz ki, Sen onu bilirsin. Ben, Senin içinde olanı bilmediğim halde, Sen benim içinde olanı bilirsin; çünkü, bizim idrakimizi aşan gizli konuları ancak Sen bilebilirsin. **Ben onlara sadece, Senin bana onlara söylememi söylediğin: “Benim de sizin de Rabbiniz olan Allâh’a ibadet edin” sözünü**

söyledim. İçlerinde bulunduğum sürece, onları gözledim. Ama canımı aldığımda, onları gözleyen Sen oldun; çünkü Sen her şeye en iyi tanık olansındır¹⁰⁶.”

Ayet, Kıyamet günü, Allah ile Hz. İsa arasında geçecek olan konuşmayı aktarmaktadır. Genelde hemen bütün dillerdeki çeviriler, “**E-M-R**” kökün kullanıldığı bölümü ‘*Ben onlara sadece bana emrettiğin şeyi söyledim...*’ şeklinde çevirmektedirler. Gerçek şudur ki, kök burada ‘söylemek’ anlamında kullanılmıştır. Eğer ‘emretmek’ anlamında kullanılmış olsaydı, bu takdirde Hz. İsa’ya ‘*İnsanlara, sen mi “beni ve annemi Allâh dışında iki tanrı edinin” demiştin*’ demezdi. Eğer kök ‘emretmek’ anlamında kullanılmış olsaydı, o zaman Hz. İsa’nın Allah’a ‘**Ben, onlara, Sen bana neyi emretti isen sadece onu emrettim...**’ demesi gerekirdi. Çünkü Hz. İsa’nın Allah’ın emrettiğini, söylemesi değil, emretmesi icabederdi. Burada iki kökün bir arada kullanılması, açıkça göstermektedir ki, ilahî planda her iki kök de kök anlamları olan ‘söylemek’ anlamını korumaktadırlar.

Sonuç:

Yukarıda zikrettiğimiz örneklerden açıkça görüleceği üzere, Kur’an, “**E-M-R**” kökünün kök anlamı olan ‘söylemek’ anlamını canlı bir biçimde korumuştur.

Köke, ‘emretmek’ anlamı verilmesinin temelinde, sözün, Allah’tan ya da bir otoriteden gelmesi olgusu yatmaktadır.

Sonuç:

1. **أمر /’emera:** Söylemek, demek, söz vermek, birinden bir şey yapmasını istemek.
2. **أَمَرَ /’Emmere:** Söz sahibi kılmak, yetkili kılmak, başa geçirmek.
3. **أمر /’el-Emr:** Sözcük bu şekilde dört farklı anlamda kullanılmıştır:
 - a. Söz, vaat
 - b. Söz ile yerine getirilmesi istenen şey.
 - c. İş, durum.
 - d. Fiil, eylem, amel, iş.

¹⁰⁶ el-Mâide, 5/116-117.

4. **الامور/’el-’Umûr: Emir sözcüğünün çoğuludur ve ‘işler’ anlamına gelmektedir.**

5. **انتمر/ ’i’temera: Birbirleriyle söyleşmek, birbirlerine danışmak, istişare etmek.**

6. **الإمر/’el-’imru: çok korkunç, kötü.**

“E-M-R kökü ile ilgili olarak ortaya koyduğumuz sözlük denemesi, daha önce sunduğumuz Kur’an sözlüğünden, köke ‘emretmek’ yerine ‘söylemek’ anlamı vermesi bakımından ayrılmaktadır. Eğer köke, on dört asırdan daha fazla zamandan beri yapıldığı üzere, ‘emretmek’ anlamı yüklenecek olursa, kökün türevlerini açıklamak imkân-sız olur. Bilindiği gibi, asıl olan kök anlamıdır ve bu anlam bir şekilde kökten türemiş olan hemen bütün sözcüklerde de kendini hissettirmek durumundadır. Köke, ‘emretmek’ anlamı verdiğimizde, kökten türemiş olan ve ‘danışmak’ anlamına gelen ‘i’temera’ babını açıklayamayız; çünkü emretmek, danışmayı dışlayan bir durumdur. Bununla birlikte köke asıl anlamı olan ‘söylemek’ anlamı verdiğimizde, kökten türemiş olan bütün sözcükleri tutarlı bir biçimde açıklamak son derece kolaydır. Bu bağlamda kökün zamanla kazandığı Kur’an dışı ‘emretmek’ sözcüğü bile, kökün asıl anlamından hareketle kolayca açıklığa kavuşur. Söz sahiplerinin, yani otoritelerin, sözleri, duruma göre, özellikle yasallaştığı zaman emre dönüşür. Zaten, **TANAK**’da köke, az da olsa, ‘emretmek’ anlamının yüklenmesinde, ‘söylemek’ eyleminin Allah’a ya da kral gibi dünyevî bir otoriteye isnat edilmesi olgusu yatmaktadır. Bu durumda Allah ya da kral bir şey söylediği zaman, söyledikleri emir ve buyruk olarak anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu anlama tarzı, geçmişte olduğu gibi bugün de geçerliliğini sürdürse de aslında yanlış olan ve mutlaka terk edilmesi gereken bir anlama biçimidir; çünkü temelde otoritenin, mutlaklaştırılmasını amaçlamaktadır. Daha başlangıçta, ‘emretmek’ eylemini ifade etmek için bağımsız bir kök var ise, kapalılıkların giderilmesi bakımından bu kökün özellikle kullanılması gerekir. Kur’an bu bağlamda çok titiz davranmıştır. Şu halde bizlerin de aynı titizliği göstermesi kaçınılmazdır.

1.Vahiy Sürecinde R-H-M Kökünün Art Süremlî Semantik Araştırması:

Kutsal Metinlerde **R-H-M** kökünün incelemesine geçmeden önce, kökün Akkadça'daki anlamlarından kısaca söz etmek büyük bir önem taşır. Ancak, burada bir hususa dikkatleri çekmemiz kaçınılmazdır: 'H' Akkadça'da hemze''ye dönüşmüştür. Bu yüzden konuyla ilgili sözlüklerde kök aranırken bu hususa dikkat etmek gerekir; aksi halde kökü sözlükte bulmak olası değildir. Kök, sözlüklerde '**râmu (ra'âmu)**' olarak geçmektedir. Burada kökün çeşitli kullanımlarına geçmeden önce hemen vurgulayalım ki, kök, Akkadça'da genelde 'sevmek' anlamında kullanılmakta ve özellikle İbranice'de ve Arapça'da çok yaygın olan 'acımak, merhamet etmek' anlamını hiçbir şekilde taşımamaktadır. Bu bağlamda Akkadça, kökün gerçek anlamının ortaya konması bakımından çok büyük bir önem arz etmektedir. Şimdi kökün kök ve türev anlamlarını ve bu anlamlarla ilgili kullanımları sözlükten sunalım. Sözlük, kökün, beş anlamına işaret etmektedir:

1. Sevmek.
2. Birbirini sevmek.
3. Birine yaltaklanmak, dalkavukluk etmek.
4. Birbirini okşamak, kucaklamak, sevmek.
5. Sevilmek¹⁰⁷.

Asurca Sözlük, **R-H-M** kökünün bütün kullanımlarını, bağlamı göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir biçimde sunmakadır. Ancak, biz burada yerimizin sınırlı olmasından dolayı kullanımla ilgili örnekler üzerinde durmayacağız¹⁰⁸.

𐤓𐤅𐤌/R-H-M Kökünün TANAK'daki Kullanımları

TANAK, "sevmek" eylemini ifade etmek için **𐤓𐤅𐤌/A-H-B** kökünü kullanmaktadır. Bu durum, Modern İbranice içinde geçerlidir.

¹⁰⁷ *The Assyrian Dictionary*, XIV, 138. Bu sözlük A.B.D.'nin Şikago eyaletinde bulunan "Oriental Institute" tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca bkz, Wolfram Von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch*, s. 951-952, Otto Harrassowitz. Wiesbaden, 1981; Jeremy Black- Andrew George, Nicholas Postgate, *A Concise Dictionary of Akkadian*, s.297-298., Harrossowitz Verlag. Wiesbaden, 2000, 2.b.

¹⁰⁸ RHM kökünün Akkadça'daki kullanımları ve değerlendirmeleri yakında yayınlanacak olan *Kur'ân Semantiği* adlı çalışmamızda incelenmiştir.

הבב /H-B-B Tevrat'ta sadece bir kez kullanılmıştır¹⁰⁹. **אהב /A-H-B** kökü 195 kez kullanılırken **רחם/R-H-M** kökü ise sadece 43 kez kullanılmıştır. **רחם/R-H-M** kökü, gerek **TANAK**'da gerekse çağdaş İbraniçe'de¹¹⁰ “sevmek” anlamını korumaktadır. Konu ile ilgili bir sözlüğe¹¹¹ başvurduğumuzda karşımıza kökle ilgili şu anlamlar çıkmaktadır:

רחם : Sevmek.

רחם : Acımak, merhamet etmek.

רחמה : Acınmak, merhamet olunmak.

רחם/ R-H-M kökünün **TANAK**'daki kullanımları ile ilgili son derece saygın ve bilimsel bir web sayfasına başvurduğumuzda, 43 kez kullanılan köke sadece bir kez “sevmek”, diğer yerlerde ise genellikle “acımak, merhamet etmek” anlamı verildiğini görürüz. Kökün geçtiği metinleri bizzat incelediğimizde, söz konusu tespitin doğru olmadığını ve söz konusu metinlerde birkaç istisna dışında kökün “sevmek” anlamını koruduğunu açık bir biçimde gördük. Söz konusu anlam kaymasında Aziz Jerome tarafından 405 yılında gerçekleştirilen Latince Vulgate çevirisi etken olmuştur. Kanaatimizce buna neden, Latince'de sevmek anlamına gelen “amare” eyleminin Tanrısal sevgiyi değilde “Agape” bedensel sevgiyi “eros” ifade etmesidir. Bu yüzden Vulgate, Kutsal Kitap'da Tanrı ile ilgili “sevmek” eylemini “sevmek” ile hiçbir ilgisi olmayan, “toplamak, seçmek, değer vermek” anlamlarına gelen “diligere” eylemi ile karışılmıştır. En son aşamada Tanrısal Sevgi “Agape”yi birazdan göreceğimiz üzere, “Caritas”a indirgeyebilmiştir. Şimdi köke sadece bir kez “sevmek” anlamının verildiği metni sunalım:

א למנצח, לעבד יהוה--לדוד:

אשר דבר, ליהוה, את-דברי, השירי

הזאת--

ביום העציל-יהוה אותו מפך כל-

אביו, ומיד שאול.

1 Müzik şefi için - RAB'in

abdi Davut'un mezmuru - RAB

kendisini bütün düşmanlarının

pençesinden ve Saul'un elinden

kurtardığı gün Davut RAB'be şu

¹⁰⁹ Yasanın Tekrarı: 33:3

¹¹⁰ Marc M. Cohn, *Lexique: Français-Hebreu; Hebreu-Français*, Tel-Aviv, 1997, s.322.

¹¹¹ Bu konuda William Gesenius'un, Edward Robinson tarafından çevrilmiş ve bir komisyon tarafından gözden geçirilmiş olan Sözlüğüne bakınız, *A Hebrew And English Lexicon Of The Old Testament, With an appendix containing The Biblicak Aramaic*, Oxford, tarihsiz., s.938; yine bu konuda bkz., Marcus Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*, New York, tarihsiz., II, 1467.

ezgiyi okudu:

ב ויאמר -- ארתמך יהיה חזקי.

1 Seni seviyorum, gücüm
sensin, ya RAB! dedi ¹¹².”

Vulgate dışında bütün çeviriler, köke “sevmek” anlamı vermişlerdir. Septinguint söz konusu metni şöyle çevirmiştir:

“καὶ εἶπεν ἀγαπήσω σε κύριε ἡ ἰσχύς μου.”

Vulgate ise söz konusu metni şöyle çevirmiştir:

“*Et ait [Vulgate 17:2] diligam te Domine fortitudo mea.*”

Açıkça görüleceği üzere, Yunanca çeviri, sevmek anlamına gelen ‘Agapo’ eylemini kullanırken, Vulgate, açıkladığımız nedenden ötürü ‘sevmek’ ile hiçbir ilgisi olmayan ‘diligere’ eylemini kullanmıştır. Vulgate dışında bütün çevirilerin köke ‘sevmek’ anlamı vermelerinin nedeni ise açıktır: İnsan, Allah’a acıyamaz. O halde köke ‘sevmek’ anlamı vermek kaçınılmaz olacaktır. Ama kök Allah dışındaki varlıklar için kullanılacak olursa, bu takdirde, köke ‘acımak’ anlamı vermek sorun teşkil etmemektedir. Aslında bu yaklaşım doğru bir yaklaşım değildir. Mademki kökün asıl anlamı ‘sevmek’ tir, o halde, köke, bağlama uygun düştüğü takdirde, öznesinin Allah ya da insan olmasına bakılmaksızın, ‘sevmek’ anlamı vermek gerekir. Yer sorunu nedeniyle incelediğimiz metinlerden sadece birini burada zikretmekle yetineceğiz:

וַיְגַבְרְתִּי אֶת בֵּית יְהוּדָה,

וְאֶת בֵּית יוֹסֵף אֲשִׁיעַ, וְהוֹשָׁבוּתִים
כִּי רַחֲמָתִים, וְהָיוּ כְּאַשֶּׁר לֹא
יִנְחָתִים: כִּי, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם--
וְאַעֲנֶם.

6 Yahuda halkını güçlendireceğim, Yusuf soyunu kurtarıp sürgünden geri getireceğim.
Çünkü onları **seviyorum**. Sanki onları reddetmemişim gibi olacaklar. Çünkü

¹¹² Mezmurlar 18:1

ben onların Tanrısı RAB'bim ve onları
yanıtlayacağım.¹¹³

Çeviriler, eski ya da yeni olsunlar, bu metni çevirisinde köke ve-
rilecek anlam konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir kısmı haklı
olarak köke ‘sevmek’ anlamı verirken, diğer bir kısmı da ‘merhamet
etmek, acımak’ anlamı vermeyi yeğlemektedir. Elimizde en eski
TANAK çevirisi olan Septinguint’in köke sevmek anlamı vermesi son
derece anlamlıdır:

“καὶ κατήχυσεν τὸν οἶκον τοῦδα καὶ τὸν οἶκον Ἰωσήφ σὺν καὶ κατοικίᾳ αὐ-
τοῦ ὅτι ἠγάπησα αὐτοὺς καὶ ἐσονται ὡν τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτοὺς διότι ἐγ-
ὼ κύριος ὁ θεὸς αὐτῶν καὶ ἐπακουσόμεαι αὐτοῖς.”

Bununla birlikte yaklaşık sekiz asır daha sonra ortaya çıkan
Vulgate’in köke acımak anlamı verdiği üzüldükçe tanık oluyoruz:

“et confortabo domum Iuda et domum Ioseph salvabo et
convertam eos quia **miserebor eorum** et erunt sicut fuerunt quando
non proieceram eos ego enim Dominus Deus eorum et exaudiam eos.”

SONUÇ:

רחם/R-H-M Kökü ile ilgili olarak **TANAK**’da ve tarih boyunca
yapılan çeşitli çevirilerinde yaptığımız araştırmalardan şu sonuçlara
ulaşmış bulunuyoruz:

1. TANAK’da 43 kez geçen **רחם/R-H-M** kökü 36 kez ‘sevmek’
anlamında, 7 kez ise ‘acımak merhamet etmek anlamında kullanılmış-
tır. Bu tespitlerimiz, **TANAK**’da **רחם/R-H-M** kökü ile ilgili bilgi su-
nan araştırma merkezlerinin tespitlerinin sıhhatini ciddi bir biçimde
gündeme getirmektedir. Bilindiği gibi, bu araştırma merkezleri, kökün
sadece bir kere ‘sevmek’ anlamında kullanıldığını belirtmektedirler.
Ancak böyle bir tespit, başta en eski Yunanca Çeviri olan
Septinguint’e bile ters düşmektedir. Araştırma merkezlerinin böyle bir
tespite varmalarında en önemli etken, kanaatimizce, Kutsal Kitabın
Latince çevirisi olan Vulgate olmuştur.

¹¹³ Zekeriya 10:6.

2. Son zamanlarda yapılan yeni çeviriler, köke asıl anlamı olan 'sevmek' anlamı vermeye başlamışlardır.

3. Çeşitli çevirilerde köke sürekli bir biçimde 'acımak, merhamet etmek' anlamlarının isnad edilmesinde, din adamlarının ataerkil din anlayışları yatmaktadır.

4. Köke, istisnai olarak, yüklediğimiz 'acımak, merhamet etmek' anlamları bile, en son tahlilde 'sevmek' anlamı taşıyabilirler. Şu halde kök anlamları her ne pahasına olursa olsun, mutlaka korunmalıdırlar. Bu husus, İlahî iradenin saptırılmaması bakımından çok büyük bir önem arz etmektedir.

4. רחם/RHM Kökünün TANAK'daki Kullanımları İçin Sözlük Denemesi:

TANAK 'de yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda רחם kökü ile ilgili olarak şöyle bir sözlük sunabiliriz:

רחם : Sevmek.

רחם : Sevmek, acımak, merhamet etmek.

רחמה : Sevmek.

ܪܚܡ/RHM Kökünün Yeni Ahid'deki Kullanımları

Aramice sözlükler, eski ya da yeni olsunlar, ܪܚܡ/ R-H-M kökünün kök anlamı olan 'sevmek' anlamını korumaktadırlar. Daha da önemlisi, Aramice'de, 'sevmek' eylemini ifade etmek için en sık kullanılan köklerden biridir. Bu son derece sevindirici bir durumdur. Biz, burada kökün anlamını, örnek olarak, 1992 yılında yayınlanan Süryanice-Türkçe sözlükten sunmak istiyoruz:

ܪܚܡ : Sevmek, aşık olmak.

ܪܚܡ : Acımak, merhamet etmek, esirgemek.

ܪܚܡ : Dost, yâr, ahabap, arkadaş.

ܪܚܡ : Sevme, aşık olma.

ܪܚܡ : Rahim, döl yatağı.

ܪܚܡ : Şefkat, dostluk, arkadaşlık, sevgi....

Açıkça görülmektedir ki, kök, günümüzde bile asıl anlamını korumaktadır.

Hız. İsa tebliğini Aramice yapmıştır. Ancak, Aramice yapılan tebliği bize ulaşamamıştır. Bu yüzden elimizde sadece Yunanca çeviriler bulunmaktadır. Elimizdeki Aramice çeviriler ise V. Yüzyıla aittir.

Yunanca çeviriler, ‘sevmek’ anlamını ifade etmek için, şu iki eylemi kullanmaktadır:

1. ajgapavw;
2. filevw.

İnciller, ‘acımak, merhamet etmek’ anlamını ifade etmek için de şu iki eylemi kullanmaktadır:

1. ejleevw;;
2. splagcnivzomai.

‘ajgapavw’ eylemi Yeni Ahid’de 109 kez, bu kökten isim olan ve ‘sevgi’ anlamına gelen ‘ajgavph’ sözcüğü ise, 106 kez kullanılmıştır. ‘filevw’ eylemine gelince, o da 21 kez kullanılmıştır.

Aramice bir çeviri olan *Peşita* genellikle ‘sevmek’ anlamını ifade etmek için, her hangi bir ayırım yapmaksızın, ܠܡܝ /R-H-M ve ܠܡܠܬ /H-B-B köklerini kullanmaktadır ki, bunlar da Arapça’da ‘R-H-M’ ve ‘H-B-B’ köklerine tekabül etmektedir. ‘Acımak, merhamet etmek’ anlamları ise, çoğunlukla yine ܠܡܝ /R-H-M kökü ile karşılanmıştır. Şimdi öncelikle, “ajgapavw” ve “filevw” ; daha sonra da “ejleevw” ve “splagcnivzomai” eylemlerinin kullanımları ile ilgili olarak örnekler sunmadan önce, Hz. İsa’nın sürekli bir biçimde **TANAK**’a atıflarda bulunduğunu belirtmek büyük bir önem taşır. Hz. İsa’yı sınamak amacıyla Kutsal Yasa’da en önemli buyrukların hangileri olduğunu soranlara şöyle yanıt verir:

“36 διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλῃ ἐν τῷ νόμῳ; 37 ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. 38 αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλῃ ἐντολῇ. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται.¹¹⁴

“Öğretmenim, Kutsal Yasa’da en önemli buyruk hangisidir?” İsa ona şu karşılığı verdi: “Tanrının Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seveceksin!” İşte ilk ve en önemli buyruk budur. İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: ‘Komşunu kendin

¹¹⁴ Matta 22:36-40. Ayrıca bkz., Markos 12:28-34; Luka:10:25-28.

gibi seveceksin! `Kutsal Yasa`nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır.”

Söz konusu iki buyruk Tevrat'ın iki farklı bölümünde şöyle geçmektedir. Biz her iki bölümü Onkelos'un ikinci asrın ortalarına doğru yapmış olduğu Aramice çevirisi ile sunmak istiyoruz; çünkü daha o zaman “sevmek” fiilinin Aramice'ye hangi eylem ile karşılandığını görme imkânı bulmuş olacağız:

שמע, ישראל: יי אלהא, יי חד. ד, שמע, ישראל: יהוה אלהינו, יהוה אחד.

ותרחם, ית יי אלהא, בכל לבך ובכל נפשך, ובכל מאדך. ו, ואהבת, את יהוה אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך, ובכל מאדך.

“Dinle, ey İsrail! Tanrımız olan RAB tekdir. Tanrınız Rabbi bütün yüreğinle, bütün benliğinle ve gücünle sev¹¹⁵!”

Söz konusu metin Septuagint'de ve Vulgate'de şöyle çevrilmiştir:

“ἀκούε ἰσραὴλ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριος εἷς ἐστίν. καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου.”

“Audi, Israël: Dominus Deus noster, Dominus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua.”

Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, genelde hemen bütün çeviriler, ‘sev!’ olarak çevirilmesi gereken “**וְאַהֲבֵתָ**” ibaresini yanlış olarak “seveceksin” şeklinde çevirmektedirler. Bu hatanın İncillere de yansımaları düşündürücüdür. “**וְאַהֲבֵתָ**” ibaresinin başındaki “י” söz konusu ibarenin de “שמע” “dinle” emrine bağlanmasını gerektirmektedir. Net Bible'nın çevirmenleri Matta'nın metninde geçen “ἀγαπήσεις” eylemini “sev” olarak çevirmişler ve çevirileri ile ilgili dip notta nedenini de açıklamışlardır¹¹⁶. Vulgate, daha önce açıkladığımız nedenden dolayı, ‘sev’ emrini, “değer vereceksin” şeklinde çevirmiştir. Burada özellikle vurgulanması gereken, en eski Tevrat çevirisinin, ‘sevmek’ eylemini

¹¹⁵ Yasa'nın Tekrarı: 6:4-5

¹¹⁶ Net Bible, 2005, s. 1852.

‘**R-H-M**’ kökü ile karşılaşmış olmasıdır. Bu da bize, Aramice’de **R-H-M**’nin kök anlamının ‘sevmek’ olduğunu gösterir. Şimdi ikinci metni sunalım:

לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִטַּר דְּבָבִי עִמָּךְ, יַח לֹא-תִקֵּם וְלֹא-תִטַּר אֶת-בָּנִי
עִמָּךְ, יְתִתֶּנִּי
לְחַבְרֶךְ כְּוֹתֶךְ: אָנָּה, יְיָ. אֶתְּהַבֶּתְּ לִי עֵדָה כְּמוֹךְ: אָנִי,
יְהוָה.

“Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin. Komşunu kendin gibi **sev**! RAB benim¹¹⁷.”

Söz konusu metin Septuagint’de ve Vulgate’de şöyle çevrilmiştir:

“καὶ οὐκ ἐκδικᾷταί σου ἡ χεὶρ καὶ οὐ μνηστὶς τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν ἐγὼ εἰμι κύριος”

“Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. *Diliges* amicum tuum sicut teipsum. Ego Dominus.”

Septuagint , “**sevmek**” eylemini *ἀγαπήσεις* şeklinde çevirirken Onkelos, R-H-M kökü ile karşılaşmıştır. Vulgate ise, bilinen nedenden dolayı “*Diliges*” olarak çevirmiştir.

Yukarıda Yunancasını verdiğimiz metni, Peşita Aramice’ye şöyle aktarmıştır:

נִשְׁמַע אִי רַבִּי מִלְּפָנֵי הַיְיָ וְלֹא תִקֵּם וְלֹא תִטַּר אֶת-בָּנִי עִמָּךְ
וְלֹא תִקֵּם וְלֹא תִטַּר אֶת-בָּנִי עִמָּךְ
וְלֹא תִקֵּם וְלֹא תִטַּר אֶת-בָּנִי עִמָּךְ

Peşita, metinde iki kez geçen “ἀγαπήσεις” eylemini **R-H-M** kökü ile karşılaşmıştır. Bütün Sami Dillerinde **R-H-M** ve **H-B-B** köklerinin anlamı ‘sevmek’dir. Bunun en kesin delillerinden biri de sevmek anlamına gelen ‘Ajgapavw’ eyleminin aynı metin içinde **R-H-M** ve **H-B-B** kökleri ile karşılanmasıdır. ‘Ajgapavw’ eyleminin aynı metinde her iki kök ile karşılandığını gösteren örneklerden birini burada zikretmekle yetinmek istiyoruz:

Yuhanna 14:21:” ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με• ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ

¹¹⁷ Levililer, 19:18.

πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτὸν .”

“Kim buyruklarımı bilir ve yerine getirirse, bilinki, işte beni seven odur. Beni seven de Babam tarafından sevicektir. Ben de onu seveceğim ve kendimi ona ifşa edeceğim.”

Vulgate ise metni mutad olduğu üzere ‘**Ajgapavw**’ eylemi ile hiçbir ilgisi olmayan ‘**diligere**’ eylemi ile çevirmiştir:

“Qui habet mandata mea, et servat ea: ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.”

Şimdi Aramice çeviriyi sunalım:

၁၂၁၂ ခုနှစ်၊ ဇန်နဝါရီလ ၁၀ ရက်နေ့၊ နံနက် ၈ နာရီခန့်တွင်
 နယ်လုပ်ငန်းဆောင်ရွက်ရာတွင် ရောက်ရှိနေစဉ်

Metinde ‘Ajgapavw’ eylemi üç kez geçişli, bir kez ise edilgen olarak kullanılmıştır. Metnin ‘...buyruklarımı yerine getiren,işte **beni seven odur**/... ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με ‘ bölümündeki ‘ἀγαπῶν με’ ibaresi, “دَ اَحَبُّنِي” tıpkı Arapçada olduğu gibi HBB kökükün if’âl kalıbıyla karşılanmıştır. ‘**Beni seven de Babam tarafından sevicektir/** ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου.’ ibaresi ise ‘اَحَبُّنِي دَ اَبَايْ دَ اَحَبُّنِي’ R-H-M kökü ile ifade edilmiştir. Niha-yet ‘Ben de onu seveceğim/kai ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν’ ibaresi ise ‘اَحَبُّنِي دَ اَوْنِ’ R-H-M kökü ile karşılanmıştır. Metinde dört kez geçen ‘Ajgapavw’ eylemini karşılamak için özellikle öznenin Hz. İsa ya da Allah olduğu kısımda R-H-M kökünün H-B-B köküne tercih edilmesinin bir anlamı olmalıdır ki, o da şudur: ‘R-H-M kökü ‘Sev-mek’ eylemini ‘eros ve agape/ἐρως ve ajgavph’yi içerecek şekilde ifade etmektedir.

Yeni Ahid’de 106 kez kullanılan agape /ajgavph sözcüğü 105 kez Hûbâ/ رَحْمَة sözcüğü ile karşılanırken sadece bir kez Rehmtâ/ رَحْمَتِي sözcüğü ile karşılanmıştır. Kur’ân’ın anahtar kavramlarından biri olan ‘rahmet’ sözcüğünün açıklığa kavuşturulmasında önemli olan Rehmtâ/ رَحْمَتِي sözcüğünün burada zikredilmesi son derece önemlidir:

Yuhanna 15:9: “καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ, καὶ γὼ ἠγάπησα ὑμᾶς μέινετε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ.”

Yeni Ahid metinlerinde yaptığımız araştırmalardan şu sonuçlara ulaşmış bulunuyoruz.

1. '**R-H-M**' kökü, kök anlamı olan 'sevmek' anlamını korumuştur. Daha da sevindirici olan, kökün, günümüzde bile 'sevmek' anlamını sürdürmesidir.

2. '**R-H-M**' kökü, türev anlamı olan 'acımak, merhamet etmek' anlamını ifade etmek için de yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

Kur'an'ı-Kerim'de رَحِمَ / 'R-H-M**' Kökünün Kullanımları:**

Kur'an'da 324 kez kullanılan ve kullanımda sıklık bakımından 19. sırada bulunan RHM kökü en önemli köklerden biridir. Bu kök bütün Kur'an boyunca sadece ve sadece '**sevmek**' anlamını ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak üzülererek ifade edelim ki, geçmişten günümüze, âlimlerimiz, kökün 'sevmek' anlamından habersiz görünmektedirler. Bu yüzden köke sürekli bir biçimde kökle hiçbir ilişkisi olmayan 'acımak, merhamet etmek' anlamını vermektedirler. Oysa Kur'an 'sevmek' anlamını ifade için öncelikle **R-H-M** kökünü kullanmaktadır. Kur'an'da sevmek anlamını ifade etmek için iki farklı kök daha kullanılmaktadır: **H-B-B** ve **V-D-D** kökleri. **H-B-B** kökü, bütün Kur'an boyunca 87 kez kullanılarak, kullanımda sıklık bakımından 110. sırada bulunurken, **V-D-D** kökü ise, 28 kez kullanılarak kullanımda sıklık bakımından 296. Sırada bulunmaktadır. Burada özellikle vurgulanması gereken husus, bu iki kökün, 'acımak, merhamet etmek' anlamını içermeyen sadece 'sevmek' anlamını geçmişten günümüze dek sürdürmesidir. Şimdi bize düşen, **R-H-M** kökünün Kur'an sadece 'sevmek' anlamında kullanıldığını kanıtlamaktır. Amaç, bütün vahiy sürecinin 'sevgi süreci' olduğunu kanıtlamaktır. Öncelikle belirtelim ki, Allah bütün vahiy sürecinde 'sevgidir'. Allah-insan ilişkisi de efendi-köle ilişkisi değil sevgi ilişkisidir. Vahiy sürecinde 'Vâcibu'l-Vucûd- Zorunlu Varlık'yoktur; çünkü Allah'ında, tıpkı insan gibi, sevgiye gereksinmesi vardır. Tevrat'a göre, insanın sınanmasının nedeni, Allah'a sevgisini gösterip gösteremeyeceğidir:

ד לא תשמע, אל-דברי

הנביא ההוא, או אל-חולם החלום,
ההוא: כי מנסה יהוה אליהם,

4 ...o peygamberi ya da düş göreni

ni dinleme. Çünkü Tanrınız RAB kendisini bütün yüreğinizle, bütün canınızla

אֲתֶכֶם, לְדַעַת הַיִּשְׁכָּם אֲהֵבִים אֶת-
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-
נַפְשְׁכֶם.

Septuagint söz konusu metni şöyle çevirmektedir:

“οὐκ ἀκούσεσθε τῶν λόγων τοῦ προφήτου ἐκείνου ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπνιον ἐκεῖνο ὅτι πειράζει κύριος ὁ θεὸς ὑμᾶς εἰδέναι εἰ ἀγαπᾶτε κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν.”

Vulgate, mutad olduğu üzere, Allah-insan ilişkisini ‘sevgi’ sevgi boyutundan koparmaya çalışacaktır:

“...non audies verba prophetæ illius aut somniatoris: quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum **diligatis** eum an non, in toto corde, et in tota anima vestra.”

“**diligatis eum**” Ona değer verip vermeyeceğinizi anlamak için...

Tabiidir ki, Allahı bütün benliğimizle sevmemiz demek aynı zamanda yanımızdaki insanı sevmek demektir. Biraz önce Hz. İsa'nın, bu sentezi Müjdesinde, Tevrat'a atıfta bulunarak nasıl en güzel bir biçimde sunduğunu görmüştük.

Hız. İsa'nın sevgi mesajını en iyi yorumlayanlar arasında Yuhanna'yı ve Aziz Pavlus'u burada özellikle zikretmek gerekir. Yuhanna, bir mektubunda 'Tanrı'nın sevgi olduğunu çarpıcı bir biçimde şöyle açıklamaktadır:

““Tanrı'nın bize olan sevgisini tanımış ve buna inanmışızdır. **Tanrı sevgidir. Sevgide yaşayan, Tanrı'da yaşar, Tanrı da onda yaşar.** Yargı gününde cesaretimiz olsun diye sevgi böylelikle içimizde yetkin kılınmıştır. Çünkü Mesih nasıl ise, biz de bu dünyada öyleyiz. Sevgide korku yoktur. Tersine, yetkin sevgi, korkuyu siler atar. Çünkü korku cezalandırılma düşüncesinden ileri gelir. Korkan kişi, sevgide yetkin kılınmış değildir. Biz ise seviyoruz. Çünkü önce O bizi sevdi. Eğer bir kimse, «Tanrı'yı seviyorum» der ve kardeşinden nefret ederse, yalancıdır. Çünkü görmüş olduğu kardeşini sevmeyen, görmemiş

¹¹⁸ Yasanın Tekrarı, 13:4

olduğu Tanrı'yi sevemez. «Tanrı'yi seven, kardeşini de sevsin» diyen *buyruğu Mesih'ten aldık.*” [1Yuhanna 4: 16-21]

“16καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν. Ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει. 17ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ’ ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστιν καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. 18φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀλλ’ ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει, ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ. 19ἡμεῖς ἀγαπῶμεν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. 20ἐάν τις εἴπῃ ὅτι Ἀγαπῶ τὸν θεὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακεν, τὸν θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακεν οὐ δύναται ἀγαπᾶν. 21καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ’ αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.”

Yunanca metinde ‘sevmek’ anlamı ifade etmek için, ‘ajgapavw’ eylemi ve ‘ἡ ἀγάπη’ ismi kullanılmıştır. Ancak Vulgate, her zamanki gibi, ‘sevmek’ eylemini değer vermek anlamına gelen ‘diligere’ eylemi ile karşılamak suretiyle ‘sevmek’ anlamını gidermek için elinden gelen çabayı gösterecektir. ‘ἡ ἀγάπη/sevgi’ ismini ‘*Caritas*’olarak çevirmesi ise son derece düşündürücüdür. Böylece ‘ἡ ἀγάπη/sevgi’ ruhsal ve ilahî boyuttan soyutlanacak ve sadece ‘acıma, merhamet ve sadaka’ anlamlarını ifade eder hale gelecektir. Günümüzdeki düşünürler, Kili-se’nin yönettiği ‘Caritas/Charity’ kurumlarıyla geniş halk kitleleri arasında geçmişten günümüze dek, fakirlik ve sefaleti kalıcı hale getirdiğini savunmuşlardır¹¹⁹.

16 Et nos cognovimus, et credidimus caritati, quam habet Deus in nobis. **Deus caritas est: et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.** 17 In hoc perfecta est caritas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii: quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. 18 Timor non est in caritate: sed perfecta caritas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet: qui autem timet, non est perfectus in caritate. 19 **Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit**

¹¹⁹ Michael Stoeber, *Reclaiming Theodicy Reflections on Suffering, Compassion and Spiritual Transformation*, New York, 2005; Khen Lampert, *Traditions of Compassion: From Religious Duty to Social Activism*, New York, 2005.

nos. 20 Si quis dixerit: Quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem vidit, Deum, quem non vidit, quomodo potest diligere? 21 Et hoc mandatum habemus a Deo: ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.

Peşita, η ἀγάπη/sevgi'yi bu metinde **حُبُّ**/**Hûbâ** sözcüğü ile ifade etmiştir.

ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು ಕೊಡು

Aziz Pavlus bir mektubunda sevgiyi, peygamberliğin, imanın ve ümid'in üstünde tutacaktır:

“Eğer insanların ve melekelerin dilleriyle konuşsam, **ama sevgim olmasa**, ses çıkaran bir bakır ya da çınlayan bir zilden farkım olmaz. Eğer peygamberlikte bulunabilsem, bütün sırları bilsem ve her türlü bilgiye sahip olsam, eğer dağları yerinden oynatacak kadar büyük bir imanım olsa, **ama sevgim olmasa**, bir hiçim. Eğer bütün malımı sadaka olarak dağıtsam ve bedenimi yakılmak üzere teslim etsem, **ama sevgim olmasa**, bunun bana hiçbir yararı yoktur. Sevgi sabırlıdır, sevgi şefkatlidir. Sevgi kıskanmaz, övünmez, böbürlenmez. Sevgi kaba davranmaz, kendi çıkarını aramaz, kolayca öfkelenmez, kötülüğün hesabını tutmaz. Sevgi haksızlığa sevinmez, **ama gerçek olanla sevinir**. Sevgi her şeye katlanır, her şeye inanır, her şeyi ümit eder, her şeye dayanır. Sevgi asla son bulmaz. Ama peygamberlikler ortadan kalkacak, diller sona erecek, bilgi ortadan kalkacaktır. Çünkü bilginiz sınırlıdır, peygamberliğimiz de sınırlıdır. Ama mükemmel olan gelince, sınırlı olan ortadan kalkacaktır. Çocukken, çocuk gibi konuşur, çocuk gibi anlar, çocuk gibi düşünürdüm. Yetişkin bir adam olunca çocukça davranışları bıraktım. Şimdi her şeyi aynada silik bir görüntü gibi görüyoruz, ama o zaman yüz yüze görüşeceğiz. Şimdi bilgim sınırlıdır, ama o zaman, bildiğim gibi bileceğim. İşte böylece, kalıcı olan üç şey vardır: **iman, ümit ve sevgi. Bunlardan en üstün olanı da sevgidir.**”[1Korintlilere Mektub 13:1-13]

“νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα• μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη”

“Nunc autem manent, fides, spes, charitas: tria hæc. Maior autem horum est charitas.”

Açıkça görülmektedir ki, Vulgate, burada η ἀγάπη/sevgi'yi sevgiyle hiçbir alakası olmayan 'charitas' ile karşılamaktadır.

Peşita, burada da η ἀγάπη/sevgi'yi bu metinde حبس/Hûbâ sözcüğü ile ifade etmiştir.

Nasıl ki, Hz. İsa sevgiyi, Kutsal Yasa'nın ve bütün peygamberlerin ortak çağrısı olarak ifade etmiş ise, aynı şekilde Son Çağrı da Hz. Peygamber de bütün insanlığı aynı gerçeğe hem de daha da etkin bir biçimde davet etmiştir. Böylesine yaşamsal bir konunun Kur'ân'da vurgulanmasından daha doğal bir şey olamaz. **Yüce Allah Hz. Peygamberi bizlere olan sevgisinin bir açılımı ve bir sevgi pınarı olarak göndermiştir. O, sevgiyi kendine zorunlu kılmıştır; öyle ki, O'nun sevgisi herşeyi kuşatmıştır. Çünkü O, sevenler içinde en çok sevendir.** Şu halde doksandokuz ismi içinde **Onu en iyi betimleyen isimleri, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Vedûd yani çok seven, sevgisi çok yoğun olan, çok müşfik olandır.** Sıfatların özü betimlediği gerçeğini kimse inkâr edemez. Bu yüzden Allah, gerçek anlamda **Sevgi'dir.** O, bize üflemiş olduğu nefesinden dolayı bizde yaşamaktadır. Eğer O'nu gerçekten sevecek olursak, O'nda yaşamış oluruz. O'nda yaşayabilmek için de öncelikle, yakınımızda bulunan insanı sevmemiz gerekir.

R-H-M kökü, **TANAK** 'ın ve ve Yeni Ahid'in aksine, Kur'ân'da 324 kez sadece 'sevmek' anlamında kullanılmıştır. Bu ise, Kur'ân'da **R-H-M** kökünün, zaman içinde kendisine, Vahiy sürecisine aykırı düşen yorumlar sonucu, isnad edilen 'acımak, merhamet etmek' anlamlarından tamamen arındığını gösterir. Ancak âlimlerimiz geçmişte olduğu gibi günüzde de bu gerçeğin ayırdında değillerdir. Bu yüzden, R-H-M köküne çoğunlukla, 'acımak, merhamet etmek' anlamı yüklemektedir. Oysa Kur'ân içinde ciddi bir okuma bile, kökün anlamının 'sevmek' olduğunu bize açıkça göstermektedir. Şimdi bize düşen söylediklerimizi kanıtlamaktır.

R-H-M kökü Kur'ân'da eylem, masdar, isim ve sıfat olarak kullanılmıştır. Eylem olarak sadece 28 kez kullanılmıştır. Biz burada, yer sorunu nedeniyle sadece masdar, isim ve sıfat olarak kullanımları üzerinde duracağız. Bu bağlamda üzerinde özellikle durmak istediğimiz sözcük **R-H-M** kökünün masdarı olan ve Kur'ân'da 117 kez kullanılan

‘Rahmet’ sözcüğüdür. Bu sözcük, Kur’ân’ın anahtar sözcüklerinden-
dir. ‘Rahmet’ sözcüğü, genellikle, Allah’ın insanlara duyduğu derin bir
sevginin açılımı olarak onlara sunmuş olduğu nimetleri ifade etmek
için kullanılmıştır. Bu bağlamda yeryüzünde, Allah’ın yarattığı her
eylem Allah’ın sevgisinin bir açılımıdır. Şimdi sunacağımız ayet-i-
kerime bu gerçeği vurgulamaktadır:

*“Allah’ın **sevgisinin** açılımlarına bir baksana! O, toprağa öl-
dükten sonra bile nasıl hayat veriyor! Kuşkusuz, ölüleri de diriltecek
olan O’dur; çünkü O, her şeye gücü yetendir”¹²⁰.*

İşte Allah’ın insanlara olan sevgisinin açılımları olarak, gece ile
gündüz¹²¹, insanların mazhar oldukları her türlü nimet¹²², gökten inen
yağmur¹²³, Hz. Peygamber¹²⁴, Kur’ân ve diğer İlahî Kitaplar¹²⁵ ‘rah-
met’ olarak betimlenmiştir.

Rahmet sözcüğü doğrudan Allah’ın insanlara duyduğu derin
sevgiyi ifade etmek için yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Mademki,
evrende gerçekleşen her şey, Allah’ın sevgisinin bir tezahürü ve açılı-
mıdır, o halde, her şey ancak sevgi ile anlam kazanmaktadır. Allah
insan arasındaki bu canlı sevgi bağı, insan çoğu kez bu sevgiye layık
olmayan davranışlar sergilese bile, mutlaka devam etmesi gereken bir
bağdır. Şu halde insan, varoluşsal olarak ne kadar kötü bir konumda
bulunursa bulunsun, Allah’ın sevgisinden asla umudunu kesmemelidir.
Şimdi bu konuyla ilgili birkaç ayet sunalım:

Örnek1:

*“Ey (günah işleyerek) kendilerine(zulümde) aşırı giden
abdlerim! Allah’ın (size duyduğu derin) **sevgiden** asla umudunuzu
kesmeyin; çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Gerçekten de O, çok
bağışlayan, çok müşfik olandır”¹²⁶.”*

Açıkça görülmektedir ki, insan, içine düştüğü günah bataklığı ne
kadar içinden çıkılmaz olursa olsun, yine Allah’ın kendisine olan derin
sevgisinden asla umutsuzluğa kapılmamalıdır. Allah, işlediği günahlar

¹²⁰ 30er-Rûm, 50.

¹²¹ 28el-Kasas, 73.

¹²² 10Yûnus, 21; 11 Hûd, 9-10; 30er-Rûm, 36; 41 Fussilet, 50; 42 eş-Şûrâ, 48.

¹²³ 25el-Furkân, 48-49. Aynı anlamda bkz., 27en-Neml, 63; 30er-Rûm, 46.

¹²⁴ 21el-Enbiyâ, 107.

¹²⁵ 27en-Neml, 77; 45el-Câsiye, 20; 11Hûd, 17.

¹²⁶ 39ez-Zümer, 53.

ne kadar çok ve ne kadar büyük olursa olsun, insanın, şirk durumu dışında tüm günahlarını bağışlayacağını müjdelemektedir. Böyle bir tavrın tek nedeni, Allah'ın insana duyduğu derin ve yoğun sevgidir. Şu halde insana düşen, asla umutsuzluğa kapılmamaktır. Unutmamak gerekir ki, Allah'ın sevgisinden ancak, doğru yoldan sapmış olan sapkınlara umutlarını keserler¹²⁷.

Örnek2:

“Hani sizden kesin söz almış, üzerinize, Tûr'u kaldırmış ve (si-ze):“Size verdiğimizle kuvvetle sarılın ve içindekini hatırlayın ki ,içinizde Allah bilinci canlı kalabilsin “ demiştik. Ancak siz bunun ardından yine sözünüzden dönmüştünüz. Allah'ın size olan lütfu ve **sevgisi** olmasaydı, (bu davranışınızdan dolayı) hüsrana uğrayanlardan olurdunuz¹²⁸.”

Yüce Allah, kendisine tutacaklarına dair kesin söz verdikleri halde, sözlerinden dönen Yahudileri, onlara duyduğu derin sevgiden dolayı bağışlamıştır. Aynı durum, bütün halklar için geçerlidir. Yüce Allah, çok sevdiği insanı, sevgisinden dolayı günah işlese de yine de sürekli olarak bağışlamaktadır.

Örnek3:

“Eğer Allah’ın size dünyada olan ve ahirette de (devam edecek) bulunan lutfu ve **sevgisi** olmasaydı, yaydığınız (iftiradan) dolayı, başınıza mutlaka çok büyük bir azap gelirdi¹²⁹.”

Allah, Hz. Peygamber zamanındaki inananları, işledikleri çok büyük bir günahı dolay, onlara olan sonsuz sevgisinden dolayı cezalandırmaktan vazgeçmektedir. Burada vurgulanması gereken çok önemli bir husus da Allah'ın bize olan lutfu ile sevgisinin Ahirette de devam edecek olmasıdır. Bunun anlamı şudur: **Yaratıcı ile insan arasındaki sevgi bağı hiçbir zaman yok olmayacaktır. Sonsuza dek devam edecektir.**

Hız. İsa'nın, *μεῖνате ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ/ O halde benim sev-*
gimde kalın.' cümlesinin, Süryanice'ye *ܕܠܝܢ ܕܥܡܝܢܐ ܕܥܡܝܢܐ ܕܥܡܝܢܐ /Kavav*

¹²⁷ 15Hicr, 56.

¹²⁸ 2el-Bakara, 63-64.

¹²⁹ 24en-Nûr, 14. Aynı anlamda diğer ayetler için bkz., 24en-Nûr, 10, 20-21.

b'rehmat dîl' şeklinde çevrildiğini görmüştük. Vahiy sürecinin bir devamı olarak Kur'ân'da Rahmet sözcüğünü 'sevgi' anlamında kullanmıştır. Bununla birlikte, söz konusu ayetlerde geçen Rahmet sözcüğü sürekli olarak 'acıma ve merhamet etme' şeklinde anlaşılmıştır. Bu anlayışın doğal sonucu olarak hemen bütün dünya dillerindeki çeviriler, Rahmet sözcüğünü sürekli bir biçimde 'acıma ve merhamet etme' sözcükleri ile çevirmişlerdir. Yerimizin sınırlı olmasından dolayı, çeşitli dillerdeki çevirilerden birkaç örnek sunmakla yetinmek istiyoruz:

{ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ }

“Biz, seni alemlere, *ancak Sevgimizin bir açılımı, bir sevgi pınarı* olarak gönderdik¹³⁰.”

Türkçe çeviriler genelde sözcüğü aynen aktarmayı yeğlemektedirler:

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”[DİB.]

Batı dillerindeki çeviriler ise Rahmet sözcüğüne 'acıma' anlamı vermek konusunda görüş birliğine varmışlardır:

And We have not sent you, [O Muhammad], except **as a mercy** to the worlds.

Muhsin Khan

And We have sent you (O Muhammad SAW) not but **as a mercy** for the 'Alamin (mankind, jinns and all that exists).

Pickthall

We sent thee not save **as a mercy** for the peoples.

Yusuf Ali

We sent thee not, but **as a Mercy** for all creatures.

Shakir

And We have not sent you but **as a mercy** to the worlds.

Dr. Ghali

And in no way have We sent you except **as a mercy** to the worlds.

French

Et Nous ne t'avons envoyé qu'**en miséricorde** pour l'univers .

German

¹³⁰ 21el-Enbiyâ, 107.

Und Wir haben dich nur als Barmherzigkeit für die
Weltenbewohner gesandt.

{ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ }

“O, sevgiyi kendine zorunlu kılmıştır¹³¹.”

Türkçe çeviriler, çoğunlukla bu ayeti ‘rahmet’ sözcüğünü aynen kullanarak çevirmeyi yeğlemektedirler. Bununla birlikte, ‘acıma, merhamet etme’ sözcüklerini kullanarak çevirenlerde vardır. Batı dillerindeki çeviriler bu ayetin çevirisinde de ‘rahmet’ sözcüğünü ‘acıma, merhamet etme’ anlamına gelen ‘mercy, miséricorde, Barmherzigkeit’ sözcükleri ile çevirmişlerdir:

Sahih International

He has decreed upon Himself mercy.

Muhsin Khan

He has prescribed Mercy for Himself.

Pickthall

He hath prescribed for Himself mercy,

Yusuf Ali

He hath inscribed for Himself (the rule of) Mercy.

Shakir

He has ordained mercy on Himself;

Dr. Ghali

He has prescribed for Himself (the) mercy.

French

Il S'est à Lui-même prescrit la miséricorde .

German

Er hat Sich Selbst Barmherzigkeit vorgeschrieben.

{ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ }

“Sevgim her şeyi kuşatmıştır¹³²...”

Türkçe çeviriler, ‘rahmet’ sözcüğünü aynen kullanışlardır. Batı dillerindeki çeviriler ise, mutad olduğu üzere, ‘rahmet’ sözcüğünü, ‘acıma, merhamet etme’ anlamına gelen ‘mercy, miséricorde, Barmherzigkeit’ sözcükleri ile çevirmişlerdir:

¹³¹ 6 el-En’âm, 12.

¹³² 7 el-‘Arâf, 156. Ayrıca bkz., 40 Gâfir, 7.

Sahih International

but My mercy encompasses all things..

Muhsin Khan

and My Mercy embraces all things.

Pickthall

My mercy embraceth all things,

Yusuf Ali

but My mercy extendeth to all things.

Shakir

and My mercy encompasses all things.

Dr. Ghali

and My mercy has embraced everything;

French

Et Ma miséricorde embrasse toute chose.

German

aber Meine Barmherzigkeit umfaßt alles.

Kur'ân içinde yaptığımız Art-süremli semantik araştırmalar sonucunu, açıkça görmekteyiz ki, **R-H-M** kökü bütün Kur'ân boyunca, 'sevmek' anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber de **R-H-M** kökünü 'sevmek' anlamında kullanmıştır. Aşağıda sunacağımız rivayetler, **R-H-M** kökünün, tıpkı **H-B-B** ve **V-D-D** kökleri gibi, 'sevmek' anlamında kullanıldığını açıkça gözler önüne sermektedir:

صحيح البخاري (10 / 8)

6011 - حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يَقُولُ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ

بْنِ نَبِيْرٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَوَاضُعِهِمْ، كَمَثَلِ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا نَدَّاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى»

İmam Buharî'nin rivayet ettiği hadis-i şerif, diğer musned'lerde HBB eylemi ile sunulmuştur. Bu ise RHM kökünü kök anlamının HBB ve VDD gibi 'sevmek' olduğunu açıkça gözler önüne serer:

مسند ابن الجعد (ص: 102)

605 - حَدَّثَنَا عَلِيُّ، أَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُجَالِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ، يُحَدِّثُ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ

نَبِيْرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ يَعْني فِي تَوَادِّهِمْ، وَتَوَاضُعِهِمْ،

وَتَوَاحُّمِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى شَيْءٌ مِنْهُ نَدَّاعَى سَائِرُهُ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى»

“İnananların birbirlerini karşı müşfik olmalarında, birbirlerini sevmelerinde ve birbirlerine karşı yoğun sevgi ve şefkat göstermele-

rindeki durumu, vücudun durumuna benzer: Vücudun bir organı rahat-sız olunca diğer organları da uykusuzluk ve ateş ile onun rahatsızlığını duyar¹³³.”

Dikkat edilecek olursa, **V-D-D**, **H-B-B** ve **R-H-M** kökleri, bura-da ‘sevmek’ anlamını vermek için eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Baş-ta Arapça olmak üzere, bütün Samî Dilleri, anlamı kuvvetlendirmek için eşanlamlı sözcükleri kullanmaktan hoşlanırlar.

Sonuç:

‘**R-H-M**’ kökü ile ilgili olarak Kur’an’da yaptığımız araştırmalar, aşağıdaki sonuçlara varmamızı zorunlu kılmaktadır.

1. ‘**R-H-M**’ kökü bütün Kur’an boyunca, kökün gerçek anlamı olan ‘Sevmek, şefkat göstermek, müşfik olmak’ anlamını canlı bir biçimde korumaktadır; öyle ki, bu anlam, kökün farklı kalıplarındaki kullanışlarında da kendini rahatlıkla hissettirmektedir. Daha da önemlisi, kök, bize göre, **TANAK**’da ve İncillerde, az da olsa kendini hissettiren ‘acımak, merhamet etmek’ anlamını, tıpkı Akkadça’da olduğu gibi Kur’ân’da hiçbir şekilde taşımasıdır. Bunun açık anlamı şudur: Sevgi temeline dayanan vahiy süreci, Kur’an’da en derin ifadesini bulmuştur. Şu halde, sadece Hristiyanlığın sevgi ağırlıklı olduğu iddiası doğru değildir. Bunun açık delili, İncillerde geçen sevgi sözcüğünün, Kur’an’a göre daha az kullanılmış olmasıdır. Ancak, Kur’ân’ın sevgi ağırlıklı olması, her şeyden önce onun, doğru bir biçimde okunmasına bağlıdır. Köke, hal-i hazırda olduğu üzere ‘acımak’ anlamı verilecek, Tanrı ise ‘çok seven’ değil de ‘çok acıyan’ olarak algılanacak olursa, bu takdirde Kur’ân’ın sevgi ağırlıklı olduğu gerçeği, üzülererek ifade edelim ki, gizlenmiş olur. Oysa bu durum, gerçeklere aykırı bir durumdur. İlahî iradeyi çarpıtmaktan daha büyük bir cürüm de asla tasavvur edilemeyeceğine göre, bu tür davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.

2. Bununla birlikte üzülererek ifade edelim ki, sözlüklerimiz, eski ya da yeni olsunlar, açık Kur’an ayetlerine rağmen, yine de kökün ‘sevmek’ anlamından habersiz görünmektedirler. Aynı durum,

¹³³ İbnu’l-Ca’d, Ali b. el-Ca’d b. Ubeyd el-Cevherî, *el-Müsned*, s. 102. No:605. Ayrıca bkz, Ebû Davûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II,140.; et-Tabârânî, , *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, I,235.

Kur'an'ı yorumlayan müfessirler ve onu çeviren mütercimler için de geçerlidir.

3. Anlam değişmelerini göz önünde bulunduran art süremlî semantik araştırmalar, sorunun aşılmasında en önemli katkıyı sağlayacak yöntem olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu yöntemin dışındaki çabalar, ne denli övgüye layık olurlarsa olsunlar, asla sonuç getiremezler. Kur'an'ın doğru olarak anlaşılması bakımından bu gerçeğin asla göz ardı edilmemesi gerekir.

5. Kur'an'da 324 Kez Geçen 'R-H-M' Kökü İle İlgili Olarak Sözlük Denemesi

Kur'an'da 324 kez geçen ve kullanımda sıklık bakımından 19. sırayı işgal eden '**R-H-M**' kökü Kur'an'da bütün zamanlarda çekimli fiil, isim ve sıfat olarak kullanılmış bir köktür. Bununla birlikte, fiil babları olarak, sınırlı bir kullanıma sahip olmuştur. Buna göre, kök ile ilgili olarak şöyle bir sözlük denemesinde bulunabiliriz:

رَحِمَ a رَحْمَةً, رَحْمَةً : Sevmek, şefkat göstermek, müşfik, şefkatli olmak.

رَحْمَةً : Sevgi, şefkat, nimet, bolluk, yağmur.

رَحِيم : رحماء : Çok seven, çok müşfik olan, çok şefkatli olan.

رَحْمَان : Çok seven.

مَرَحَمَةً : Sevgi, şefkat.

رَحِمَ : أرْحام : Rahim, döl yatağı.

'**R-H-M**' kökü ile ilgili olarak ortaya koyduğumuz sözlük denemesi, Sözlüklerimizden, köke 'acımak, merhamet etmek' yerine 'sevmek, müşfik olmak' anlamı vermesi bakımından ayrılmaktadır. Eğer köke, on dört asırdan daha fazla zamandan beri yapıldığı üzere, 'acımak' anlamı yüklenecek olursa, sevgiye dayalı Kur'an mesajı doğru anlaşılmamış olur. Şu gerçeği hiçbir zaman unutmamak gerekir: Kur'an da dâhil olmak üzere bütün vahiy süreci 'sevgi' temeli üzerine kurulmuştur.

Genel Sonuç:

E-M-R ve **R-H-M** kökleri ile ilgili **TANAK**'da, Yeni Ahid'de ve Kur'ân'da yaptığımız art-süremlî incelemeler, aşağıda maddeler halinde zikredeceğimiz sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır:

1. Sami Dilleri Arasında Prototipe en yakın dil Arapça'dır. Bu gerçeği göz ardı etmek, Sami Dillerine yapılacak en büyük kötülük olacaktır; çünkü Sami Dilleri, birbirlerini tamamlayan, açıklayan dillerdir. Diller temelinde sağlanacak birliktelik, Sami Halkların birbirlerini anlamalarına ve birbirlerini sevmelerine katkı sağlayacaktır.

2. Anlam değişimleri bütün dilleri, bütün dillerin maruz kaldığı ve kalmaya devam edeceği doğal bir süreçtir. Önemli olan bu sürecin bilincinde ve farkında olmaktır. Bu farkındalık özellikle Kut-sal Kitapların doğru bir biçimde anlaşılması bakımından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle İslâm dünyasında söz konusu farkındalığın, istisnalar dışında, bilincinde de bulunulmadığı aşîkârdır. Sonuç ortadadır: Elimizdeki Arapça sözlükler, eski ya da yeni olsunlar, anlam değişimleri konusunda duyarlı olmadıkları için, bizlere Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı vermemektedirler. Bugün bile, bizlere Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı, sunacak, sözlüklerin bulunmaması, merhum, Emîn el-Hûlî'nin deyişiyle, utanılacak bir durumdur. Özellikle ülkemiz açısından daha da utandırıcı olması gereken, 2010 yılında, Kur'ân sözlüğü olarak, elimizde 1873 yılında İngiliz müsteşrik Penrice tarafından İngilizce yazılan çalışmanın, Türk diline çevrilmesidir. Mısırlı araştırmacılar ElSaid M. Badawi, Muhamad Abdel Haleem tarafından hazırlanan ve Brill yayınları tarafından 2008 yılında yayınlanan Kur'ân sözlüğü, bilimsel olmayan yöntemler ile hazırlanmıştır. Bu yüzden, geçmişi tekrardan öte gitmemektedir. Şu halde bütün Dünya, anlam değişmelerini ve Sözlük Bilimin verilerini dikkate alan yeni bir sözlüğe her zamankinden daha çok gereksinme duymaktadır.

3. Hz. Peygamber zamanındaki Arapça'yı bize verecek olan Kur'ân sözlüğünün hazırlanabilmesi ise, bize göre, ancak Karşılaştırmalı Sami Dilleri Araştırmalarından yararlanmak, Kur'ân'da geçen 1505 kökün gerçek anlamlarının ortaya konabilmesi için Kur'ân

Öncesi Vahiylerde Kur'ân'da öncelikle art-sürekli semantik araştırmalar yapmak ve daha sonra da Kur'ân'ı doğru bir biçimde anlayabilmek için, Önceki Vahiyleri ciddi bir biçimde incelemek suretiyle mümkün olabilir.

4. Amacımız, Son Çağrı Kur'ân'ın doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, açıkladığımız ilkeler doğrultusunda, yeni Kur'ân Sözlüğünü en kısa zamanda bütün Dünya halklarına sunmaktır. Bu bağlamda Kur'ân sözlüğünün Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanması düşüncesinde olduğumuzu özellikle belirtmek isteriz. Başarı sadece Allah'dandır.